

Milla Aho-Mantila

**SUOMALAISTEN ELIITTIEEN ELÄMÄN
KÄÄNNEKOHDAT JA REKRYTOITUMINEN
KORKEISIIN ASEMIIN**
Narratiivinen elämäkerta-analyysi

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologian pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Milla Aho-Mantila: Suomalaisten eliittien elämän käännekohdat ja rekrytoituminen korkeisiin asemiin: narratiivinen elämäkerta-analyysi

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiologia

Tammikuu 2022

Pro gradu -tutkielmani tarkastelee kolmen suomalaisen eliittisektorin edustajien elämäntarinoita kirjallisina teoksina julkaistujen elämäkertojen avulla. Tässä tutkielmassa tarkasteltavat eliittisektorit ovat poliittinen, elinkeinoelämän ja kulttuurin eliitti. Eliittejä on tärkeää tutkia, sillä eliitille on kasautunut paljon yhteiskunnallista valtaa. Eliitin ajatellaan olevan lisäksi osittain vastuussa eriarvoistumiskehityksestä. Tässä tutkielmassa eliittejä tutkitaan narratiivisella menetelmällä, jonka avulla aineistosta muodostetaan tarinallisia tyyppejä, jotka tiivistävät aineiston keskeiset elementit. Narratiivisen menetelmän käyttäminen on perusteltu, sillä eliiteistä on tehty vain vähän laadullista tutkimusta. Tutkielman tarkoitus on selvittää, minkälaisia merkityksiä eliitin edustajat liittävät elämänsä käännekohtiin ja miten eliitti kuvaa korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin rekrytoitumista elämäkerroissaan. Teen katsauksen elämäkerta- ja eliittitutkimuksen historiaan ja esittelen samalla käsitteet suuret ikäluokat ja korkeakulttuurinen sekä kansanomaisen maku. Tutkielman aineistoksi on kerätty Kuka kukin on -teosten vuosina 1990 ja 2001 julkaistuissa painoksissa mainittujen henkilöiden elämäkertoja. Tarkasteltavien elämäkertojen ja eliitin jäsenten valinnoissa on käytetty kriteereinä Kuka kukin on -teosten maininnan lisäksi elämäkerran julkaisuvuotta, eliitin jäsenen sukupuolta sekä syntymävuosirajasta 1945–1955. Tarkasteltavat eliitin edustajat edustavat suuriksi ikäluokiksi kutsuttua sukupolvea. Hyödynsin eri eliittisektoreihin kuuluvien eliitin edustajien elämäkertoja, jotta usea eliittisektori tulisi aineistossa edustetuksi. Aineisto koostuu kuudesta elämäkerrasta. Kultakin eliittisektorilta on tarkastelussa kaksi elämäkertaa. Kulttuurieliitin osalta tarkastelen Toni Edelmännin ja Matti Salmisen elämäkertoja. Poliittisen eliitin elämäkerroista tarkastelussa ovat Matti Ahteen ja Ilkka Kanervan elämäkerrat. Elinkeinoelämän eliitin tässä tutkielmassa käsiteltävät elämäkerrat kuuluvat Jorma Ollilalle ja Asmo Kalpalalle.

Analyysissä erittelen aineistosta neljä tarinallista tyyppiä. Tarinallisia tyyppejä ovat: "Ei työ jätä millään rauhaan", "Äiti, joka kannustaa ja vaatii", "Esteet on ensin ylitettävä" ja "Olen syntynyt kultalusikka suussa". Korkeaan yhteiskunnalliseen asemaan rekrytoitumista kuvaavat tarinalliset tyypit jakautuvat pitkälti eliitin jäsenten taustan mukaan. "Esteet on ensin ylitettävä" -narratiivin kuvauksissa eliitin jäsenet ovat kohdanneet erilaisia haasteita ja esteitä eliittiin rekrytoituessaan esimerkiksi taloudellisen niukkuuden muodossa. Eliitin jäsenet, joiden elämäkerroissa tarinatyypit esiintyy, ovat tämän lisäksi lähtöisin joko työväenluokkaisista tai keskiluokkaisista lähtökohdista. "Olen syntynyt kultalusikka suussa" -narratiivissa korostetaan valintojen mahdollisuuksien suurta kirjoa koulutus- ja uravalintojen suhteen. Eliitin jäsenten lähtökohdat ovat "Olen syntynyt kultalusikka suussa" -narratiivin sisältävien elämäkertojen perusteella tämän lisäksi yläluokkaiset tai ylempää keskiluokkaa. Eliitin elämäkerroissa kuvatut käännekohdat liittyvät "Ei työ jätä millään rauhaan" -narratiivissa työuran tapahtumiin ja erilaisiin ihmissuhteisiin liittyviin tapahtumiin. Työn sisällöllä on ylipäätään suuri merkitys tässä tutkielmassa tarkasteltavien suurten ikäluokkien eliitin edustajille "Ei työ jätä millään rauhaan" -narratiivin kuvauksissa. "Äiti, joka kannustaa ja vaatii" -narratiivi kuvaa läheisiin perhe- ja sukulaisuussuhteisiin liittyviä käännekohtia ja merkityksiä, joilla on ollut vaikutuksia elämäkertojen kuvauksissa eliitin jäsenille ja eliitin jäsenten eliittiin rekrytoitumiselle. Lopuksi pohdin tuloksia ja osallistun keskusteluun aiemman sosiaalisten asemien periytymistä koskevan tutkimuksen, elämäkerrallisen tutkimuksen ja eliittejä koskevan tutkimuksen valossa. Tutkimustulokset viittaavat, että elämäkerta-aineisto ja laadulliset menetelmät soveltuvat hyvin eliittien tutkimukseen.

Avainsanat: eliitit, elämäkertatutkimus, suuret ikäluokat, narratiivinen tutkimus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Näkökulmia eliitteihin ja elämäkerralliseen tutkimukseen	5
2.1 Klassisista eliittiteorioista nykytutkimuksiin	5
2.2 Suurten ikäluokkien valta-asema Suomessa	7
2.3 Legitiimi maku	9
2.4 Elämäkertatutkimuksesta	10
3. Tutkielman toteutus	13
3.1 Tutkielman tavoitteet	13
3.2 Aineiston esittely	14
3.3 Tarinallinen lähestymistapa analyysin välineenä	21
3.4 Tutkielman etiikka	23
4. Analyysi	24
4.1 Elämän käännekohdat	24
4.1.1 Ei työ jätä millään rauhaan	24
4.1.2 Äiti, joka kannustaa ja vaatii	39
4.2 Rekrytoitumisesta korkeisiin asemiin	48
4.2.1 Esteet on ensin ylitettävä	48
4.2.2 Olen syntynyt kultalusikka suussa	60
5. Johtopäätökset	67
5.1 Yhteenvetoa tuloksista	67
5.2 Pohdinta	70
6. Lähteet	75
Aineisto	75
Internet- ja sanomalehtilähteet	77

1. JOHDANTO

Taloudellinen eriarvoisuus on lisääntynyt merkittävästi viime vuosikymmeninä (Kantola & Kuusela 2019, 9). Kehitys näkyy myös Suomessa tuloerojen kasvuna 1990-luvulta lähtien tähän päivään (Ruostetsaari 2014, 27). Suurituloisten asema on myös pysynyt taloudellisesti parempana muihin nähden (Kantola & Kuusela, 2019, 15). Kehityskulku, joka sai alkunsa 1980-luvulla markkinoiden vapauttamisella kansallisvaltioiden vallan kahvasta, on lisännyt tutkijoiden kiinnostusta heitä kohtaan, joilla on paljon taloudellista valtaa ja resursseja (Kantola & Kuusela 2019, 9). Ilkka Ruostetsaaren (2014, 27) mukaan globaalissa vertailussa suomalaisten taloudellinen eriarvoisuus on pysynyt vielä kohtuullisen vähäisenä. Tuloerojen kasvu on silti huomionarvoista myös Suomessa ja etenkin rikkaimman ylimmän promillen tuloluokassa (Kantola & Kuusela 2019, 9). Monet suurituloisista kuuluvat myös eliittiin, jolla on mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnallisesti hyvin merkittäväillä tavoilla, kuten yritystoiminnan kautta (Kantola & Kuusela 2019, 35).

Sosiologit ovat kiinnostuneita muun muassa valtaan liittyvistä kysymyksistä, ja koska eliiteillä on käytössään suhteellisen paljon taloudellisen vallan lisäksi myös esimerkiksi poliittista ja kulttuurista pääomaa (Khan 2012, 363–365), niin myös eliittien tutkimus kuuluu perustellusti sosiologisen tutkimuksen aihepiiriin. Sosiaalinen periytyvyys on myös yksi yhteiskuntatieteiden mieluisia tutkimusteemoja (Ruostetsaari 2014, 13). Tämä johtuu muun muassa siitä, että sosiaalinen rakenne ja siten valta-asetmat monesti periytyvät, koska vallankahvassa ja korkeissa asemissa olevat pyrkivät säilyttämään suunnitelmallisesti valta-asemansa (Bourdieu 1998, 30). Erilaisten uusintamisstrategioiden ja perimisen avulla yhteiskunnallisilla asemilla on myös tapana periytyä (Kantola & Kuusela 2019, 11). Suomessakin rikkaiden perijäsukujen jälkeläiset osallistuvat esimerkiksi erilaisiin koulutusohjelmiin, joissa opetellaan muun muassa omistamisen oppia (Kantola & Kuusela 2019, 64–66). Harvemmin eliittiin rekrytoitunut silti perustelee eliittiin rekrytoitumistaan perimisen ja sosiaalisen pääoman avulla (Ruostetsaari 2014, 239). Sen sijaan esimerkiksi moni huipputuloinen Suomessa ajattelee, että menestys on seurannut ahkeruutta (Kantola & Kuusela 2019, 10).

Eliittiin rekrytoitumisen taustalla vaikuttavat kuitenkin monet erilaiset tekijät. Esimerkiksi kouluttautuminen on merkittävä tekijä eliittiin rekrytoitumisessa (Purhonen & Hoikkala 2008, 135). Kuitenkin samalla, kun väestön yleinen koulutustaso on noussut ja pätevien hakijoiden määrä on kasvanut työmarkkinoilla, muodostuvat merkittäviksi tekijöiksi erilaisiin työmarkkina-asemiin sijoittumisessa koulutuksen lisäksi muut taidot ja ominaisuudet. Yhtenä tällaisena vaikuttavana tekijänä toimii esimerkiksi sosiaalinen pääoma. (Ruostetsaari 2014, 137.) Suomen valtaapitävän eliitin tausta on ylimmässä sosiaalisessa kerrostumassa (Ruostetsaari 2014, 239). Tämän lisäksi erilaisia resursseja, kuten rahaa, on mahdollista hyödyntää muiden hyödyllisten resurssien saamiseksi. Eliittien nähdään myös olevan suurelta osin vastuussa eriarvoistumiskehityksestä. (Khan 2012, 362.)

Eliittirakenne on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. 2000-luvulla eliittien yhtenäisyys on esimerkiksi muuttunut siten, että kulttuurieliitti on alkanut eriytyä muiden eliittisektoreiden intressien piiristä (Ruostetsaari 2014, 244–245). Muutos kulttuurieliitin valta-asemassa on ollut rajua, jos vertaa ennen 1980-luvun markkinoiden vapauttamista edeltävään aikaan, jolloin kulttuurinen eliitti oli vielä väkevästi kiinni vallankahvassa (Kantola 2014, 157). Muut eliittisektorit kulttuurieliittiä lukuun ottamatta jakavat nykyään samankaltaiset intressit eri sektoreiden päättäjien kanssa (Ruostetsaari 2014, 245).

On siis perusteltua haluta ymmärtää eliittejä syvällisesti. Tähän tarkoitukseen laadulliset tutkimusmenetelmät soveltuvat hyvin. Ei ole yhdentekevää, minkälaisia tarinoita eliitin jäsenet kertovat elämästään ja rekrytoitumisestaan merkittäviin yhteiskunnallisiin asemiin, sillä kun tarinat siirtyvät laajempaan kollektiiviseen tarinavarantoon, ne tarjoavat jaettuina merkityksiä ja tulkintatapoja kaikille kulttuurin jäsenille (Hänninen 2000, 129).

Eliitin jäsenillä on lisäksi erityisen oivalliset edellytykset reflektoida elämäänsä yhteiskunnallisessa mielessä ja kontekstissa (Purhonen 2008b, 161). Eliitin jakamista tarinoista ja ajatuksista on mahdollista löytää myös erilaisia diskursseja, joilla taas on yhteiskunnallisia vaikutuksia (Suoninen 1999, 19). Jaetuista tarinoista kulttuurin jäsen löytää erilaisia tulkintamahdollisuuksia toisten toimintaan ja kulttuurin jäsen myös suhteuttaa tarinoita hänen oman elämänsä tapahtumiin (Hänninen 2000, 94). Tosin vaikka eliitit kiinnostaisivat, on eliittien tarinoita kuitenkin haastavaa löytää, sillä esimerkiksi taloudelliseen eliittiin kuuluvat huipputuloiset, joista osa kuuluu talouden eliittiin, valitsevat mieluummin näkymättömämpiä vaikutusväyliä omien intressiensä edistämiseksi (Kantola & Kuusela 2019, 189). Eliitin kertomia tarinoita on kuitenkin olemassa ja

hyödynnettävissä esimerkiksi eliittien julkaisemien elämäkertojen muodossa (Kantola & Kuusela 2019, 25).

Eriarvoisuuden lisääntymisen ajankohtaisuudesta kertoo lisäksi se, että aiheesta kirjoittaminen on lisääntynyt julkisissa medioissa. Eliitteihin liittyviä skandaaleja käsitellään mediassa yhä enenevässä määrin. Eliiteiltä vaaditaan vastuunkantoa. (Ruostetsaari 2014, 30–31.) Esimerkiksi Helsingin sanomat uutisoi Anders Blomin väitöskirjatutkimuksen ”Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä – tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011” tuloksista otsikolla: ”Vauraiden sukujen superlobbari Anders Blom: Taloudellinen eliitti on ottanut Suomessa vallan” (Raeste 2018). Myös taloustieteilijä Thomas Pikettyn *Capital in the Twenty-First Century* -teos on nostanut eriarvoisuuskehityksen kasvun laajaan julkiseen keskusteluun erilaisia näkökulmia ja kritiikkiä esittelevänä keskustelunavauksena. Piketty on arvostellut tuloerojen ennennäkemätöntä kasvua ja visioi, miten eriarvoisuuden kasvun estämiseksi ei ole olemassa mitään luonnostaan ilmeneviä voimia, sillä tuloerojen kasvu on Pikettyn mielestä aina poliittinen kysymys (Piketty 2014, 20–21). Suomessa julkinen media nosti näkyvästi esiin myös Helsingin yliopiston professori Anu Kantolan ja akatemiatutkija Hanna Kuuselan tutkimuksen ”Huipputuloiset – Suomen rikkain promille” (ks. Vilkmann 2019; Virkkula 2019). Kantola ja Kuusela haastattelivat tutkimuksessaan Suomen rikkainta promillea saadakseen lisää tietoa huipputuloisten ajattelusta.

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa suomalaista eliittiä elämäkerta-aineiston avulla. Elämäkertoja aineistona hyödyntäen kykenen tutkimaan eliittejä, jotka yhä vähenevässä määrin haluavat tulla tutkituksi (Ruostetsaari 2014, 76). Tässä tutkielmassa tutkittavan eliitin ikäryhmä on rajattu suuriin ikäluokkiin ja tarkemmin vuosien 1945–1955 välillä syntyneisiin. Olen valinnut tutkittaviksi eliitin edustajiksi vain miessukupuolen edustajia. Tutkimani eliitin jäsenet edustavat sukupolvea ja sukupuolta, jonka edustus on verrattain suuri valta-asemissa olevien keskuudessa suomalaisessa yhteiskunnassa (Ruostetsaari & Borg 2004, 155). Spesifisti miessukupuolta ja tiettyä ikäkohorttia edustavien eliitin jäsenten tarkastelu on perusteltua, sillä sen avulla mahdollistuu elämäkertojen mahdollisimman standardisoitu vertailu. Elämäkertatutkimuksen piirissä on käyty keskustelua siitä, että naisten ja miesten elämäkerrat poikkeavat temaattisesti toisistaan. Esittelen elämäkertatutkimuksen keskusteluja tarkemmin luvussa 3.

Olen kiinnostunut tässä tutkielmassa siitä, minkälaisia merkityksiä ja minkälaisia tarinallisia tyypejä eliittien edustajien elämäkertoista on löydettävissä. Tarkastelen sitä, miten eliitin jäsenet kertovat päätyneensä korkeisiin sosioekonomisiin tai yhteiskunnallisesti merkittäviin asemiin.

Tämän lisäksi olen kiinnostunut eliitin elämäkertojen käännekohtista sekä siitä, miten eliitin jäsenet kuvaavat käännekohtiin liittyviä merkityksiä elämiinsä. Eliittien elämien käännekohtien tarkastelu on mielekästä siksi, että elämäkerta-aineistosta on mahdollista analysoida, minkälaisiin eliittien jäsenten elämän osa-alueisiin käännekohdat liittyvät ja minkälaisia käännekohtia eliitti ylipäätään kuvaa elämäkerrassaan. Kiinnitän analyysissäni huomiota lisäksi siihen, mitä eliitin jäsenet kertovat ja millä tavalla he merkityksellistävät harrastuksia ja makua elämäntarinoissa.

Tässä tutkielmassa tutkitaan kolmen suomalaisen eliittisektorin edustajia. Olen etsinyt ja löytänyt tutkittavat eliitin jäsenet Kuka kukin on (Suomessa) -aikalaiskirjojen vuosien 1990 ja 2001 painoksista. Kuka kukin on -teoksia pidetään yleisinä valtaapitävistä tietoa antavina teoksina. Niitä pidetään myös luotettavina tietolähteinä. (Haaparanta 2017, 20–21.) Aineisto tässä tutkielmassa koostuu eliittien omaelämäkertoista tai kirjailijan tai toimittajan kanssa yhteistyössä kirjoitetuista elämäkertoista. Tutkin eliittejä laadullisesti narratiivisen kertomusanalyysin menetelmän avulla.

Seuraavissa osioissa esittelen aikaisempaa eliitti- ja elämäkertatutkimusta, minkä jälkeen esittelen aineiston, tutkimuskysymykset, tutkittavat eliitin jäsenet sekä narratiivisen menetelmän. Näiden jälkeen seuraa analyysiosio, josta siirryn tutkielman viimeiseen, tuloksia tarkemmin pohtivaan lukuun.

2. NÄKÖKULMIA ELIITTEIHIN JA ELÄMÄKERRALLISEEN TUTKIMUKSEEN

2.1 Klassisista eliittiteorioista nykytutkimukseen

Eliittejä kohtaan kohdistettu tutkimuksellinen kiinnostus on vaihdellut historian saatossa (Khan 2012, 365). Eliittien tutkimus on kuitenkin alkanut jälleen nousta ajankohtaiseksi ja tutkijoita kiinnostavaksi tutkimusaiheeksi (Khan 2012, 362). Khanin mukaan kasvava kiinnostus johtuu kolmesta pääasiallisesta syystä. Ensinnäkin eriarvoistumiskehityksen kasvu kiinnostaa tutkijoita. Tämän lisäksi sosiaalisten verkostojen analysointimenetelmät ovat kehittyneet. Khan mainitsee kasvavan kiinnostuksen taustalla vaikuttavan näiden lisäksi myös Pierre Bourdieun distinktioteorian syntymisen sekä ylipäättään kulttuurisen käänteen myötävaikutuksen distinktioteorian muodostumiselle. (Khan 2012, 365.)

Eliittitutkimuksella on sijansa teoreettisena viitekehyksenä sosiokulttuurisen vallankäytön tutkimuksessa (Ruostetsaari 2014, 35). Merkittävät yhteiskuntatieteiden klassikot, kuten Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto ja C. Wright Mills ovat määrittäneet eliitin käsitteen poliittisen vallan jakautumiseen vähemmistön ja enemmistön välillä (Kahma & Kosunen 2016, 495). Khan (2012, 362) määrittää eliitin koostuvan toimijoista, joilla on verrattain paljon valtaa tai arvokkaita resursseja muihin nähden, tai jotka ovat korkeammassa asemassa muihin nähden sosiaalisessa hierarkiassa. Khanin mukaan eliittejä tutkittaessa ollaankin kiinnostuneita esimerkiksi siitä, miten resurssit jakautuvat. Resursseihin lasketaan esimerkiksi sosiaalinen, kulttuurinen ja poliittinen pääoma. (Khan 2012, 361.) Suomalaista eliittiä institutionaalisten asemien lähestymistapaa hyödyntäen Ilkka Ruostetsaari on jakanut suomalaisen eliitin eliittiryhmittäin esimerkiksi kulttuuriseen, poliittiseen ja elinkeinoelämän eliittiin (Ruostetsaari 2014, 66–71).

Eliittien tutkimuksessa on historiallisesti hyödynnetty pääasiassa määrällisiä menetelmiä mutta viime aikoina laadullisten käyttäminen tutkimuksessa on alkanut lisääntyä (Ruostetsaari 2014, 65–66). Laadullisten menetelmien käyttö on myös perusteltua, sillä jotta voimme ymmärtää eliittejä syvällisemmin tarvitsemme lisää tietoa eliittiin kuuluvista toimijoista tilastojen lisäksi (Khan 2012, 373).

Eliittejä on määritelty historiallisesti marxilaisen ja weberiläisen määritelmien mukaisesti, joista jälkimmäisessä on painotettu eliittien suhteellista suhdetta valtaan ja resursseihin, kun taas marxilaisen näkemyksen mukaan eliitti määritellään hallitsevan sosiaalisen aseman avulla. Näille näkemyksille on yhteistä se, että eliitit määritellään ryhmäksi, jolla on valtaa ja resursseja muihin nähden. Kun tutkitaan eliittejä, tutkitaan heitä, joiden katsotaan olevan vastuussa eriarvoistumiskehityksestä. (Khan 2012, 362.)

Aiemmissa eliittitutkimuksissa on tutkittu esimerkiksi tiettyjen eliittien luonnetta ja eliitin integraation astetta tietyssä yhteiskunnassa (Ruostetsaari 2014, 55–56). Suomessa eliittejä on tutkittu viime vuosikymmeninä erityisesti elämäntyylivalintojen vertailun näkökulmasta sekä tutkimalla sitä, minkälaisia valtapositiioita eliitillä eri instituutioissa on. Eliittiä on tutkittu myös esimerkiksi julkisissa medioissa eliitistä esitettyjen kuvausten ja niissä tapahtuneiden muutosten näkökulmasta. Myös hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevien asumista sekä kaupungistuneen eliitin erittelyä on tutkittu. (Kahma & Kosunen 2016, 496–497.) Suuriin ikäluokkiin kuuluvaa eliittiä on tutkittu myös elämäntarina-aineistolla (ks. Purhonen & Hoikkala 2008; Hoikkala & Roos & Purhonen 2008).

Eliittien tutkimus on kuitenkin haastavaa, sillä vaikka kiinnostus on kasvanut, niin eliitit yhä vähenevissä määrin ovat kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen. Esimerkiksi Ilkka Ruostetsaari, joka on tutkinut eliittejä institutionaalisen eliittiasematutkimuksen näkökulmasta ja teettänyt postikyselyitä eliittien jäsenille, on havainnoinut tämän. Kyselyihin vastataan kysely kyselyltä vähemmän. (Ruostetsaari 2014, 75–76.) Ruostetsaaren mukaan Suomessa kaikilla muilla eliittisektoreilla kulttuurieliittiä lukuun ottamatta on samanlaisia tavoitteita muiden yhteiskunnallista valtaa toteuttavien tahojen kanssa (Ruostetsaari 2014, 210). Myös Kantolan ja Kuuselan (2019, 216) tutkimus huipputuloisten ja elinkeinoelämän eliitin verkostoitumisesta esimerkiksi poliittisten päättäjien kanssa tukee näkemystä. Eliittisektorit kulttuurieliittiä lukuun ottamatta tunnistavat olevansa kiinni vahvasti vallankahvassa (Ruostetsaari 2014, 245).

Kantola ja Kuusela julkaisivat vuonna 2019 merkittävän suomalaisen taloudellistakin eliittiä koskevan huipputuloisia tarkastelevan tutkimuksensa, jossa haastateltiin 90:tä Suomen rikkaimpaan promilleen kuuluvaa suomalaista vuosien 2007–2016 välillä. Haastateltujen joukossa on muun muassa perijöitä, huippujohtajia ja menestyksekkäitä yrittäjiä. Kuusela ja Kantola ovat tutkimuksessaan olleet kiinnostuneita siitä, mikä on suurituloisten suhde muuhun yhteiskuntaan ja miten he osansa yhteiskunnassa kokevat. Kantola ja Kuusela selvittävät tutkimuksellaan lisäksi huipputuloisten tavoitteita, poliittisia näkemyksiä sekä harrastuksia ja perheasioita. Kantola ja

Kuusela ovat haastatteluiden avulla kuulleet huipputuloisilta itseltään, minkälaista tarinaa he itsestään kertovat. (Kantola & Kuusela 2019, 9–32.)

Kantola ja Kuusela esittävät, että huipputuloiset ovat hyvin ja laajalti verkostoituneita ja että heillä on hyvä mahdollisuus hyödyntää valtaansa suhteessa esimerkiksi poliittisiin päättäjiin, jotka suhtautuvat myönteisesti heidän näkökantoihinsa (Kantola & Kuusela 2019, 216). Huipputuloiset eivät vaikutusmahdollisuuksistaan huolimatta halua osallistua julkiseen keskusteluun tuomalla varallisuutta tai näkemyksiään esiin (Kantola & Kuusela 2019, 189). Haastatteluista käy myös ilmi, että huipputuloiset uskovat ajatukseen, että kaikilla suomalaisilla on hyvät edellytykset pärjätä ja menestyä. Suurituloiset kuitenkin tutkitusti uusintavat asemiaan elinkeinoelämässä. (Kantola & Kuusela 2019, 112.)

Taloudellisen eliitin ja muiden huipputuloisten laajojen verkostojen hyödyntäminen ilmenee poliittisiin päättäjiin vaikuttamisen ohella myös muun muassa erilaisten ennakkotietojen tai uusien ideoiden jakamisen välityksellä (Kantola & Kuusela 2019, 219–220). Samalla kun verkostot ylläpitävät talouselämän eliitin yhtenäisyyttä ja vahvistavat yhteistä identiteettiä, rakennetaan verkostoissa myös yhteistä arvopohjaa. Syvempien yhteyksien luomista tapahtuu vapaa-ajan puitteissa, ja esimerkiksi yhteiset harrastukset, kuten golfinpelin, yhdistävät huipputuloisia. (Kantola & Kuusela 2019, 212.)

2.2 Suurten ikäluokkien valta-asema Suomessa

Sukupolven käsite sai modernin merkityksensä 1900-luvun alussa, jolloin sillä alettiin viitata nuoruudessa koettujen kokemusten merkityksellisyyteen yksilöiden koko elämänsä historiaa koskevalta ajalta (Purhonen 2008a, 14–15). Sukupolvet kiinnostavat sosiologia, koska sukupolvi tarjoaa yksilölle samaistuttavan kollektiivisen viiteriiksen (em. 12). Tutkimani eliitin jäsenet kuuluvat sukupolveen, jota kutsutaan suuriksi ikäluokiksi. Suomalaisessa sukupolvia koskevassa tutkimuksessa sukupolven käsite on liitetty usein yhteiskunnallisiin muutoksiin (em. 17). Suurilla ikäluokilla viitataan Suomessa yleisesti heihin, jotka ovat syntyneet sodan jälkeen vuosien 1945–1950 välillä. Suurten ikäluokkien syntymävuosirajaukset vaihtelevat kuitenkin maailmanlaajuisesti. (Em. 17–18.) Muitakin määrittelyjä suurten ikäluokkien sukupolvesta on tehty. J. P. Roos (1987, 53–56) tutki suomalaisten elämäntapaa ja jakoi suomalaiset neljään sukupolveen, sotien ja pulan sukupolveen (1910–1926), sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveen (1927–1939), suuren murroksen sukupolveen (1940–1949) sekä lähiöiden sukupolveen (1950–1972). Roosin jakolinjaa noudattaen tutkielmani ikäkohortti edustaisi siis kahden sukupolven edustajia: suuren

murroksen sekä lähiöiden sukupolvea. Tässä tutkielmassa kuitenkin pitäydytään Purhosen (2008a, 17–18) määritelmässä ja tarkasteltavien eliitin jäsenten katsotaan edustavan suureksi ikäluokaksi kutsuttua sukupolvea, tai ainakin ikäkohorttia, joka kattaa suurten ikäluokkien yleisesti hyväksytyt syntymävuosirajauksen.

Borg ja Ruostetsaari ovat tutkineet suuria ikäluokkia erityisesti vallankäytöllisten asetelmien näkökulmasta (Ruostetsaari & Borg 2004, 147). Heidän tutkimuksensa perusteella sukupolvien asemat vaihtelevat eri eliittisektoreiden piirissä, ja poliittinen eliitti erottuu erityisesti muista eliiteistä nuoruudellaan. Sitä on selittänyt Borgin ja Ruostetsaaren mukaan se, että poliittiseen eliittiin lukeutuvat myös poliittisten nuorisjärjestöjen johtajat. (Em. 149.) Borg ja Ruostetsaari tuovat esille myös eliittiryhmien keski-ikässä tapahtuneen muutoksen, joka on noussut huomattavasti kaikissa eliittiryhmissä. Keski-ikä eliittiryhmissä on noussut vuodesta 1991 (keski-ikä 51 vuotta) vuoteen 2001 (keski-ikä 54 vuotta) kolmella vuodella. Poliittisen eliitin piirissä keski-ikä on pienempi, 48 vuotta, mutta sekin on noussut 1990-luvulta tähän päivään. (Em. 149.) Suuret ikäluokat saivat suuren määrän edustajia eduskuntaan niin kutsutuissa vuoden 1970 nuorisovaaleissa, sillä melkein puolet valituista olivat ensikertalaisia. Suuriin ikäluokkiin luettavat kasvattivat osuuksiaan eduskunnassa 1990-luvulle asti. (Em. 151.) Kun tarkastellaan vuoden 2021 eduskunnan edustamaa ikäjakaumaa, näyttää siltä, että eduskunnan kansanedustajien keski-ikä on laskenut vuoden 2003 50,5:n vuoden huippulukemasta hieman (Eduskunta, 2021a). Kansanedustajien keski-ikä vuonna 2021 on 49 vuotta. 1940–1949 välillä syntyneitä eduskunnassa on vuonna 2021 jäljellä 1,5 % ja vuosien 1950–1959 välillä syntyneitä eduskunnassa edustaa 14,1 % osuus. Suurin ikäkohortti muodostuu vuosien 1970–1979 välillä syntyneistä. (Eduskunta, 2021b.)

Ote vallankahvasta poliittisessä eliitissä näyttää siis laskeneen 2000-luvulla. Suurten ikäluokkien valta-asema on silti vahva, kun tarkastellaan valta-asemien osuutta koko aikuisväestöön verrattuna, sillä suurten ikäluokkien osuus valta-asemista on yli kaksinkertainen muihin ikäkohortteihin verrattuna. (Ruostetsaari & Borg 2014, 151.) Suurten ikäluokkien yhteiskunnallinen vaikutusvalta on siis nähtävästi vähenemässä, vaikka he ovat edelleen yliedustettuja eri eliittisektoreilla. Suuret ikäluokat käyttävät valtaansa myös olemalla yhteiskunnallisesti aktiivisia. (Em. 153.) Borg ja Ruostetsaari esittävät, että suurten ikäluokkien suurella edustuksella päätöstentekijöiden keskuudessa voi olla yhteiskunnallisia vaikutuksia (em. 157). Myös Kantolan ja Kuuselan mukaan huipputuloiset muodostuvat pitkälti eläköityneistä tai heistä, jotka eivät enää ole aktiivisesti mukana työelämässä. Lisäksi huipputuloisista harva, vain kymmenesosa, on alle 44-vuotias. (Kantola &

Kuusela 2019, 20.)

2.3 Legitiimi maku

Tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita myös eliitin elämäntyyleistä ja harrastuksista, sillä monet tutkijat, kuten Kantola ja Kuusela (2019, 92) ovat esittäneet, että korkeissa asemissa olevien elämäntyylit ja harrastukset ovat samankaltaisia. Maku on bourdieulaisittain käsitettynä sekä Purhosen ja työryhmän (2014, 15–16) mukaan myös symbolisen vallankäytön väline ja eriarvoisuutta ylläpitävä tekijä, jonka avulla erontekoja voidaan tehdä ja jolla erilaisia asioita voi asettaa hierarkkiseen järjestykseen. On siis mielekästä tutkia, minkälaisia merkityksiä eliitti harrastuksille ja maulle omista elämäkerroissaan antaa, ja kuvaavatko eliitin jäsenet niiden vaikutuksia esimerkiksi korkeisiin asemiin rekrytoitumisessa. Minkälaiseksi muotoutuvat ylipäättään merkitykset maun ja harrastusten ympärillä aineiston tarinoissa?

Pierre Bourdieu on kuuluisalla sosiaalisen todellisuuden erontekoja koskevalla tutkimuksellaan osoittanut, että yksilöt tekevät aina määrätystä ajassa ja paikassa elämäntyylejä koskevia valintoja erilaisista sosiaalisten välttämättömyyksien välillä, ja eri valinnat voidaan esittää sosiaalisten asemien ja elämäntyylien tilan yhdistävässä kuviossa, kuten Bourdieu on tehnyt alkuperäisessä *Distinktion*-teoksessaan 1970-luvun ranskalaista yhteiskuntaa koskien (Bourdieu 1998, 9–17). Erilaiset makua koskevat arvostukset eivät ole hänen mukaansa koskaan kuitenkaan pysyviä, vaan korkeissa sosiaalisissa asemissa olevat voivat esimerkiksi hylätä alun perin aatelisten käytännön sen jälkeen, kun alemmat sosiaaliset luokat ovat omaksuneet sen itselleen (Bourdieu 1998, 14). Sosiaalinen elämäntyylejä koskeva tila on siten jatkuvassa muutoksessa. Riippuu myös sosiaalisesta tilasta, mitä asioita arvostetaan ja millä asioilla on yhteys saavutettuihin pääomiin ja resursseihin (Purhonen & työryhmä 2014, 15). Toimijoilla on Bourdieun mukaan sitä enemmän yhteistä keskenään, mitä lähempänä ne ovat toisiaan tilan eri ulottuvuuksilla tilastollisen jakauman mallissa erotteluihin perustuvien periaatteiden perusteella (Bourdieu 1998, 15). Bourdieun mukaan distinktioiden havainnointiin tarvitaan lisäksi erityisesti makua, johon perustuu kyky huomioida ja tunnistaa eroja (Bourdieu 1998, 19–20).

Purhonen ja työryhmä (2014, 7) esittävät Bourdieun distinktiotutkimuksen tarkastelutapaa suomalaisen yhteiskunnan kontekstiin soveltamalla teoksessaan ”Suomalainen maku”, että kulttuurisen maun ja yksilöiden elämäntyylien taakse kätkeytyy valtakamppailua esimerkiksi

sosiaalisista arvostuksista. Työryhmä tutki makua ja elämäntyyliä ja osoitti, että elämäntyyli ja maku ovat sosiaalisesti eriytyneitä suomalaisessa yhteiskunnassa 2000-luvulla (Purhonen & työryhmä 2014, 7). Purhosen ja työryhmän (2014, 12) mukaan myös kulttuuriset tekijät tuottavat eriarvoisuutta. Yhteiskunnallisesti korkeisiin asemiin päästäkseen yksilöllä on kaksi vaihtoehtoa: täytyy joko periä sosiaalinen asema tai sitten tehdä arvostettuja asioita. Sosiaalinen asema näyttäytyy ja se näytetään ulospäin erityisesti erontekojen kautta, ja niiden ilmenemismuodot näkyvät erityisesti elämäntyyliävalintojen tasolla, joita moderneissa yhteiskunnissa kuvaa Purhosen ja työryhmän mukaan erityisesti kuluttamisen tavat. (Purhonen & työryhmä 2014, 13.) Kuluttamisen Purhonen ja työryhmä määrittelevät taloudellisten hyödykkeiden ostamisen lisäksi myös kulttuuriseksi kuluttamiseksi ja sen eri muotojen arvostukseksi (Purhonen & työryhmä 2014, 15).

Purhosen ja työryhmän (2014, 23) teoksessa korkea ja matala kulttuuri määritellään suhteessa toisiinsa eri sosiaalisten ryhmien erottautumiskamppailuissa ilmenevissä käytännöissä. Korkean maun määrittää kuitenkin korkeissa sosiaalisissa asemissa olevat, esimerkiksi eliitti, muusta kansasta erottautumalla. Kulttuurissa ilmeneviä distinktioihin perustuvia hierarkioita on esiintynyt Purhosen ja työryhmän mukaan historiassa antiikin ajoista lähtien. (Em. 23.)

2.4 Elämäkertatutkimuksesta

”Kuka minä olen?” tai ”kuka minä haluan olla?” ovat kysymyksiä, joihin yksilöt joutuvat väistämättä nykyään sosiologi Anthony Giddensin mukaan vastaamaan (Giddens 1991, 70). Myöhäismodernit länsimaiset yhteiskunnat haastavat yksilöt tuottamaan refleksiivisen elämäntarinan omista kokemuksistaan uusiutuvia elämäkerrallisia narratiiveja hyödyntäen (em. 5). Reflektointi on jatkuva prosessi. Identiteetti ei ole pysyvä, vaan jatkuvaa pohdintaa vaativa kysymys, jonka tueksi tarvitaan tarina, jotta käsitys identiteetistä säilyy yksilölle itselleen koherenttina. (Em. 74–76.) Giddens mainitsee identiteettityöhön soveltuviksi työkaluiksi esimerkiksi päiväkirjan ja omaelämäkerran työstämisen (em. 71–72). Vielä keskiajalla yksilön identiteetti muodostui Euroopassa yksilön sosiaalisen statuksen tai sukupuolen perusteella. Työnjaon eriytymisen myötä huomio identiteettityön rakentamisessa kohdistui myös yksilöön. (Em. 74–76.) Tarinallinen lähestymistapa elämää jäsentävänä työkaluna heijastaa myös kulttuurin valmiita tarinamalleja ja merkitysrakenteita (Hänninen 2000, 78).

Tietyt reunaehdot vaikuttavat elämäkerralliseen ilmaisuun. Kirjoittajan täytyy ensinnäkin kyetä ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Kertojan tulee myös osata reflektoida minuuttaan. (Roos 1994, 12.) Ja jotta muutkin ymmärtävät elämäkerran sisällön, tulisi tarinan olla johdonmukainen (Hänninen 2000, 131). Kerronnan juoni on lisäksi yhteydessä kertojan muistiin (Hyvärinen 1998, 321).

Elämäntarinoiden kerronnassa on myös kielenkäytöllisesti lukuisia mahdollisuuksia (Purra 1994, 174). Kielenkäytön lisäksi elämäkertojen tarinat sitouttavat itsensä myös erilaisiin sosiaalisen kerronnan sääntöihin. Muiden ihmisten tietoisuuteen tuotuna elämäntarinatkin ovat osa sosiaalista tietovarantoa, joka kattaa kaikki erilaiset tarinat. Sosiaalisesta tarinavarannosta tarinoiden on mahdollista siirtyä ideologisesti latautuneiksi tyyppi- ja mallitarinoiksi. (Hänninen 2000, 129–131.) Elämäntarinat ovat sellaista materiaalia, jotka auttavat niitä lukevia ymmärtämään myös itseään. Ne voivat tuoda esiin sellaista, joka on laajemmin yhteistä ja jaettua. (Roos 1994, 13.)

Elämäkerrat ovat aineistoa, jota eri tieteenalat hyödyntävät eri käsittein ja menetelmin (Hyvärinen, Peltonen & Vilkkonen 1998, 16). Sosiologi on kiinnostunut elämäkertojen tarinoiden sisällöistä ja siitä, mikä on tarinoiden sosiokulttuurinen konteksti (Roos 1988, 149). Yksittäisen ihmisen elämäkertaa tarkastelemalla voidaan tarkastella yhteiskuntaa laajemmin (Roos 1988, 150). Sosiologisessa tutkimuksessa elämäkerrallisia aineistoja on hyödynnetty 1900-luvun alkukymmenistä lähtien ja lähestymistavan alkujuuret sijaitsevat Chicagon koulukunnassa. Lähestymistapaa laadulliseen aineistoon hyödynnettiin symboliseksi interaktionismiksi kutsutun teoreettisen viitekehyksen avulla. (Bertaux 1981b, 5.) Daniel Bertaux on ollut yksi harvoista, joka edusti sosiologista elämäkertatutkimuksellista lähestymistapaa samalla, kun elämäntarinoihin perustunut sosiologinen tutkimus oli muuten olematonta kvantitatiivisten metodien käytön lisääntymisen myötä (Bertaux 1981a, 1; Bertaux 1981b, 5). Bertaux oli kuitenkin vakuuttunut, että elämäntarinoita tutkiva sosiologia määritteli sosiologisen lähestymistavan uusiksi (Bertaux 1981c, 30–31).

Bertaux puolusti lisäksi elämäkertojen realistista lukutapaa, jota hän on perustellut muun muassa faktatietojen löytymisellä elämäkertoista. Nuo faktat pitää aina pystyä hänen mukaansa vahvistamaan, kuten esimerkiksi jokin elämäkerrassa mainittu vuosiluku. Hänen edustamassaan näkemyksessä sosiologista elämäkertatutkimusta voi toteuttaa siten, että elämäkertoja kootaan samasta sosiaalisesta kategoriasta ja vertaillaan elämäkertoja toisiinsa. (Hyvärinen 1998, 311–312.) Tähän realistiseen näkökulmaan ei enää narratiivisen tutkimuksessa tukeuduta, vaan tukeudutaan laajalti hyväksytyyn näkemykseen siitä, että kertomuksissa on kyse aina tulkinnoista (Hänninen 2000, 128).

Naisten ja miesten tuottamista elämäkertoista ja niiden välisistä luennan eroista on myös käyty keskustelua elämäkertatutkimuksen kentällä (Hyvärinen ym. 1998, 14–15). Keskustelussa on pohdittu, että miesten, etenkin menestyneiden miesten elämäkerrat ovat muodostuneet omaelämäkertojen normeiksi, joita vasten naisten omaelämäkertoja on tarkasteltu ja havainnoitu puutteellisiksi (Hyvärinen ym. 1998, 8–9). Naisten elämäkertojen on pohdittu painottavan henkilökohtaisen elämäntilanteen asioita, kun taas miesten elämäkertoja luonnehtivat julkisen elämäntilanteen saavutukset sekä työurapainotteiset narratiivit (Purhonen 2008b, 161; Hyvärinen ym. 1998, 9). Maskuliininen kertoja toimii ja muuttaa toimiympäristöä, jossa hän on ja feminiininen kertoja taas kokee ja reflektoi kokemuksiaan (Purra 1994, 184).

Elämäntarinoita tutkittaessa tarkastellaan myös sitä, ketkä elämäkertoja kirjoittavat ja mitkä ovat heidän motiivinsa (Roos 1988, 148). Purhosen (2008b, 161) mukaan eliitillä on paremmat mahdollisuudet reflektoida elämäntarinoita ja suhteuttaa sitä yhteiskunnalliseen kontekstiin. Myös eliitin on joka tapauksessa otettava huomioon tietyt elämäntarinoita koskevat mallit ja muodot, joihin tarinat perustuvat (Roos 1988, 148).

3. TUTKIELMAN TOTEUTUS

3.1 Tutkielman tavoitteet

Tutkin suomalaisia eliittejä elämäkerta-aineistolla. Tutkittavat eliittisektorit tässä tutkielmassa ovat poliittinen, taloudellinen ja kulttuurisektorin eliitti. Aineistona käytän eliitin jäsenten itsestään julkaisemia elämäkertoja. Tarkasteltaviksi eri eliittisektoreiden edustajiksi on valittu vuosina 1945–1955 välillä syntyneiden suuriin ikäluokkiin kuuluvien miesten elämäkertoja. Aineisto koostuu eliitin jäsenen itse tai kirjailijan tai toimittajan kanssa yhteistyössä kirjoitetuista elämäkerroista. Tutkielmassa tarkastellaan eliitin elämäkerroissa kuvattuja käännekohtia, niiden merkityksiä eliitin edustajan elämään sekä tarinallisia tyypejä, joilla kuvataan rekrytoitumista yhteiskunnallisesti merkittävään asemaan, eliittiin. Tässä tutkielmassa kysytään:

1. Miten eliitin jäsenet kuvaavat käännekohtille annettuja merkityksiä elämäkerroissaan?
2. Miten eliitin elämäkerroissa kuvataan merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan rekrytoitumista?

Käytän tämän tutkielman analyysin välineenä narratiivista menetelmää. Sen avulla pystyn tarkastelemaan sosiaalisia merkitysrakenteita. Aineisto koostuu tekstistä, jossa eliitin edustajat kertovat omista kokemuksistaan omin sanoin.

Tässä tutkielmassa tutkimuskysymyksiä tarkastellaan elämäkerroissa kuvattujen tarinallisten tyyppien avulla. Niitä tarkastelemalla voidaan hahmottaa, miten eliitti kuvaa kokemustaan rekrytoitumisesta yhteiskunnallisesti merkittäviin asemiin sekä elämän käännekohtiin. Elämän käännekohdat nähdään elämäkulkua käsittelevissä tutkimuksissa kiinnityskohtina, joiden ympärille yksilön elämäntarina muotoutuu (Purhonen & Hoikkala & Roos 2008, 37). Kun tarkastellaan yksilöiden elämässä tapahtuneita käännekohtia, täytyy ottaa myös huomioon, että ne tapahtuvat yksityisen lisäksi yhteiskunnallisessa kontekstissa (Purhonen 2008a, 23).

On mielenkiintoista tutkia, minkälaisia käännekohtia ja niihin liittyviä merkityksiä eliitti omista elämäkerroissaan esille nostaa sekä sitä, miten tarkasteltavat toimijat tarinallisesti jäsentävät elämäänsä. Käännekohtien avulla voi huomata, minkälaisen teemojen ympärille käännekohdat ja niihin liitetyt merkitykset eliitin elämäkerroissa liittyvät. Koska elämäkerrat, joita tarkastellaan,

kuuluvat korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville henkilöille ja niiden suurten ikäluokkien edustajille, on oletettavissa, että elämäkertojen tarinat liittyvät yhteiskunnallisesti merkittäviin ja korkeisiin asemiin rekrytoitumiseen ja ovat siten työrapainoiteisia.

3.2 Aineiston esittely

Olen valinnut tutkielman aineistoksi yhteensä kuusi kirjaa kuudelta eri eliittisektoreihin kuuluvalta jäseneltä. Kultakin eliittisektorilta on tarkastelussa kaksi elämäkertaa. Hyödynsin eri eliittisektoreihin kuuluvien eliitin edustajien elämäkertoja, jotta usea eliittisektori tulisi aineistossa edustetuksi. Tein teosvalinnat Kuka kukin on 1990 -teoksen perusteella sekä teoksesta jo analysoitujen eliittisektoreiden edustajista tehdyn luokittelun avulla, joka kerättiin Semi Purhosen johtamaa Cultural Distinctions, Generations and Change -hanketta varten vuonna 2016 (CUDIGE 2018).

CUDIGE-hankkeessa tutkitaan kulttuurin ja taiteen luokitteluissa sekä yhteiskunnallisessa arvostuksessa tapahtuneita muutoksia 50 vuoden ajalta viidessä eurooppalaisessa maassa: Suomessa, Ranskassa, Espanjassa, Ruotsissa sekä Englannissa. Hankkeessa on pyritty identifioimaan ja selventämään uusien sukupolvien artikulaatioita 'korkean', arvostetun ja legitiimin kulttuurin sekä taiteen artikulaatioista erottamalla ne vanhoista, ei-legitiimeistä artikulaatioista. CUDIGE-hanketta varten tuotettiin matrikkeleita Who's Who -teoksista tutkimuskohteena olevista maista ja dataa hyödynnettiin Minttu Haaparannan pro gradu -tutkielmassa "Nuori suomalainen ja brittiläinen eliitti, 1970–2010, sosiaalinen tausta, nykyasema ja harrastukset" (Haaparanta 2017).

Aineistona käytän Toni Edelmannin, Ilkka Kanervan, Asmo Kalpalan, Matti Ahteen, Matti Salmisen sekä Jorma Ollilan elämäkertoja. Olen käyttänyt aineistona yhtä elämäkertaa vuoden 2001 Kuka kukin on -teoksesta. Valitsin Jorma Ollilan elämäkerran aineistoksi päähenkilön ikä- ja eliittisektorin rajauksen sekä elämäkertoihin sovellettujen kriteereiden, kuten julkaisuvuoden perusteella. Vuoden 2001 Kuka kukin on -teoksessa mainittu Jorma Ollila on rekrytoitunut eliittiin myöhemmässä vaiheessa kuin muut tässä tutkielmassa tutkittavat eliitin jäsenet.

Kuka kukin on -teoksia pidetään Suomessa vaikutusvaltaisten henkilöiden merkittävänä ja virallisina hakuteoksina. Teokset ovat ilmestyneet jo vuodesta 1909. (Haaparanta 2017, 20.) Tässä tutkielmassa perusteluna eliittiin rekrytoitumisesta ja kuulumisesta eliittiin käytetään mainintaa

Kuka kukin on -teoksissa. Kaikki eliitin jäsenet on siten löydettävissä mainintoina Kuka kukin on 1990 -teoksessa (Tarkka 1990) sekä Kuka kukin on 2001 -teoksessa (Rantala & Pajala & Suramo & Strengell-Silainen 2000). Viime vuosina Kuka kukin on -teoksia vastaavia Who's who -teoksia on käytetty hyödyksi myös kansainvälisessä eliittitutkimuksessa esimerkiksi englantilaista eliittiä tutkittaessa (ks. Reeves et al. 2017; Reeves & Friedman 2020).

Aineisto koostuu elämäkertoista, jotka on kirjoitettu yhteistyössä eliittiin kuuluvan henkilön kanssa. Se on toiminut kriteerinä aineistovalinnoille. Siten toteutuu suomalaisten elämäkertoja tutkineen J. P. Roosin määritelmä elämänhistoriasta tai elämäkerrasta tarinana, ”joka perustuu henkilön omaan elämään, jossa tarinan kertova henkilö esitetään tarinan subjektina ja jossa hän itse määrittelee, mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei” (Roos 1988, 140). Kaikissa elämäkertoissa tuodaan esille jo alkupuheessa, kuka kirjan on kirjoittanut, mikäli kyseessä ei ole itse kirjoitettu omaelämäkerta. Osa teoksista on hyvin omaelämäkerrallisia ja tekstin kertojana toimii eliitin jäsen, osassa teoksista päähenkilöä on haastateltu ja päähenkilön ääni tulee esiin suorissa lainauksissa.

Teosten pituudet vaihtelevat. Elinkeinoelämän eliitin elämäkerrat vaihtelevat esimerkiksi Jorma Ollilan 473:n sivun pituisesta elämäkerrasta Asmo Kalpalan 214:n sivun pituiseen elämäkertaan. Syntymävuosirajaus 1945–1955 kattaa suuret ikäluokat tämän tutkielman tarkasteltavien henkilöiden osalta. Olen tehnyt tämän rajauksen (10 vuotta) siksi, jotta tarkasteltavat henkilöt kuuluisivat samaan ikäkohorttiin ja sukupolveen, jota kutsutaan suuriksi ikäluokiksi. Kun analyysin kohteena ovat elämäkerrat, on tärkeää huomioida elämäkerran kohteena olevan sukupuoli, historialliset peruskokemukset sekä sosioekonominen asema (Roos 1994, 15; Roos 1988, 148). Tästä syystä valitsin aineistoksi vain miesten elämäkertoja. Valitut elämäkerrat ovat lisäksi ilmestyneet 2000-luvulla ja ne on siten kirjoitettu suunnilleen samanlaisessa ikävaiheessa. Valitut teokset kuuluvat lisäksi vain eliittiin rekrytoituneille toimijoille.

Naisten ja miesten tarinoiden kertomistavat ja kerronnan kohteeksi asetettavat aiheet ovat Roosin (1988, 148) mukaan erilaisia. Tätä näkemystä on kuitenkin myös kritisoitu. Ilkka Ruostetsaari (2014, 94) on kirjoittanut, että naiset ovat myös aliedustettuna valtaeliitissä, johon esimerkiksi elinkeinoelämän eliitin katsotaan kuuluvan. Roosin (1994, 9) mukaan erityisesti miesten omaelämäkertoissa keskeiset rajaukset muodostuvat sukupolven ja luokka-aseman ympärille.

Olen hyödyntänyt elämäkertojen etsinnässä eri julkisia medioita, Ylen verkkojulkaisuja, Helsingin sanomien verkkojulkaisuja sekä Helsingin seudun yleisten kirjastojen kirjastoverkkoa

(www.helmet.fi) sekä antikvariaatteja. Löysin kaikki teokset pääkaupunkiseudun kirjastoverkon kokoelmasta. Elämäkerrat on julkaistu 2000-luvulla, aikaisin julkaistu teos on vuodelta 2005 ja viimeisin on vuodelta 2013. Valitsin yhdestä henkilöstä kirjoitetun kahden elämäkerran välillä toisen, tuoreemman elämäkerran. Näin oli Matti Salmisen kohdalla, josta on kirjoitettu kaksi elämäkertaa, ensimmäinen vuodelta 1994 ja toinen vuodelta 2005.

Esittelen seuraavaksi teosten henkilöiden perustiedot ja paikantumisen eliittisektorilla sekä muita kuvaavia tekijöitä eliittiaseman suhteen. Kuvaan esimerkiksi, kuuluuko eliitin jäsen eliittiin suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa vai kuuluuko hän kansainväliseen eliittiin, ja kuvaan, korostaako hän legitimoitua makua elämäkerrassaan harrastuksia koskevilla kuvauksilla. Kerron lisäksi lyhyesti henkilön lapsuudenperheen sosioekonomisen lähtökohdan sekä hänen koulutustaustansa.

Taulukko 1. Analysoitaviksi valitut eliitin elämäkerrat.

	Teos, henkilö ja syntymävuosi	Kustantaja ja ilmestymisvuosi	Kirjoittaja	Sivumäärä	Tausta, koulutus, kansainvälinen vai suomalainen eliitti, korostetaanko legitimoitua makua
Kulttuurieliitti	”Pinnalla”, Matti Salminen, s.1945 Turku	Gummerus Kustannus Oy, 2005	Pekka Hako	212	Kansainvälinen kulttuurieliitti, lähtökohta työväenluokka, korkeakulttuurinen maku, ammattikoulututkinto, opintoja Sibelius-Akatemiassa ilman tutkintoa, legitimoidun maun korostus
	”Mennyt minussa – lumottu maa”, Toni Edelman, s.1945 Hamina – k. 2017 Lohja	Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa / Kirjapaja, 2010	Toni Edelman	205	Suomalainen kulttuurieliitti, lähtökohta ylempi keskiluokka, ylempi korkeakoulututkinto
Elinkeinoelämän eliitti	”Mahdoton menestys: kasvun paikkana Nokia”, Jorma Ollila, s. 1950 Seinäjoki	Kustannusosakeyhtiö Otava, 2013	Jorma Ollila ja Harri Saukkomaa	473	Kansainvälinen talouseliitti, korkeakulttuurinen maku, lähtökohta keskiluokka, usea ylempi korkeakoulututkinto, legitimoidun maun korostus
	”Jos on valta, on myös vastuu”, Asmo Kalpala, s. 1950 Helsinki	WSOY, 2012	Helinä Hirvikorpi	214	Suomen elinkeinoelämän eliitti, yläluokkaiset lähtökohdat, ylempi korkeakoulututkinto
Poliittinen eliitti	”Sähkömies”, Matti Ahde, s. 1945 Oulu – k. 2019 Helsinki	WSOY, 2013	Matti Ahde ja Timo Hakkarainen	450	Suomen poliittinen eliitti, työväenluokkaiset/köyhät lähtökohdat, ammattikoulututkinto, legitimoidun maun korostus
	”Moniottelija”, Ilkka Kanerva, s. 1948 Uusikaupunki	WSOY, 2006	Eveliina Talvitie	282	Suomen poliittinen eliitti, lähtökohdat ylempi keskiluokka, ylempi korkeakoulututkinto

Seuraavaksi esittelen tarkasteltavat eliitin jäsenet vielä yksityiskohtaisemmin antaakseni yleiskäsityksen aineiston elämäkertojen päähenkilöistä. Esittelyt perustuvat tiivistyksiin elämäkertoista, jotka olen lukenut ja joita käytän aineistona tässä tutkielmassa.

Matti Salminen on globaaliin kulttuuriin eliittiin kuuluva oopperalaulaja. Hän syntyi työläiskotiin perheeseen, johon kuului isän ja äidin lisäksi äidin äiti ja sisko. Elämää lapsuudenkodissa hän kuvailee ”taisteluksi leivästä”. Salminen kuvaa nauttineensa lauluharrastuksesta lapsuudesta lähtien. Salminen opiskeli tutkinnon ammattikoulussa ja meni isänsä toiveesta kisälliksi Wärtsilään puuseppätöihin, mutta lopetti työt huomattessaan, etteivät puusepän työt kiinnostaneet häntä tarpeeksi. Salminen ryhtyi laulajaksi aluksi taiteilijanimellä Esa Pasa. (Hako 2005.)

Matti Salmisen ura kansainvälistä mainetta keränneenä oopperalaulajana alkoi Suomen kansallisoopperan kuorosta vuonna 1966. Onnistuneiden solistitehtävien ansiosta Salmista pyydettiin opiskelemaan Sibelius-Akatemiaan ilman tutkinnon suoritusvelvoitetta, sillä häneltä puuttui tutkinnon suorittamiseen vaadittava instrumentaalinen soittotaito. Hän on tehnyt sittemmin kansainvälisen uran oopperan saralla. Salmisen elämäkerrassa kuvataan kaksi vakavampaa parisuhdetta, joista toisesta syntyi poika. Matti Salminen on tehnyt pitkän ja kansainvälisen uran oopperalaulajana. (Hako 2005.)

Toni Edelmann on toinen kulttuurieliitin tarkasteltava jäsen tässä tutkielmassa, ja myös ainut, jonka teos on puhtaasti omaelämäkerrallinen. Hänen teoksensa on myös kaikista lyhyin tässä pro gradu - tutkielmassa käsiteltävistä teoksista. Edelmann syntyi musikaaliseen perheeseen. Edelmannin isä Casimir oli toiminut kanttorina ja hänen musiikillista lahjakkuuttaan teoksen mukaan ihailtiin yleisesti. Edelmann on itse kiinnostunut musiikin lisäksi myös muista taidemuodoista, ja hän mainitsee teoksessa kiinnostuksen kohteikseen musiikin lisäksi muun muassa teatterin. (Edelmann 2010.)

Edelmann kuvailee lapsuuttaan valtaosin onnettomaksi ajanjaksoksi elämässään. Edelmann kertoo, että hän koki uskonnon vaikutukset elämäänsä pääosin negatiiviseksi. Hän myös koki häneen kohdistetut paineet ja odotukset epämieluisina ja kapinoi mieluummin niitä vastaan. Edelmann suorittikin lukion omien sanojensa mukaan ”huonoimmilla mahdollisimmilla arvosanoilla” ja lähti Ruotsiin töihin Saabin tehtaalle lukion jälkeen. Saabilla hän työskenteli liukuhihnatyöläisenä. Samanaikaisesti hän opiskeli kuitenkin pianonsoittoa. Kyllästyttyään ”yksitoikkoiseen tehdastyöhön” hän päätti, että hänestä tulee säveltäjä ja hän hakeutui opiskelemaan Sibelius-

Akatemiaan sisarensa tavoin. Sieltä hän valmistui ja teki pitkän ja menestyksekkään uran säveltäjänä. (Edelmann 2010.)

Edelmannin ensimmäinen työ säveltäjänä oli Svenska Teaternin Hesa-Kabareessa, josta tuli erittäin suosittu. Uran alkutaipaleella merkittäviksi maininnoiksi Edelmann nostaa myös harjoittelijaksi pääsyn teatteriin Bolksbühneen, Berliiniin. Edelmann kuoli vuonna 2017. Hänelle syntyi kolme lasta ja hänen elämäkerrassaan kuvattiin kaksi vakavampaa parisuhdetta. Hänen lapsensa syntyivät näistä kahdesta parisuhteesta. (Edelmann 2010.)

Elinkeinoelämän eliitin osalta Jorma Ollilan elämäkerta on kaikista aineiston elämäkertoista pisin. Ollila kuuluu kansainväliseen elinkeinoelämän eliittiin. Ollila syntyi perheeseen, joka kuvattiin elämäkerrassa ”ei köyhäksi eikä rikkaaksi”. Ollilan isä valmistui insinööriksi teknisestä opistosta. Äiti oli päässyt myös opiskelemaan yliopistoon mutta jätti opinnot kesken perheenisäyksen myötä. (Ollila & Saukkomaa 2013.)

Jorma Ollila syntyi Kurikassa. Hän on sisaruskatraansa esikoinen viidestä lapsesta. Ollilan isä työskenteli perheen sähköliikkeessä ja äiti työskenteli kotiäitiyden lisäksi välillä opettajana. Ollilan nuoruus oli muuttorikasta: hän asui yhdeksällä paikkakunnalla ennen kuin täytti 17 vuotta. (Ollila & Saukkomaa 2013.)

Jorma Ollila opiskeli aluksi kansakoulussa ja aloitti lukion Vaasan lyseon lukiossa. Sittemmin hänet valittiin opiskelemaan Kulttuurirahaston apurahalla Atlantic Collegeen Walesiin. Ollilan opinnot jatkuivat Suomen paluun jälkeen Helsingin yliopistossa valtiotieteiden tiedekunnassa, josta hän valmistui 1976 valtiotieteiden maisteriksi kansantaloustiede pääaineena. Hän jatkoi opintoja 1978 London School of Economicsissa taloustieteessä, josta hän suoritti MSc-tutkinnon. Vuonna 1981 Ollila valmistui myös diplomi-insinööriksi Teknillisestä korkeakoulusta pääaineenaan teknillinen fysiikka. (Ollila & Saukkomaa 2013.)

Ollila oli ahkerasti mukana myös opiskelijapolitiikassa opintojensa aikana ja hän toimi Suomen ylioppilaskuntien liiton puheenjohtajana. Ollila ei halunnut kuitenkaan jatkaa sen enempää poliittisen vaikuttamisen kentällä. Valmistuttuaan London School of Economicsista hän työskenteli Citibankissa. (Ollila & Saukkomaa 2013.)

Hän tapasi vaimonsa Liisan vuonna 1970. Pariskunta kihlautui ja meni naimisiin nopeasti vuonna 1972. Heille syntyi kolme lasta. Tämä on ainut parisuhde, jonka Ollila mainitsee elämäkerrassaan. Uransa Ollila aloitti Nokialla Nokia Mobile Phonesin yksikön johdossa. Siitä alkoi Ollilan kansainvälinen ura ja Ollila toimi Nokian toimitusjohtajana, pääjohtajana sekä hallituksen puheenjohtajana Nokian menestysvuosina. Hän jätti Nokian kokonaan vuonna 2012 ja elämäkerta päättyy Ollilan siirtyessä Shellin hallituksen puheenjohtajaksi. (Ollila & Saukkomaa 2013.)

Elinkeinoelämän eliitin toinen tarkasteltava jäsen ja elämäkerrallinen teos on Asmo Kalpalan elämäkerta. Kalpala syntyi yläluokkaiseen yrittäjäperheeseen Helsingissä. Kalpalalla kerrotaan olevan kaksi sisarusta. Asmon isä oli yrittäjä ja rallikuski Osmo Kalpala, joka omisti veljensä kanssa Radiotukku Oy -maahantuontiyrityksen, joka toi Suomeen radioita, televisioita ja muunlaista elektroniikkaa. Maahantuontiyritys oli menestys. Elämäkerrassa kerrotaan, että yrityksen tuotteita annettiin lahjaksi muun muassa presidentti Kekkoselle Tamminiemeen. (Hirvikorpi 2012.)

Asmo meni armeijaan heti ylioppilaskirjoitusten jälkeen ja haki yliopistoon kaupalliselle puolelle, jonne hän koki saaneensa kotoa kannustusta ja hyvät eväät. Hän pääsi opiskelemaan Kauppakorkeaan suoraan tutkintotodistuksella. Samoihin aikoihin hän meni naimisiin 22-vuotiaana vaimo Marjatan kanssa vuonna 1972, jonka kanssa hän oli seurustellut 15-vuotiaasta saakka. Asmo valmistui Kauppatieteiden maisteriksi vuotta myöhemmin 23-vuotiaana. (Hirvikorpi 2012.)

Kalpala on työskennellyt Tapiolan lisäksi Metsäliiton taloushallinnossa 1980-luvulla, M-realin hallituksessa vuosina 1990–2007 ja lukuisissa muissa tehtävissä. Kalpala sai ensimmäisen työpaikkansa tilintarkastustoimistosta. Työn aikana hän suoritti myös KHT-tilintarkastajan tutkinnon. Työelämään siirtymisen ohella Kalpalan perheeseen syntyi myös lapsia, joista ensimmäinen vuonna 1974. Lapsia syntyi yhteensä kolme. Kalpalan ura vaikutti perhe-elämään siten, että perhe muutti yhdessä Lontooseen vuonna 1980, jolloin Kalpala opiskeli stipendiaattina vakuutusala. Asmo siirtyi uusiin tehtäviin vuonna 1978 Auraan, lainaosaston erityistehtäviin. Seuraavana vuonna hän siirtyi yhtiön apulaisjohtajaksi ja sijoitusjohtajaksi. Aura fuusioitui vuonna 1982 Pohja-vakuutusyhtiön kanssa ja fuusiosta syntyi vakuutusyhtiö Tapiola. Fuusion jälkeen hän toimi yhtiössä luotoista vastaavana johtajana. Sitten hän siirtyi Metsäliittoon talousjohtajaksi vuonna 1983. Kalpalasta tuli Tapiolan toimitusjohtaja vuonna 1987. (Hirvikorpi 2012.)

Matti Ahde on poliittisen eliitin tarkasteltavista jäsenistä toinen. Ahde syntyi Oulussa kuvauksensa mukaan köyhiin olosuhteisiin. Hänen äitinsä oli yksinhuoltaja ja sisaruksia Ahteella oli yhteensä

seitsemän. Ahteen isä kuoli tämän ollessa nuori ja Ahteesta tuli siten kertomansa mukaan perheen vastuunkantaja perheessään äitinsä tueksi. Ahde työskenteli SDP:ssä poliittisen uransa ajan erilaisissa tehtävissä ministerinä ja kansanedustajana. Hän työskenteli myöhemmin myös Veikkauksen toimitusjohtajana. (Ahde & Hakkarainen 2013.)

Ahde kouluttautui sähköasentajaksi mutta haaveili nuorena myös sosionomian opinnoista. Hän oli kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista ja hän päätyikin opiskelemaan Työväen Akatemian kansankorkeakouluun. Hän on tehnyt sittemmin pitkän uran Suomen politiikassa kansanedustajana. Ahteella ja tämän puolisolle Hilkalle syntyi kolme lasta, joista vaimo Hilkka otti enemmän vastuuta erityisesti lasten ollessa pieniä, kun Ahde oli kiireinen työasioiden vuoksi. Ahde siirtyi työskentelemään myös Veikkaukseen elämäkerran kuvauksessa. Tosin ura Veikkauksessa ei kestänyt pitkään. Ahde kuoli vuonna 2019. (Ahde & Hakkarainen 2013.)

Ilkka Kanerva on toinen poliittisen eliitin tutkielmassa tarkasteltavista henkilöistä. Hän syntyi Lokalahdella perheeseen ja sukuun, jolla kuvataan olleen paljon kokemusta ja osaamista kunnallispolitiikan saralla. Kanerva on työskennellyt Kokoomuksen kansanedustajana ja tehnyt poliittisella kentällä Ahteen tavoin pitkän uran. (Talvitie 2006.)

Kanerva kertoo elämäkerrassaan myös naimisiinmenostaan ja perheenperustamisesta puoliso Karin kanssa. Ilkalle ja Karinille syntyi kaksi lasta. Kanerva kuvaa elämäkerrassa, miten Karin hoiti pääasiassa lapsia, kun hän oli kiireinen työasioiden parissa. Elämäkerrassa kuvataan ero lasten äidistä, mutta myös toinen merkityksellinen ihmissuhde. (Talvitie 2006.)

3.3 Tarinallinen lähestymistapa analyysin välineenä

Tässä tutkielmassa hyödynnetään tarinallista eli narratiivista näkökulmaa eliitin jäsenten elämäkertojen tarkastelussa. Tarinallisen näkökulman käyttö on perusteltu. Narratiivinen tarkastelutapa soveltuu hyvin sellaisiin tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilön itsensä vapaasti omasta elämästään kertomista asioista (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tarinametaforan kautta on mahdollista lähestyä ihmisen elämänsä ja identiteettiä liittyviä kysymyksiä. Ihmisellä on muutenkin taipumus kuvata ja elää elämänsä tarinana, jonka päähenkilönä hän toimii. (Hänninen 2000, 93.)

Taustatiedoilla voi olla väliä narratiiveja tutkittaessa, sillä niiden avulla tutkija voi suhteuttaa tekstejä tarinoiden konteksteihin. Narratiivisessa tutkimuksessa voidaan muodostaa erilaisia tarinallisia tyyppejä, kuten tässä tutkielmassa tehdään. Niistä käy ilmi ja niillä voidaan tiivistää aineiston keskeiset elementit. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tarinametaforaa voidaan käyttää esimerkiksi ihmisen jälkikäteen hahmottamana ja esitettynä kuvana elämäkulusta- ja tapahtumista. Tarina voi siten jäsentää kokemuksia: elämä kaikessa kaoottisuudessaan ja sekavuudessaan voidaan jälkikäteen järjestää loogiseksi, eheäksi ja kronologisesti jäsenneiksi kokonaisuudeksi tarinamuodossa. Esimerkiksi juuri elämäkertatutkimuksessa tällainen lähestymistapa onkin ollut suosittu. (Hänninen 2000, 94.)

Kertomuksia on tutkittu diskursseina tyypillisesti vapaamuotoisesti, ja aineistoa voisi lähestyä esimerkiksi narratiivisen diskurssianalyysin keinoin. Tutkija voi tulkita aineistoa ja esittää sekä perustella havaintojaan esimerkiksi suorien lainausten avulla. (Hänninen 2000, 136–137.) Keskeisin narratiivin ominaisuus on se, että narratiivi ilmenee kronologisesti: tarinalla on alku, keskikohta ja loppu (em. 125–126).

Elämäntarinoiden käännekohtina pidetään erityisesti hetkiä, joita ovat ” hetket, jotka ovat muuttaneet elämämme kulkua” (Purhonen ym. 2008, 36). Koska tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita käännekohdista, on perusteltua käyttää aineistona elämäkertoja, jotka on kirjoitettu eliittien edustajien elämän myöhemmässä elämänvaiheessa ja suunnilleen samassa elämän- ja ikävaiheessa. Käännekohta ei merkitse pelkästään pitkään kestänyttä elämäntilannetta (em. 37). Käännekohdat erotetaan lisäksi sukupolvikokemuksista: käännekohdat ovat henkilökohtaisempia (em. 50).

Elämäkerta-aineistosta on mahdollista analysoida, minkälaisiin eliittien jäsenten elämän osa-alueisiin käännekohdat liittyvät, nouseeko aineistosta esiin yllätyksiä ja minkälaisia käännekohtia ja niiden vaikutuksia eliitti kuvaa elämäkerrassaan. Narratiivinen lähestymistapa sisältää lähtökohtaisesti ajatuksen siitä, että kertomukset kuuluvat olennaisesti ihmisyyteen. Tarinan ja elämän yhteyttä vielä vahvemmin korostava ajattelutapa lähtee siitä ajatuksesta, että samalla kun ihminen kertoo tarinaansa, hän myös elää sitä. Tarinallisuus on siten läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa. (Hänninen 2000, 94.)

Oman elämäkerta-analyysini toteutin siten, että luin elämäkerta-aineiston läpi yhteensä kuusi kertaa. Ensimmäisellä lukukerralla tutustuin aineistoon vapaamuotoisesti. En tehnyt muistiinpanoja tai alleviivannut tutkielman kysymysten kannalta kiinnostavia kohtia. Sain ensimmäisellä lukukerralla kuitenkin hyvän yleiskäsityksen aineistosta. Olen tiivistänyt tutkielmassa eliittien jäsenten

elämäkertojen tarinoita siten, että niiden perusjuoni välittyy. Perustelen tarinatyyppejä teoslainauksilla. Tyypillisiin tarinoihin on yhdistetty samaa logiikkaa noudattavia tarinoita.

Analyysi on edennyt siten, että kiinnitin huomioni seuraavilla lukukerroilla teoksissa niihin kohtiin, joissa kerrotaan tärkeistä elämäntapahtumista. Sen jälkeen olen hahmottanut, mitkä tärkeistä elämäntapahtumista ovat voineet olla myös käännekohtia. Toisella lukukerralla alleviivasin ja kopioin tämän tutkielman tutkimuskysymysten teemoihin liittyviä lauseita ja virkkeitä. Tein samalla muistiinpanoja aineistosta. Neljännellä, viidennellä ja kuudennella lukukerralla alleviivasin lisää lainauksia ja ryhmittelin lainaukset teoksista lopulta löytämieni nimettyjen keskeisten teemojen alle. Samalla olen hahmottanut teemoittelun avulla juonia eli kertomusten rakenneosia aineistosta. Tyypilliset tarinat ovat muotoutuneet viimeisenä, kuvattujen analyysivaiheiden myötä. Löysin aineistosta kaksi erilaista tyypillistä tarinaa käännekohtiin liitetyistä merkityksistä ja kaksi tarinallista tyyppiä korkeisiin asemiin rekrytoitumisesta.

3.4 Tutkielman etiikka

Tämän tutkielman aineisto on kerätty julkisesti julkaistuista elämäkertoista. Kaikki tässä tutkielmassa käytettävä aineisto koostuu siis sellaisesta materiaalista, jonka tutkittavat eliitin jäsenet ovat itse päättäneet elämästään julkaista. Tämän vuoksi erityistä lupaa tutkituilta aineiston hyödyntämiseen ei ole ollut syytä pyytää. Tässä tutkielmassa vältetään kuitenkin sellaisen tiedon julkaisemista elämäkertoista, joka ei ole tutkielman aihepiirin ja tutkimuskysymysten kannalta oleellista ja joka voidaan määritellä arkaluontoiseksi tai jollain tavalla vahingoittavaksi.

Tutkijan, joka käyttää aineistonaan erilaisia kertomuksia, tulee lisäksi kiinnittää huomiota siihen, ettei hän tule omien tulkintojensa kanssa kertoneeksi pelkästään omaa tarinaansa (Hänninen 2000, 137). Kertomuksia tutkiva tutkija osallistuu osaltaan tutkimansa aihepiirin keskusteluihin ja myös tutkijan tulkinnat siirtyvät siten sosiaaliseen tarinavarantoon (Hänninen 2000, 129). Tarkastelutapa edellyttää tutkijalta siten myös reflektointia omista analyttisistä menettelytavoista (em. 137). Tämän tutkielman analyysi onkin pyritty toteuttamaan selkeästi analyysin vaiheet ja päätelmät lainausten avulla perustellen.

4. ANALYYSI

4.1 Elämän käännekohdat

4.1.1 Ei työ jätä millään rauhaan

Työkeskeisyyttä korostava tyypillinen tarina esiintyy kaikissa elämäkerroissa. Vain Toni Edelmanin elämäkerrassa työkeskeinen narratiivi ei toteudu koko elämäntarinan osalta. Työkeskeisen diskurssin vallitsevuutta kuvastaa se, ettei sen asemaa horjuta elämässä koetut käännekohdatkaan, vaikka käännekohdat ovat voineet avata mahdollisuuden kyseenalaistaa työkeskeisen narratiivin merkitys. Osassa teoksia kyseenalaistetaan työkeskeisen ajattelutavan mielekkyys erilaisten käännekohtien ja niitä seuranneiden pohdintojen myötä ja aletaan etsiä uudenlaista arvopohjaa ja toimijuutta tulevaisuutta varten. Pohdinta muodostuu oikeastaan kysymykseksi: ”Mitä minä haluan oikeasti nyt tehdä?”

Asmo Kalpalan teoksessa eräänä käännekohtana ja yllättävänä kriisinä kuvataan avioero pitkäaikaisesta puolisoista ja lasten äidistä Marjatta Kalpalasta. Avioero kriisinä johti Kalpalan uuteen elämäntilanteeseen. Vaikka avioeron syistä ei teoksessa mainita yksityiskohtaisesti, mainitsee entinen vaimo Marjatta Kalpala kuitenkin teoksessa, että Kalpalan työnteko alkoi lisääntyä heidän avioliittonsa viimeisinä vuosina. Marjatta myös kuvaa lainauksessa, miten suuri merkitys työllä Asmolle ja hänelle oli kertomalla, miten hän on ollut mukana rakentamassa Asmon ”työminää” ja miten Asmo on antanut viimeiset vuodet aikansa oikeastaan työlleen tai harrastukselleen, ja miten se on vain lisääntynyt ajan kuluessa. Lainaus kuvaa, miten merkittävän aseman työ on saanut Kalpalan elämäntarinassa:

”Hänen uransa on hieno suoritus. Olen ylpeä, että olen ollut rakentamassa hänen työminäänsä hänen kanssaan. Hän oli hyvä puoliso, jolle perhe oli tärkeä ja hän oli aina kotona, ellei ollut moottoripyöräreissuilla. [...] Viime vuodet hän on mennyt sata lasissa ja antanut aikansa työlle. [...] Tämä piirre on korostunut viime vuosina.” (Hirvikorpi 200, 2012.)

Perheen sisäisen työnjaon jakautumista kuvataan elämäkerrassa siten, että Asmo on omistautunut työlleen ja vaimo Marjatta on hoitanut perhettä ja vastannut kodinhoitoon liittyvistä askareista.

Kuten monessa eliitin elämäkerran kuvauksessa, myös Asmo ja Marjatta menivät naimisiin ja perustivat perheen nuorina. Marjatta kertoo jättäytyneensä omasta työstään vapaaehtoisesti hoitaakseen lapsia, mikä mahdollisti Asmon työlle omistautumisen:

”Me olimme hyvä tiimi, minä hoidin kotiasiat, Aski saattoi omistautua työlle.” (Hirvikorpi 2012, 199.)

”Marjatta Kalpala on tuntenut Askin siitä lähtien, kun kumpikin oli viisitoistavuotias. Perheen he perustivat seitsemän vuoden seurustelun jälkeen kaksikymmentäkaksivuotiaina. Marjatta Kalpala toimi Keravan yhteiskoulussa liikunnanopettajana mutta jäi omasta tahdostaan kotiin hoitamaan perhettä.” (Hirvikorpi 2012, 199.)

Avioeron jälkeen Kalpalan kuvataan ottaneen etäisyyttä työkeskeisestä elämäntyylistä, vaikka toisaalta Kalpalan poika kuvaa Kalpalan työtahdin kiihtyneen avioeronkin jälkeen. Kalpala pohtii elämäkerrassaan kuitenkin avioeron jälkeen, mitä hän haluaa elämänsä kolmannessa vaiheessa tehdä. Vaikka Kalpala pysähtyy pohtimaan tarinassaan suoritus- ja työkeskeisyyden mielekkyyttä, niin ainakaan elämäkerrassa ei kuvata, että työnteko olisi vähentynyt pohdintojen tuloksena, vaan päinvastoin:

”Yhtäkkiä hän joutui luopumaan kodista ja elämä muuttui radikaalisti.” (Hirvikorpi 2012, 23.)

”Pysähdys hektisestä työelämästä on tarpeen. Takana on kaksikymmentäviisivuotta Tapiolan toimitus- ja pääjohtajana sekä monia dramaattisia vaiheita.” (Hirvikorpi 2012, 11.)

”Maailma ympärillä käskää: pitää, täytyy, on velvollisuus. Mutta joskus on vain pysähdyttävä ja kysyttävä miksi. ”Elämä on kohdellut minua hyvin suopeasti. [...] Olen halunnut etsiä uutta pohjaa elämäni kolmanteen vaiheeseen.” (Hirvikorpi 2012, 209.)

Elämäkerrassa kerrotaan työkeskeisen elämäntyylin vaikutuksista Asmo Kalpalan asemassa työskentelevän ihmisen muuhun elämään siten, että vaikutukset ulottuvat myös ihmissuhteisiin:

”Vahva sitoutuminen työhön vaikuttaa ihmissuhteisiin. Toimitusjohtajat elävät valmiiksi täyteen buukatun kalenterin mukaan, jossa välitunteja ei ole.” (Hirvikorpi 2012, 207.)

Toisaalta Kalpalan elämäntarinassa myös harrastukset saavat kalenterissa suuren ajallisen panostuksen. Harrastusten vaikutukset ulottuvat myös työhön. Siitä Asmo ei ole tarinassa valmis kuitenkaan tinkimään: hänelle moottoripyörällä tapahtuva maailmanympärysmatkailu on niin tärkeää, että sille hän varasi aikaa kalenteristaan, vaikka matkat olivat välillä vaarallisiakin:

”Kun hän lähti kolmen kuukauden ajomatkalle Chileen, kollega pyysi minua henkisesti varautumaan siihen, että sijaisuus on pidempi kuin suunniteltu. Juuri retken vaarallisuuden takia.” (Hirvikorpi 2012, 194.)

Työkeskeinen diskurssi kuvataan Kalpalan teoksessa oravanpyöräksi, jolle vaihtoehdoksi esitetään oravanpyörästä pois hyppääminen. Yhteisessä moottoripyöräseurueessa matkustava Kalpalan ystävä ja harrastuskaveri haastaakin työkeskeisen elämäntyylin mielekkyyden. Henkilö, joka esitetään ”elämäntaiteilijaksi” esitellään elämäkerrassa kuitenkin hänen aiemman urallisen asemansa kautta, kuten muutkin moottoripyöräseurueen jäsenet. Samalla lainauksessa tullaan kertoneeksi, että moottoripyöräseurueeseen kuuluu nimenomaan korkeissa yhteiskunnallisissa asemissa aiemmin olleita:

”Joskus joukkoon liittyy myös viides kaveri, Bengt Haikola. ”Hän on legendaarinen elämäntaiteilija, joka oli Hankenin rahoituksen apulaisprofessori ja konsultti arvostetussa pohjoismaisessa yhtiössä mutta ryhtyikin moottoripyöräkauppiaksi. Meiltä Hiko kyselee virnuillen, koska hyppäämme pois oravanpyörästä.” (Hirvikorpi 2012, 117.)

Kalpalan teoksessa avioeron ohella myös muut, elämän aiemmassa vaiheessa tapahtuneet käännekohdat saavat hänet kyseenalaistamaan työkeskeisyyden merkityksen erityisesti liike-elämän kentällä. Käännekohtien myötä Kalpalan suhtautumisen liike-elämään kuvataan muuttuneen jo nuorena, ja muutosten vaikutukset ulottuvat myös hänen myöhempään johtamistyyliinsä Tapiolassa. Elämäkerrassa esitetään Kalpalan kokeneen, että liike-elämässä toimitaan pääsääntöisesti itsekkäistä motiiveista käsin, armottomasti ja toisista välittämättä. Toisten heikkouksien hyväksi käyttäminen vaatii Kalpalan kuvausten perusteella jatkuvaa valppaillaan oloa ja oman yhtiön aseman turvaamista. Kun Kalpalan isä sairastui Asmon ollessa nuori, isän veli päätti hyödyntää tilannetta taloudellisesti hyväkseen, mikä merkitsi Asmon perheelle taloudellisia menetyksiä. Tätä opetusta Kalpala ei elämäntarinansa kuvauksessa ole koskaan unohtanut:

”[...] Isä ajoi kolarin Lonkaharjulla. [...] Osmo Kalpala joutui olemaan useita kuukausia sairaalassa [...]. Tänä aikana veli otti menestyneen Radiotukun haltuunsa. [...] Yritykset jaettiin keinotekoisessa tarjouskilpailussa, ja Osmo Kalpalalle tuli konkurssikypsä Kalpalinna, jota hän oli alun perinkin vastustanut. [...] Nuorena poikana kuuntelin oven takana, kun isä ja veli kävivät neuvotteluja. Se oli kovaa peliä. Tämä vaihe muokkasi minua valtavasti.” (Hirvikorpi 2012, 33.)

Asmo Kalpalan elämäkerrassa käännekohtat vaikuttavat häneen muun muassa siten, että hän on käännekohtien myötä ymmärtänyt lähtökohtansa olleen keskivertoa suotuisimmat korkean yhteiskunnallisen aseman saavuttamiselle. Kalpalan lapsuudenkodissa menestynyt yrittäjäisiä menetti omaisuuttaan loukkaantumisen myötä. Kalpalan teoksen läpi kulkeekin samaisesti hänen ristiriitaiset ajatuksensa toisaalta liike-elämän raadolliseksi kuvattuja puolia kohtaan, joista hän ei pidä, mutta toimiessaan toisaalta myös itse liike-elämän kentällä samoilla säännöillä. Kalpala kuvaakin elämäkerrassaan ajatustensa ristiriitaisia vivahteita, kun hän joutuu myöhemmässä tarinan vaiheessa perustelemaan koviksi kritisoituja päätöksiään esimerkiksi hänen itsensä aloittamistaan YT-neuvotteluista. Kalpala kertoo elämäkerrassa halunneensa toteuttaa YT-neuvottelut mahdollisimman oikeudenmukaisesti työntekijöitä kohtaan ja perusteleekin sillä tekemänsä koviksi mielletyt päätökset:

”En koe tulikokeeksi, pikemminkin näen, ettei vastuullisuutta ole se, jos ei tehdä mitään, kun tilanne vaatii ratkaisuja. Koviakin ratkaisuja voi tehdä niin, ettei se kylmetä sydäntä. Voi koettaa toimia tavalla, joka on ihmisiä kunnioittavaa. Autoimme ihmisiä löytämään työpaikkoja ja annoimme tukea.” (Hirvikorpi 2012, 78.)

Toisaalta hän myös kuvaa, miten liike-elämä vaati häneltä hyväuskoisuuden hylkäämistä. Kalpala siten myöntää, että liike-elämä vaati häneltä myös kovuutta. Perusteluna kovuudelle Kalpala käyttää sitä, että ilman määrättyä kovuutta ei voi varmistaa oman yhtiön intressiä ja asemaa. Siten Kalpalan tarinan pääjuoni on työuranarratiivia tukeva kertomus Kalpalan uran eri vaiheista:

”Kyllä siinä oli opittava ulvomaan sutena susien joukossa. Se taas vaatii määrättyä kovuutta. Kokemukseni mukaan sellainen hyväuskoisuus, että kumppanit ajattelisivat jotain muuta kuin omaa etuaan, kannattaa heittää romukoppaan ja lähteä siitä, että sinun on koko ajan varmistettava oman yhtiösi intressi ja asema.” (Hirvikorpi 2012, 61.)

Toni Edelmannin elämäntarinassa tunne-elämän haasteista selviäminen muodostaa tarinan pääjuonen. Juoni koostuu eheytymistarinasta, jonka osana työkeskeinen narratiivi esiintyy. Työkeskeinen elämäntyöli kuvataan elämäkerrassa yritykseksi paeta terveydellisiä haasteita. Edelmann kertoo elämäkerrassa, miten erityisesti parisuhdeongelmat ja erilaiset fyysiset oireet saavat hänet hakeutumaan avun piiriin.

Edelmann, kuten aineiston muut eliitin jäsenet, kuvaa elämäntavakseen työkeskeisen elämäntyölin. Alla olevassa katkelmassa Edelmann kuvaa työntäyteistä elämäntapaa omaelämäkertansa otteissa ja sitä, minkälaisia vaikutuksia työpainotteisella elämäntyölyllä häneen on. Hän kertoo, miten ajatteli kirjoittamisen lievittävän stressiä. Välillä se auttoi ja toisinaan taas ei, ja kokonaisuudessaan Edelmann kertoo voineensa huonosti ja kärsivän muun muassa unettomuudesta:

”Tein töitä aivan tolkkottomasti. Sävelsin musiikkia Televisioteatterin Parveke-näytelmään, jonka Arto af Hallström ohjasi. Sävelsin musiikin myös koreografi Ulla Koiviston tanssiteokseen The Red Song [...]. Sävelsin urku- ja pianomusiikkia, lastenlauluja ja mustalaisteatteri Dromille Musta ruoska -nimisen laulunäytelmän. Täytin muistikirjan toisensa perään. Ajattelin, että kirjoittaminen lievittää stressiä. Välillä masennuin, tunsin, etten osaa mitään. [...] Kirjoitin ja kirjoitin, välillä se helpotti oloa, välillä ei.” (Edelmann 2010, 156.)

”Nukuin vain muutaman tunnin vuorokaudessa. Voin kaikin puolin huonosti. Ajattelin, että saan vatsahaavan. Kirjoitin hirveästi kaikenlaista, [...] taas rupesin kirjoittamaan.” (Edelmann 2010, 132.)

Edelmannin elämäkerrassa tunne-elämän haasteiden kerrotaan vaikuttaneen myös muihin elämän osa-alueisiin, kuten perhesuhteisiin. Toisaalta lapsuudenperheen sisäisellä dynamiikalla oli vaikutuksia tekstin tarinajuonessa erilaisiin terveydellisiin ongelmiin. Edelmannin teoksessa perhe kuvataan keskeiseksi elämän osa-alueeksi ja toisin kuin suuressa osassa muuta aineistoa, Edelmann tekee perhe-elämästään ensisijaisen elämänsisällön ja päätyy hylkäämään työkeskeisen elämäntyölin. Tavattuään vaimonsa Kitin ja saatuaan kaksi lasta hänen kanssaan, Edelmann päättää vähentää työn määrää:

”Jätimme Kitin kanssa päivätyöt. Olimme usein täysin pennittömiä [...]. Mutta olimme onnellisia ja varmoja siitä, että kaikki menee hyvin.” (Edelmann 2010, 159–160.)

Merkittävä käännekohta Edelmannin elämäntarinan juonessa on päivä, jolloin hän hakee asiantuntija-apua terveydellisiin haasteisiin. Edelmann ei kyennyt jatkamaan enää entiseen malliin tarinansa kuvauksen mukaan. Hän kertoo jopa luulleensa, että hänen elämänsä päättyisi tuona päivänä:

”Sitten tuli käännteentekevä päivä. [...] Seisoin ikkunan edessä, katsoin pihan omenapuita. En pystynyt liikkumaan. En voinut kääntää päätäni oikealle enkä vasemmalle. Ajattelin, että tämä on elämäni viimeinen päivä. Sääkähdin, ryntäsin puhelimeen ja soitin Helsingin kaupungin kriisipuhelimeen. Seuraavana päivänä alkoi intensiivinen terapia, kolme kertaa viikossa. Sitä kesti neljä vuotta.” (Edelmann 2010, 167–168.)

Myös parisuhteen ongelmilla oli vaikutusta siihen, että hän päätti hakea apua:

”Kiti sanoi, ettei hän pysty elämään kanssani, koska minä ahdistun, jos hänellä oli pienikin vastoinkäyminen. [...] Pelästyin ja tein kaikkeni, ettei suhteemme päättyisi.” (Edelmann 2010, 162.)

Avun hakeminen ja terapian käynnistäminen auttoivat Edelmannia. Edelmannin tarina on eheytyksen lisäksi kasvutarina, jossa käännekohtaan ja kriisin seuraukset ilmenevät lisääntyneenä tyytyväisyytenä ihmissuhteisiin. Kriisistä selviäminen näkyi myös vähentyneenä työntekona. Suhde Edelmannin vanhempiin kuvataan ongelmalliseksi. Opetut toimintamallit uhkasivat Edelmannin aikuisiän parisuhdetta, minkä hän oli asettanut prioriteetiksi työn sijaan myöhemmässä tarinan vaiheessa. Tarinassa työnteko merkitsee Edelmannille yritystä paeta sisäisiä ristiriitoja, mutta todellinen apu löytyykin terapiasta, parisuhteesta ja haitallisiksi kuvattujen psykologisten toimintamallien purkamisesta. Yhtenä esimerkkinä Edelmann käyttää suhdettaan äitiinsä. Lainauksessa Edelmann kuvaa muutosta suhtautumisessaan äitiinsä:

”Vasta 80-luvulla tuo side katkesi. Eräänä kauniina kesäpäivänä äiti tuli meille kylään. Istuin hänen kanssaan puutarhassa. Siellä kysyin: ”Miksi sanoit minulle olevasi pahoillasi, että synnytit meidät lapset, meillä kun on ollut niin paljon vaikeuksia elämässä? [...] Äiti rupesi itkemään. En reagoinut mitenkään, katsoin vain. [...] En juossut hänen peräänsä. Tiesin, että tämän piti joskus tapahtua.” (Edelmann 2010, 57.)

Vaikka erilaiset käännekohdat ja niistä syntyneet pohdinnat saattavat kyseenalaistaa työkeskeisen diskurssin aseman, ne eivät kaikissa elämäkerroissa syrjäytä sitä, kuten kävi Edelmannin teoksessa.

Elämäkertojen kuvauksissa ilmeneekin ristiriita pohdintojen ja toiminnan välillä. Oravanpyöräksi kuvattua työpainotteista elämäntyyliä jopa halveksutaan. Pakonomaiseen suorittamiseen suhtaudutaan elämäkerroissa turhautuneesti. Matti Salminen kuvaa sisäisesti koettua ristiriidan dynamiikkaa kuin pakkopaitana, josta ei ole irtipääsyä:

”Joskus haaveilen, että voisin istuskella kuukausitolkulla Savonlinnassa kesämökkini rappusilla, katsella järvelle, käydä välillä ongella, nautiskella. Mutta sitten tulee sysäys. [...] Minäkin haluan olla mukana viemässä rakastamaani taidemuotoa eteenpäin. Silloin en voi enää ajatella jököttäväni kannonnokassa kahta kuukautta. Oravanpyörä on helvetinmoinen. Ei siitä pääse irti.” (Hako 2005, 12.)

Työtä Salminen kuvaa hänelle arvoksi itsessään:

”En ole aina malttanut olla kurinalainen elämässäni, mutta siitä olen pitänyt huolen, että teen hyvää työtä. [...] Minulle työ on arvo sinänsä. Näkemys juontaa tietysti jo kotikasvatuksesta: ilman työtä ihminen ei saa yhtään mitään.” (Hako 2005, 212.)

Oravanpyöräksi Salmisen kuten myös Kalpalan teoksessa kutsutun työkeskeisen diskurssin vaikutus ulottuu myös Salmisen koetun hyvinvoinnin ja terveyden osa-alueille elämäkerran kuvauksessa. Työpainoitteinen elämäntyyli ilmenee Salmisen elämäkerrassa prioriteettina, jolle muut elämän osa-alueet, kuten terveys ja hyvinvointi, alistuvat:

”Olen täysin vakuuttunut, ettei kaivoa voi ammentaa tyhjiin. Kun on kiinnostavaa harjoiteltavaa, kuminauhani jaksaa kiertyä yhä vain kireämmälle. Se on henkinen oravanpyörä, josta ei pääse irti ennen kuin fyysiset voimani yksinkertaisesti loppuvat.” (Hako 2005, 9.)

Taiteilijaelämä merkitsee Salmiselle työvoittoista elämäntyyliä nautiskelun sijasta. Taiteilijaelämää Salminen kuvaa toistojen taiteiden työksi. Salminen haluaa myös murentaa käsityksen loisteliaasta elämästä kertomalla oopperalaulajan todellisesta arjesta, jota hän kuvaa yksinäiseksi. Näin tekemällä Salminen tulee myös alleviivanneeksi työn suurta merkitystä ja merkitystä ylipäättään itse työstä, jota verrataan muun muassa eloonjäämiskamppailuun:

kirjassa kuvataan Salmisen uran asettamia vaatimuksia parisuhteen dynamiikalle siten, että parisuhteen toisen osapuolen on tuettava Salmisen uraa:

”Kansainvälistä uraa tekevä oopperalaulaja tarvitsee rinnalleen puolison, joka on valmis pitämään perheen tasapainossa ja osallistumaan työn käytännön järjestelyihin.” (Hako 2005, 84.)

Vaikka työkeskeisen diskurssin asema on Salmisen elämäntarinassa vallitseva, esitetään sille tarinassa myös vaihtoehto, luova laiskottelu. Sen kuvataan toimivan vastapainona aikataulutetulle työpainotteiselle elämäntyyliin. Salminen kuvaa golfinpeluuta paaksi arkisista velvoitteista, mutta golfin asema Salmisen elämäkerran tarinan juonessa muodostuu kuitenkin suhteessa työkeskeiseen diskurssiin. Luova laiskottelu tähtää työn laadun parantamiseen ja se on pelaamisen suorituskeskeisyydestä luopumisesta huolimatta tavoitteellista toimintaa, sekä välttämättömyys, jotta kovaa työtahtia voi ylläpitää. Luova laiskottelu golfinpeluun muodossa ei ole myöskään mitä tahansa nautiskelua, vaan korkeakulttuurista, legitiimiä makua korostava ja suuren rahallisen panostuksen vaativa harrastus. Samalla Salminen tulee vertailleeksi työkeskeisyyttä ja laiskuuden korostamista kutsumalla laiskottelua ja pelkkään nautintoon tähtäävää tekemistä moraalittomaksi. Salminen ei täsmennä, kuka hänet julistaisi moraalittomaksi vetelehtijäksi, mutta Salminen kuitenkin perustelee näille tuomitsijoille laiskottelusta nauttimista sillä, että se toimii polttoaineena hänen työlleen:

”Vakaata ja jokseenkin yksitotista elämää ryydittävät pienet makunautinnot ja mahdollisuus silloin tällöin irrottautua golfin peluuseen.” (Hako 2005, 195.)

”Golf on minulle pakotie. Koska suhtaudun golfiin realistisen kunnianhimottomasti, menen sinne pelkästään nautiskelemaan. Annan aikaa itselleni. Kutsun sitä luovaksi laiskotteluksi. Vaalin näitä hetkiä, vaikka kiireinen elämänmeno julistaisikin minut moraalittomaksi vetelehtijäksi. Luova laiskottelu ei nimittäin ole mitä tahansa lorvailua, se on taitolaji. Olen huomannut, että tämän tyyppinen laiskuus on ammattitekemisteni välttämätön rakennusaine.” (Hako 2005, 207–208.)

Jorma Ollilan elämäntarinassa työkeskeistä diskurssia ei kyseenalaisteta missään kohtaa teoksen juonta. Teoksen juoni sisältää työkeskeisen narratiivin, jossa Ollila kertoo oman uransa ja Nokian menestystarinan. Ollila kuvaa elämäkertansa alussa lähtökohtiaan Pohjanmaalla sekä Pohjanmaan yleistä ahkeruuteen ja suorituskeskeisyyteen kannustavaa ilmapiiriä hyvin työsuuntautuneeksi:

”Piti tehdä paljon työtä, jos aikoi menestyä elämässään. [...] kaikki liikenevä vapaa-aika täytettiin tekemisellä. Työn tekeminen oli yhtä luonnollista kuin hengittäminen. Työn tekemättömyys, luova joutilaisuus, oli luonnotonta: sitä pidettiin laiskuutena, joka johtaisi muihin pahoihin tapoihin. [...] ”Hyvä työhminen” oli kaunein kohteliaisuus, mitä Pohjanmaalla ihmisestä voitiin sanoa. Työn tekemiseen liittyi toinenkin arvo: omatoimisuus. Ihmisten piti huolehtia itse itsestään ja yrittää elämässään eteenpäin.” (Saukkomaa 2013, 25.)

Ollila sisäisti ajatuksen ahkeruuden palkitsevuudesta varhain. Ollila kuvaakin itseään elämäkerrassa moneen otteeseen suoritushenkiseksi. Suoritushenkisyyden ja ahkeruuden taa kätkeytyi myös vallanhalun motiivi, sillä kun tiesi tarpeeksi, saattoi tiedon muuntaa vallaksi:

”Kiinnostuin matematiikasta jo kotona, ja opin vaatimaan itseltäni hyvää laskutaitoa. [...] Jos ymmärsin numerot, ymmärsin myös asiat. Jos ymmärsin asiat, oppisin hallitsemaan maailmaa.” (Saukkomaa 2013, 26–27.)

Ollilan elämäntarinassa tärkeimmät käännekohtat kuvataan saavutuksiksi, jotka liittyvät koulutukseen tai työuraan. Ensimmäinen suuri käännekohta elämäkerrassa tapahtuu, kun Ollila hyväksytään opiskelijaksi kansainväliseen Atlantic College Walesiin. Toinen käännekohta tapahtuu, kun hän päättää lähteä jatko-opiskelijaksi Englantiin.

Ollila, kuten lähes kaikki eliitin jäsenet, tapasi tulevan aviopuolisonsa ja meni naimisiin nuorena, Ollilan kohdalla 22-vuotiaana. Ensimmäinen lapsi syntyi Ollilalle ja tämän vaimolle ennen kuin perhe muutti yhdessä Englantiin, jossa Ollila ja hänen vaimonsa aloittivat opintonsa. Elämäkerrassa Ollila perustelee jatko-opintoihin ulkomaille lähtemiseen vaikuttaneita syitä esimerkiksi sillä, ettei hän viihtynyt hyvin 1970-luvun Suomessa:

”Aikuinen nuoruuteni osui 1970-luvulle. Tämän aikakauden Suomesta ja maailmasta olen myös halunnut kertoa oman versioni. [...] En viihtynyt erityisen hyvin 1970-luvun Suomessa, mikä johti tärkeisiin ratkaisuihin omassa elämässäni, ja nämä ratkaisut muuttivat elämäni suunnan.” (Saukkomaa 2013, 10.)

Ollila viittaa katkelmassa jatko-opiskelupaikan vastaanottamisen ja Englantiin muuttamisesta lähtien seurannutta kehityskulkua, joka johti hänet lopulta töihin Nokiaan ja sen myötä talouselämän eliitin globaaliin ytimeen. Ollila ehti aloittaa opintonsa Lontoossa, kun häntä

pyydettiin töihin ensin Citibankiin. Valinta ottaa työ vastaan Citibankilla ei ollut Ollilalle kuitenkaan itsestään selvä, kuten hän kuvaa elämäkerrassa, mutta päätöksen merkitys käännekohtana liike-elämän kentälle työllistymisessä oli suuri:

”Ilman monien sattumien summaa en olisi päätenyt yritysjohtajaksi. Olisin myös voinut päättää Lontoossa toisin. Olisin nyt varmasti kansantaloustieteen professori, ehkä jossakin tunnetussa yliopistossa. Ainakin elämäni olisi toisenlaista.” (Saukkomaa 2013, 91.)

Ilman työllistymistä Citibankiin ja ilman työkokemusta kyseisestä pankista Ollila ei kertomansa mukaan olisi luultavasti päätenyt töihin Nokiaan, joka on Ollilalle urallisesti merkittävä kokemus siksi, että se nosti hänet liike-elämän eliittiin. Ollila laskelmoi tulevaisuuttaan ennen Citibankille siirtymistä, sillä hän ei luottanut alkuun siihen, että hän viihtyisi liike-elämässä kauaa:

”Samalla panin London School of Economicsin tarjouksen väitöskirjan tekemisestä muovitaskuun ja kirjekuoreen. Pidin sitä tallessa seuraavat [...] vuodet siltä varalta, että sattuisin katumaan valintaani. Minulla oli ”akateeminen henkivakuutus”, jos liike-elämä pettäisi kaikki odotukseni ja osoittaisi todeksi pahat aavistukseni.” (Saukkomaa 2013, 91.)

Ollilan elämäntarinan kuvauksessa työn määrä kasvaa tarinan edetessä. Citibankista Nokialle siirryttyään Ollila kuvaa tekevänsä töitä virallisen työajan lisäksi myös iltaisin ja viikonloppuisin, ja pitävänsä lomat lyhyinä. Siihen Ollila oli myös varautunut:

”Olin valmis käärimään hihat ja tekemään työtä. Paljon työtä. Sen osasin ja siitä nautin, mutta se ei riittäisi. [...] Minun piti puhaltaa tähän yhtiöön uusi henki [...]. Muuten uppoaisimme siihen mereen, joka on täynnä haaksirikkoutuneita suuria yhtiöitä, joiden nimiäkään kukaan ei muista.” (Saukkomaa 2013, 17.)

Ollila kertoo perheensisäisestä kodin- ja lastenhoidon työnjaosta esimerkiksi sen, että hän oli heti esikoisen synnyttyä huolehtimassa kylvetyksistä. Perheestä ei mainita sivumäärällisesti eikä sisällöllisesti kuitenkaan paljoa:

”Valmistumistakin merkittävämpi tapahtuma oli ensimmäisen lapsemme Jaakon syntymä. [...] Isäksi tuleminen oli kova juttu. Olin synnytyksessä mukana ja ensimmäiset kymmenen päivää lapsen kanssa kotona, jolloin kylvetin hänet joka päivä. Lapsen syntyminen oli myös jonkinlainen

taitekohta. Elämä tuntui järjestyvän: minulla oli oma asunto, olin valmistunut, olin aviomies ja isä. ” (Saukkomaa 2013, 78.)

Työkeskeisen elämäntavan vaikutuksia perhe-elämään käsitellään myös elämäkerrassa. Työ sai ensisijaisen ajankäytön muuhun, myös perhe-elämään, verrattuna. Ollilan elämäkerrassa kerrotaan, ettei perheen sisäinen työnjako jakautunut tasapuolisesti hänen ja hänen vaimonsa kesken:

”Kukaan ei ollut tyytyväinen, kun minut valittiin Helsingissä Nokian toimitusjohtajaksi tammikuun 16. päivänä 1992. [...] Perheeni mielestä olin ottanut kauhean tehtävän, joka käytännössä veisi kaiken aikani, joten kolme lastani näkisivät minua vain myöhään iltaisin, jos silloinkaan.”
(Saukkomaa 2013, 15.)

”Kotitöistä suurin osa jäi Liisan vastuulle, vaikka myös Liisa oli rakentamassa omaa uraansa sosiaali- ja terveysministeriössä.” (Saukkomaa 2013, 108.)

”Liisa huomasi pian menneensä naimisiin miehen kanssa, jonka kalenteri täyttyi nopeasti.”
(Saukkomaa 2013, 60.)

Ollilan elämäntarinassa ei kyseenalaisteta työ- ja suoritushenkistä asennoitumista ja elämäntapaa ja sillä perustellaan myös menestystä ja onnistumisia työuralla. Ollilan elämäkerrassa esitetään narratiivi, joka pitää sisällään ajatuksen siitä, että kenestä tahansa voi tulla ihan mitä tahansa, jos vain tekee tarpeeksi töitä ja on ahkera. Kaikki muu elämä saa myös alistua työkeskeisen diskurssin alle, eikä esimerkiksi tunteiden pohdintaa nähdä hyödyllisenä ajankäyttönä Ollilan tarinajuonessa:

”Kaikki olivat matkalla jonnekin, eteenpäin tai ylöspäin. Kenelläkään ei ollut aikaa turhuuteen, tunteisiin tai murehtimiseen. [...] Minulta odotettiin kotona vain yhtä asiaa: koulusta oli selvittävä kunniallisesti. [...] Vanhempani olivat jotenkin saaneet minut uskomaan siihen, että opiskelemalla, työtä tekemällä ja tutkimalla selviää mahdottomistakin tilanteista. Valmistautumalla ja miettimällä voisin voittaa minkä tahansa vastustajan. Tieto oli valtaa, jolla voisi muuttaa oman kohtalonsa toiseksi. Tiedon avulla voisi mennä eteenpäin, tehdä suuria asioita. Tiedossa voisi kilpailla, eivätkä sen rajat tulisi koskaan vastaan.” (Saukkomaa 2013, 36.)

”Loppujen lopuksi se kertoi siitä, että menestys maailmalla tuo vaurautta niille, jotka ovat tehneet hartiavoimin töitä sen eteen.” (Saukkomaa 2013, 347.)

Työskentely Nokiassa vaati Ollilalta paljon, ja hän kuvaakin Nokialla työskentelyään henkiinjäämistäisteluksi:

”Teimme työtä aamusta iltaan ja yöhön, jotta yhtiö saatiin pelastettua. Se oli todellinen henkiinjäämistäistelu.” (Saukkomaa 2013, 216.)

Työtä Nokialla kuvataan myös raatamiseksi:

”Tulevaisuuden hintana oli rankka työ, joka monien mielestä ei enää ollut työtä, vaan raatamista. Lomat jäivät lyhyiksi, päivät olivat pitkiä ja töitä tehtiin usein myös viikonloppuisin.” (Saukkomaa 2013, 342.)

Kun monen työntekijän palkka nousi Nokian menestyksen myötä, Ollila kuvaa, miten hänen ja muiden hänen lähellään työskentelevien johtajien elämäntyyliin tai työkeskeiseen elämäntapaan sillä ei kuitenkaan ollut vaikutusta. Raha ei ole Ollilalle työkeskeisen elämäntyylin kannustin elämäkerran kuvauksen perusteella:

”Nyt sadat ylemmän keskijohdon ihmiset saivat kesken työuransa lottovoittoon verrattavan summan täysin yllättäen. [...] Lähimmissä johtajissani en kuitenkaan havainnut optioiden myötä minkäänlaista muutosta. Työpäivät eivät lyhentyneet eikä elämäntyyli juuri muuttunut.” (Saukkomaa 2013, 344.)

Ollilan sitoutuneisuutta Nokiaan ei hänen tarinansa perusteella voi epäillä. Nokiaa hän kuvaa elämäntehtäväkseen:

”Siirtymiseni Citibankista Nokiaan teki Nokiasta elämäntehtäväni.” (Saukkomaa 2013, 115.)

Työ saa myös Ilkka Kanervan elämäntarinassa keskeisen roolin. Työn suuri merkitys avautuu erityisesti kuvauksissa, joissa työn vaikutusta kuvataan Kanervan perhe-elämään. Toisaalta myös harrastukset ja muut vapaa-ajan toimet ja kiinnostuksenkohteet kuvataan Kanervalle tärkeiksi ja niiden vaikutukset esimerkiksi Kanervan avioeron syiksi kuvataan merkittäviksi. Kanervan

kuvataan elämäkerrassa viettäneen paljon aikaa töissä kodin sijasta:

”Kansanedustajaksi ryhdyttyään Kanerva oli yhä harvinaisempi näky Turun kodissa. Hän lähti tiistaiamuna ja tuli perjantai-iltana, ellei sitten matkustanut viikonlopuksi ulkomaille.” (Talvitie 2006, 65.)

Työlle annetusta suuresta merkityksestä johtuen Kanervan vaimon vastuulle jäi kuvatusti lasten- ja kodinhoito:

”Politiikka alkoi nielaista perhe-elämästä pikku hiljaa myös viikonloppuja. [...] Kansanedustaja jatkaa tosin samaan hengenvetoon, että vaimo on naimisiin mennessään tiennyt, että ”matkamies ei jouda paljon kotinurkkia koluamaan.” (Talvitie 2006, 66.)

”Koska puoliso oli poissa, Karin hoiti käytännössä yksin sekä lapsen että kodin askareet naulojen naulaamisesta laskujen maksamiseen.” (Talvitie 2006, 64.)

Kanervalle avioero on epämieluisa käännekohta ja yllätys. Vaikka työ saa läpi elämäntarinan suuren merkityksen, on järkytys avioeron konkretisoitumisesta suuri järkytys Kanervalle:

”Se oli elämäni rankimpia kokemuksia. Tuntui kun olisi pudonnut kuudennen kerroksen parvekkeelta katukiveykselle. En saattanut uskoa todeksi, että avioliitollemme kävisi niin.” (Talvitie 2006, 70.)

Avioero ei vaikuttanut kuitenkaan elämäkerran työkeskeisyyttä korostavaan diskurssiin työmäärällisesti tai työn merkityksen vähentymisellä. Avioeron jälkeen Kanervan työkalenteri täyttyy edelleen nopeasti työtä koskevilla sisällöillä. Elämäkerrassa ei tuoda esiin vaihtoehtoisia diskursseja työn merkitystä korostavalle tarinalle:

”Maakuntajohtaja Savo väittää Kanervan poikkeavan tähän liittyen kaikista hänen tuntemistaan ihmisistä: ”Useimmilla meistä on ainoastaan viisi työpäivää viikossa ja jonkinlainen perhe-elämä tämän lisäksi. Kanervan kalenterissa kaikki päivät ovat samanlaisia. Hän suunnittelee tapaamisia ihan mihin tahansa rakoon. Lähipiirikin on ihmetellyt, kun palaveri on sovittu lauantaiaamuksi tai sunnuntai-illaksi.” (Talvitie 2006, 200.)

Toisen poliittiseen eliittiin kuuluvan jäsenen ja tässä tutkielmassa tarkasteltavan henkilön Matti Ahteen elämäkerrassa työkeskeinen diskurssi on myös vallitsevassa asemassa. Työn suurta merkitystä korostetaan elämäkerran kohdissa, joissa Ahde käsittelee työnsä vaikutuksia perhe-elämään. Ahde kertoo, ettei hänellä ollut kovinkaan paljon aikaa perhe-elämälle töiden viedessä suurimman osan ajasta:

”Itsekin olisin ollut paljon enemmän mukana lasteni harrastuksissa, ellei työni olisi ollut sellaista kuin oli.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 167.)

Ahde kuvaa keskittyneensä ensisijaisesti poliittisen uran rakentamiseen:

”Vaikka kotona oli nyt perhe odottamassa, ei työtahtini valitettavasti siitä yhtään hidastunut. Rakensin vain koko ajan omaa poliittista uraani, ja viikonloput kuluivat työn merkeissä.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 171.)

Elämisjärjestelyt oli järjestetty niin, että Ahde asui Helsingissä samalla kun vaimo hoiti lapsia ja kotia Oulun kodissa. Työt veivät Ahteelta myös viikonloppuisin aikaa:

”Elimme seuraavat kaksitoista vuotta niin, että minä asuin viikot Helsingissä [...] ja Hilikka rivitalossa Oulussa käytännössä kolmen pienen lapsen yksinhuoltajana. Kun tulin kotiin perjantaina iltapäiväkoneella kassillinen likapyykkiä mukana, Hilikka oli pannut kodin tiptopkuntoon ja herkut pöytään. [...] Seuraavana aamuna olikin lähdettävä kiertämään laajaa vaalipiiriä.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 169.)

Ahde kuvaa työn tunkeutuneen myös kotiin:

”Työn tunkeutumista kotiin ei tietenkään kokonaan voinut välttää.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 163.)

Ahteen tarinassa tapahtuu kuitenkin tarinan keskivaiheilla muutos, jossa työkeskeiselle diskurssille annetaan vaihtoehto, johon Ahde tarttuu. Ahde päättää valita toisen vaihtoehdon:

”Kun perheeseemme alkoi tulla lapsia, en pystynyt tarpeeksi paneutumaan heihin ja uuteen tilanteeseen, en ehkä oikein edes oikein tajunnut tuon elämänmuutoksen merkitystä. [...] Ei siihen

aikaan isyyslomia ollut tavallisellakaan isällä, saati poliitikolla, joten lähdin suoraan töihin. [...] Lasten hankkiminen on silti ollut minulle aina äärettömän tärkeää.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 170.)

Mahdollista puheenjohtajuutta Ahde kuvaa ”politiikan elinkautiseksi” mutta hän kertoo päättäneensä toisin siksi, että halusi elämäänsä ”muutakin sisältöä”:

”Tiesin, että jos lähdän puheenjohtajakilpailuun, minut on tuomittu politiikassa elinkautiseen, ja politiikka täyttää koko elämäni. Halusin elämääni muutakin sisältöä. Minulla oli intohimoja ja kiinnostuksen kohteita myös toisaalla. [...] Olisin entistä harvemmin voinut viettää aikaa perheen kanssa, käydä oopperassa, seurata urheilutapahtumia tai pitää huolta kunnostani. Sellaiseen ryhtyminen on äärimmäinen ratkaisu, enkä halunnut siihen.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 290.)

Aineistossa ja ”Ei työ jätä millään rauhaan” -narratiivissa kuvataan, miten oravanpyörä ei päästä otteestaan, ”ei sitten millään”. Työn sisällöt saavat eliitin elämäkertoissa ristiriitaisia merkityksiä mutta se mikä tarinoita yhdistää, on asennoituminen työhön lähes pakottavana ”pakkopaitana”. Työtä kuvataan eliitin aineistossa muun muassa elämäntehtäväksi, raatamiseksi, toistojen työksi ja selviytymistaisteluksi. Työn sisällöt kuvataan niin ikään ankaran kilpailun alaiseksi toiminnaksi, etenkin liike-elämässä. Vaikka oravanpyörälle ehdotetaan aineistossa vaihtoehtona vapautuminen työn eetoksen pakosta, ja vaikka nuo vaihtoehdot eliitin jäseniä kiehtoisivatkin, suuntautuminen työhön pikemminkin kasvaa kuin vähenee useimpien elämäkertojen kuvauksissa kertomusten loppua kohden.

4.1.2 Äiti, joka kannustaa ja vaatii

Kolmen eliittiin rekrytoituneen eliitin jäsenen elämäkerrassa perhesuhteiden merkitys kuvataan suureksi. Ihmissuhteilla on narratiivissa suuri vaikutus eliitin jäsenten uran muotoutumiselle ja eliittiin rekrytoitumiselle. Salmisen, Edelmännin ja Ollilan tarinoita yhdistää tässä narratiivissa äitihahmon tai äidillisen hahmon merkitys käännekohtille. Tässä narratiivissa käännekohta tapahtuu aikaisessa vaiheessa elämää ja siksi rekrytoituminen eliittiin on riippuvaisempi tästä ihmissuhteen merkityksestä ja siihen liittyvästä käännekohtasta, kuin muissa elämäkertoissa.

Kolmessa elämäkerrassa erityisesti varhaislapsuuden tapahtumilla ja suhteella äitihahmoon on ollut suuri merkitys eliitin jäsenten motiiveihin ja päätöksiin koulutus- ja työuravalintoja tehdessä. Narratiivin sisältävissä elämäkerroissa hakeutuminen ja päätyminen alalla korkeaan tai arvostettuun asemaan kuvaillaan esimerkiksi sattumaksi. Tässä diskurssissa painotetaan äitihahmon tuen, vaatimusten ja kannustuksen merkitystä.

Toni Edelmannin elämäkerta eroaa aineiston muista elämäkerroista siten, että se on omaelämäkerrallinen. Edelmannin teoksen tyyli on aineiston elämäkerroista myös proosallisesti ja se sisältää runomaisia ja muusta tekstistä ja juonesta irrallisia katkelmia Edelmannin ajatuksenvirrasta. Edelmannin elämäkerran juonessa käsitellään työn merkityksen lisäksi ihmissuhteita ja niistä johtaneita tunteita. Edelmann kuvaa tunne-elämän vaikutuksia suhteessa työhön, ihmissuhteisiin ja koettuun elämänlaatuun- ja hallintaan.

Elämäkerrassa kuvataan Edelmannin ongelmallista suhdetta vanhempiin ja erityisesti äitiin. Edelmann kuvailee elämäkerrassaan jääneensä vaille vanhempiensa tukea ja vilpittömää rakkautta. Hän kuitenkin kertoo kokeneensa myös onnellisia hetkiä lapsuudessaan, kuten silloin, kun hän vieraili isoäitinsä luona. Edelmann kuvaa, miten hän sai kannustusta ja tukea isoäidiltään, kun tämä oli vielä elossa. Edelmann on niin läheinen isoäitinsä kanssa, että hän kutsuu tätä elämäkerrassa nimellä ”mamma” (suomeksi: äiti). Isoäidin kannustus on tarinassa ratkaiseva tekijä sille, että Edelmann kiinnostuu ylipäättään musiikista. Edelmann kertoo, miten hänen isoäitinsä sanat kannustivat häntä soittamisen maailmaan tämän kehuessa Edelmannin isää, Casimiria, hänen soittotaidoistaan:

”Mamma puhui minulle usein siitä, kuinka hyvin isäni soitti pianoa jo lapsena. [...] Olen vakuuttunut, että Mamman rakastavat sanat siitä, kuinka hienosti pieni Casi soitti pianoa, ovat vaikuttaneet siihen, että jo hyvin nuorena halusin opetella musiikin alkeita. Tampereen mamma kuoli 13. kesäkuuta 1968. Hän oli lapsenelämässäni ainoa aikuinen, joka sanoi minulle: ”Rakastan sinua.”” (Edelmann 2010, 21.)

Lämminhenkistä suhdetta Edelmannin ja tämän isoäidin välillä Edelmann alleviivaa kirjoittamalla, miten mamma oli hänelle kaikista rakkain ihminen ja miten onnelliseksi hän itsensä tunsikin isoäidin lähellä:

”Isäni äiti, Casimira Brzosowski eli Mamma, oli lapsuuteni rakkain ihminen. Mamman luona paistoi aina aurinko. [...] Kihelmöin onnesta hänen lähellään.” (Edelmann 2010, 18.)

Edelmannin elämäkerrassa urallinen käännekohta tapahtuu sen jälkeen, kun hän lähtee töihin Ruotsiin Saabin tehtaalle. Edelmann kuvaa elämäkerrassa kapinoivansa kaikkea porvarillisena pitämäänsä kohtaan. Osittain tuo kapina on kapinaa vanhempien asettamia odotuksia kohtaan. Edelmann kertoo, miten hän kävi ylioppilaskokeissa kirjoittamassa ”huonoimmat mahdolliset arvosanat”:

”Päätin, että käyn koulun loppuun. Oli aivan samantekevää, minkälaisin arvosanoin. En arvostanut niitä, jotka arvosanoja kirjoittivat. [...] En halunnut tuottaa heille sitä mielihyvää, että jätän koulun kesken. [...] Inhosin porvarillisuutta, tekopyhyyttä, ettei seisota asioiden takana eikä puhuta niistä omilla nimillään. [...] Kirjoitin ylioppilaaksi varmasti huonoimmilla mahdollisilla arvosanoilla”. (Edelmann 2010, 70.)

Edelmann ei pitänyt siitä, että kukaan ei ollut kiinnostunut siitä, mitä hän oikeastaan itse halusi tehdä. Vastoin kaikkia aikuisten ja vanhempien häntä kohtaan asettamia odotuksia ja toiveita, joihin elämäkerran mukaan lukeutuivat perinteiset akateemiset ammatit, kuten lääkäri tai asianajaja, hän hakeutui töihin Saabin tehtaalle Ruotsiin:

”Kukaan ei koskaan kysynyt, miksi minä haluaisin tulla, mitä minä rakastaisin. Oli kysymys vanhempien toiveiden täyttämisestä. Ylioppilastutkinnon jälkeen hommasin itselleni työpaikan Ruotsista [...]. ”Nyt lähdän Saabin tehtaille työhön”, sanoin kotona ja paiskasin oven kiinni. Siitä alkoi vapaus ja pakomatka.” (Edelmann 2010, 71.)

Muutolla Ruotsiin Edelmann ilmaisi haluttomuutensa vastata vanhempien odotuksiin. Kapinoinnista huolimatta Edelmann jatkoi musiikinsoiton opettelua ja Ruotsissa asuessaan hän löysi itselleen soitonopettajan, jonka soittotunnit toimivat hänelle käännekohtana ja mahdollistivat myöhemmin hakeutumisen Sibelius-Akatemian pääsykokeisiin, kun Edelmann muutti takaisin Suomeen kyllästyttyään tehdastyön yksitoikkoisuuteen. Suomessa Edelmann haki ja pääsi opiskelemaan Sibelius-Akatemiaan, missä hän edelleen kapinoi kohdistuen kapinansa opettajia ja heidän opetusmenetelmiään kohtaan, ja sai siten kertomansa mukaan ”häirikön” maineen. Sibelius-Akatemian opintojen aloittaminen on Edelmannin elämässä toinen käännekohta, joka mahdollisti

hänelle säveltäjäksi ryhtymisen. Musiikki auttoi Edelmannia käsittelemään vaikeita tunteita. Musiikki kuvasti hänelle myös turvaa, jonka lähde sijoittui lapsuuteen ja joka henkilöityi isoäitiin:

”Musiikki oli aina turvanani. Jos ahdisti, istuuduin pianotuolille ja rauhoituin. Se oli kuin olisin istunut Tampereen mamman syliin. Palasin lapsuuteen, ja jostain kaukaa Mamma sanoi minulle: ”Olet oikealla tiellä, jatka vain eteenpäin.” (Edelmann 2010, 90.)

Vaikka Edelmann kapinoi häneen kohdistettuja odotuksia kohtaan, ei hän kuitenkaan elämäntarinassa jätä musiikkiharrastusta, jonka pariin hänen isoäitinsä häntä kannusti. Edelmannille tärkeä ihmissuhde onkin ollut tämän isoäiti, jonka luona vierailut muodostuivat hänelle tärkeiksi. Isoäidin merkitys myöhemmissä elämänvaiheissa ja merkitys käännekohtille on suuri, vaikkei ihmissuhde itsessään ole käännekohta. Se on ollut silti Edelmannin elämäntarinassa vaikuttava tekijä valintojen taustalla, jotka ovat myöhemmässä tarkastelussa toimineet hänen elämässään käännekohtina. Vaikka Edelmannin valinnat valmistua huonoin arvosanoin lukiosta, muuttaa tehdastyöläiseksi Ruotsiin ja jättää vanha elämä taakseen vaikuttavat epäjohdonmukaisilta, on hänen tarinansa juonessa silti yksi pysyvä johdonmukaisuus, ja se on kiinnostus musiikkiin. Isoäidin kannustavat sanat johdattavat Edelmannin lopulta virkavapaalle opiskelemaan musiikkia Berliiniin. Virkamatka toimi myös käännekohtana Edelmannin uralla, sillä se terävöitti hänelle, mitä hän haluaisi työkseen tehdä ja antoi hänelle itseluottamusta ryhtyä säveltäjäksi:

”On kolme syytä, miksi Berliini veti minua puoleensa. Ensimmäinen syy: Pieni valokuva 19-vuotiaasta isästäni, joka oli äitinsä, Mamman, kanssa polkupyöräretkellä Berliinissä vuonna 1936. Toinen syy: Brecht, Eisler ja Weill. Ihailin heidän teatteriaan, runouttaan ja musiikkiaan.” (Edelmann 2010, 100.)

Berliinin vierailu toimi Edelmannin teoksessa käännekohtana, sillä se antoi Edelmannille vahvistuksen tavoitella säveltäjän uraa ja omistautua alalle:

”Mitä opin Berliinissä? Yhden asian tiedän: Sain itseluottamusta siihen, että antaudun täysin säveltäjän alalle, sain rohkeutta lähteä etsimään jotakin tuntematonta.” (Edelmann 2010, 111.)

Jorma Ollilan elämäkerrassa Ollilan äidin rooli kuvataan merkitykselliseksi ja Ollilalle kuvataan tärkeäksi äidin toiveiden toteuttaminen. Ollilan elämäkerrassa lapsuuden lähtökohtia kuvataan keskiluokkaisiksi. Ollilan sukujuuret ovat Pohjanmaalla, jonka yleistä ilmapiiriä Ollila kuvaa

ahkeruutta ja suorituskeskeisyyttä ihannoivaksi. Laiskuus kuvataan moraalisesti paheksuttavaksi. Suorituskeskeisyyttä ihannoivassa pohjalaisessa ilmapiirissä Ollilan arvomaailma muotoutui tehokkuutta ja suorituksia arvostavaksi mutta niitäkin merkittävämmäksi vaikutukseksi Ollilan suorituskeskeiselle elämäntavalle teoksessa kuvataan Ollilan ja tämän äidin välistä suhdetta ja äidin asettamia odotuksia Ollilaa kohtaan.

Ollila kuvaa elämäkerrassa, miten tämän äiti on jättänyt opinnot yliopistossa kesken lasten syntymän jälkeen. Ollilan vanhempien kuvataan korostaneen lapsille koulutuksen, itsekurin ja hyvien käytöstopojen tärkeyttä, ja Ollila kertoo, miten erilaiset suorituskeskeiset vaatimukset kohdistuivat erityisesti häneen. Ollila kertoo olleensa lisäksi äitinsä suosikki. Äitisuhteella on suuri vaikutus siihen, että Ollilalle koulussa menestyminen on muodostunut hänelle tärkeäksi:

”Olin esikoinen ja poika, joten minun ei tarvinnut kilpailla äidin suosioista: olin aina hänen silmäteränsä, rakkauden kohde ja luotettu auttaja. [...] Olin äidin poika, alusta lähtien ja äitini kuolemaan saakka.” (Saukkomaa 2013, 23.)

”Hän pani minut yrittämään parhaani ja odotti hyviä tuloksia [...]. Tiedostin, että minun odotettiin suoriutuvan hyvin, ja yritin olla tuon luottamuksen arvoinen. Äitini sai sen aikaan. Hän kannusti minua opiskelemaan, kunnioittamaan tietoa ja koulutusta, ja hänellä oli siihen omat syynsä.” (Saukkomaa 2013, 24.)

Ollilan äidin asettamien odotusten ja vaatimusten taustalla vaikuttaa Ollilan kertoman mukaan myös äidin omien toteutumattomien toiveiden ja haaveiden kariutuminen perhe-elämän myötä. Ollilan äidin katkeruus omien opintojen hylkäämisestä perheen perustamisen vuoksi asetti Ollilalle vaatimuksen edetä opinnoissa, koska äiti ei itse siihen saanut mahdollisuutta:

”Äidilleni päätös jättää opinnot kesken perheen perustamisen vuoksi oli kipeä asia. Siitä ei koskaan puhuttu avoimesti. [...] Äitini oli kohtalostaan katkera, ja katkeruus muuttui hiljaiseksi harmaaksi pilveksi, jonka kaikki huomasivat, mutta josta ei kuitenkaan puhuttu. Tuo pilvi oli samalla vaatimus meille lapsille, vaatimus opiskeluun.” (Saukkomaa 2013, 37.)

Ollilan tahtoon suoriutua hyvin opinnoissa vaikuttivat myös useat muutot. Sinne mentiin, missä oli työtä, ja työtä oli paljon. Olliloiden elintaso nousi muuttojen mukana. Ollilaan muutoilla oli

myönteisiä vaikutuksia opinnoissa suoriutumisen suhteen, sillä hyvä suoriutuminen opinnoissa auttoi Ollilaa epävarmuuden sietämisessä:

”Minun piti löytää uusia kavereita ja voittaa oma epävarmuuteni hyvillä numeroilla ja kovalla työllä. Opin sopeutumaan kaikenlaisten ihmisten tapoihin.” (Saukkomaa 2013, 32.)

Hyvä koulumenestys mahdollisti hänen kohdallaan lopulta merkittävän käännekohtan toteutumisen: opintojen aloittamisen Englannissa Atlantic Collegessa. Vaihto tarjosi ikäluokkansa parhaiten opinnoissaan suoriutuneille kansainvälistä kokemusta ja mahdollisuuden luoda kansalliset rajat ylittäviä verkostoja. Vaihto oli Ollilan ensimmäinen kokemus kansainvälisessä ympäristössä ja toisessa maassa opiskelusta. Hän lähti myös myöhemmin opiskelemaan Englantiin. Ollila kuvaa hetkeä, jolloin hän sai kuulla tulleen valituksi opiskelemaan Atlantic Colleeen:

”En arvannut tuolloin, että päivä muuttaisi elämäni kulun.” (Saukkomaa 2013, 43.)

Atlantic Collegen merkitys Ollilan myöhemmälle menestykselle ja Nokiaan työllistymiselle on elämäkerran juonessa suuri. Hän loi koulussa yhteyksiä, joita ilman hän olisi jäänyt, mikäli hän olisi jäänyt Suomeen opiskelemaan. Verkostoista on ollut hyötyä Ollilan elämäkerran kuvauksen mukaan tämän elämän myöhemmässä vaiheessa, kun hän rekrytoitui Nokiaan. Alla olevassa lainauksessa Ollila pohtii, vaikuttiko hänen ystävyysuhteensa Pentti Kouriin, johon hän oli tutustunut Atlantic Collegessa, Nokialta tulleeseen rekrytointiin liittyvään yhteydenottoon:

”Sattumaa oli se, että juuri Nokia otti minuun yhteyttä. [...] Se oli kuitenkin Nokia, jossa minut tunnettiin, koska olin hoitanut Citibankissa Nokian asiakkuutta. Yhteydenottoon saattoi vaikuttaa sekin, että ystäväni Pentti Kouri istui Citibank Oy:n hallintoneuvostossa ja Nokian hallituksessa.” (Saukkomaa 2013, 115.)

Atlantic Collegesta saadut eväät verkostojen ja huippukoulutuksen muodossa vaikuttivat mahdollisesti siihen, että Ollila työllistyi nimenomaan Nokiaan. Atlantic Collegesta saadut opit ja erityisesti tutustuminen uusiin kulttuureihin on auttanut Ollilaa urallaan myös muilla tavoilla. Hän kuvaa elämäkerrassaan kansainvälisen verkostoitumisen ja kokemusten merkityksiä työurallaan:

”Jotkut olivat niin kaukaa, että pääsin todella tutustumaan uusiin kulttuureihin. Esimerkiksi Lu Pat Ng tuli Malesiasta, jossa hän kuului kiinalaiseen vähemmistöön. Jos en olisi tavannut häntä, en

olisi ymmärtänyt riittävästi sitä, mitä tapahtui Kaakkois-Aasian taloudessa myöhemmin. [...] Nautin tästä kaikesta suunnattomasti. Itseluottamukseni kasvoi: opin, miten tiedolla voidaan muuttaa maailmaa.” (Saukkomaa 2013, 45.)

Äitisuhteella on Ollilan elämäkerrassa ollut suuri vaikutus niihin valintoihin, joita Ollila on tehnyt – ja jotka lopulta johtivat hänet juuri Nokian toimitusjohtajaksi, minkä seurauksena hän rekrytoitui hieman vanhemmalla iällä kuin muut aineiston eliitin jäsenet eliittiin. Ollila kuvaa tiedostaneensa asian myöhemmässä elämänvaiheessa. Ollila kuvaa motivoituneensa erityisesti siitä, että voisi täyttää ja elää todeksi ne unelmat, jotka eivät toteutuneet hänen äitinsä elämässä. Ollila kuvaa kokemustaan elämäkerrassa ”kunniavelan” täyttämiseksi. Äidin tekemät uhraukset tulivat siten ylisukupolvisesti Ollilalle lunastettaviksi. Ollila tahtoi täyttää odotukset ja toimia toiveiden mukaisesti:

”Alitajuisesti, näin ajattelen nyt yli 60-vuotiaana, painoi myös jonkinlainen kunniavelka äidilleni, joka ei ollut koskaan saanut niin paljon koulutusta kuin olisi halunnut. Halusin näyttää, että minusta oli tohtoriksi, kansantaloustieteilijäksi.” (Saukkomaa 2013, 88–89.)

Matti Salmisen elämäkerrassa äitisuhdetta käsitellään lyhyesti tarinan alussa ja lopussa. Vaikka aihetta ei käsitellä määrällisesti paljon, saa teema juonellisesti kuitenkin suuren merkityksen, kun tarinan lopussa elämäkerran alun aiheeseen palataan uudestaan ja tapahtumien aiheuttamia henkilökohtaisia merkityksiä pohditaan lisää. Elämäkerran alussa kerrotaan, miten Salmisen äiti kuoli, kun Matti oli vasta pieni poika. Tarinan alussa kerrotaan, että Salmisen äiti oli ainut ihminen, joka kannusti Salmista musiikkiharrastuksen pariin. Salminen kuvaa teoksessa, miten harrastus sai alkunsa:

”Syksyllä 1951 – olin silloin kuusivuotias – äitini vei minut työväentalolle lapsikuoron koelauluun. Lauloin näytteeksi Pienen nokipojan, ja niin alkoi säännöllinen lauluharrastukseni kuoronjohtaja Aune Kuparisen johdolla. [...] Lapsikuorossa lauloin 13-vuotiaaksi.” (Hako 2005, 16.)

Myöhemmässä vaiheessa lapsikuoron johtaja kannusti Salmista jatkamaan musiikkiharrastusta. Salmisen isä kuitenkin vastusti asiaa. Salmisen elämäkerrassa lapsuudenperheen lähtökohdat kuvataan työväenluokkaisiksi, eikä teoksessa kuvattuun yhteiskunnalliseen aikakauteen ooppera tai muu ”herrainväen” harrastus sopinut työväenluokkaiseen maailmankatsomukseen tai elämäntyyliin Salmisen isän mielestä. Salmisen äidin valinta viedä Salminen lapsikuoroon olikin ensimmäinen

käännekohta Salmisen elämässä. Siksi Salmisen äidin päätös viedä Matti koelauluun ennen tämän kuolemaa oli käännteentekevä tapahtuma musiikkiharrastuksen aloittamiselle. Myös äidin kuolema oli Matille käännekohta, sillä nimenomaan äiti oli tukenut ja kannustanut häntä harrastuksen pariin:

”Äidin yllättävä kuolema oli Matille kova paikka. Äiti oli tukenut poikansa lauluharrastusta ja todella ymmärtänyt pojan palavan innon musiikkiin. Äiti auttoi kaikin tavoin ponnisteluissa eteenpäin.” (Hako 2005, 19.)

Isän suhtautumistapa harrastukseen oli erilainen ja Salmisen äitiä kielteisempi:

”Vanhana kommunistina hän vastusti jyrkästi klassista musiikkia ja laulunopiskelua, koska piti sitä turhanaikaisena herraskaisena harrastuksena.” (Hako 2005, 21.)

Ne tunteet, joita äidin kuolema Salmisessa aiheutti ovat olleet materiaalia, jota Salminen on kyennyt luovalla urallaan hyödyntämään. Elämäkerran lopussa hän itse jopa epäilee, että se on mahdollistanut hänelle kyvyn luoda taidetta omalla tyylillä:

”Toisin oli äidin kanssa. Hän ohjasi minut lauluharrastuksen pariin. Ennen varhaista kuolemaansa hän ehti oivaltaa laulamisen hienouden ja ihmeellisyyden minulle. Äitini kuolema tukahdutti, suorastaan jopa jähmetti ne herkät tunteeni, joita en uskaltanut näyttää ulospäin. Ehkä niin oli tarkoitettu, sillä juuri näistä surullisista sisimmistä haavoistani olen saanut voimaa purkaa tuskaani ja tehdä taidetta omalla tavallani.” (Hako 2005, 213–214.)

”Hän tunnusti lieventävänsä tuskaansa näyttämöllä.” (Hako 2005, 99.)

Äidin kuoleman merkitys avautui elämäkerran kuvauksen mukaan Salmiselle vasta myöhemmällä iällä. Hän, kuten Edelmann, kuvaa kokeneensa tunteistaan kertomisen muille vaikeaksi. Hänelle musiikki ja taide avasivat, kuten Edelmannin kohdalla, väylän ilmaista tunteita luovasti. Salmiselle isän vaatimus lopettaa harrastus kuitenkin lisäsi motivaatiota laulamista kohtaan. Elämäkerrassa Salminen kuvailee, miten oikeastaan hänen koko elämänsä romahti äidin kuoleman myötä:

”Arja pyysi Mattia kertomaan äitinsä kuolemasta. Matti alkoi avautua ja kertoi, ettei äidin kuolemaa koskaan käsitelty perheessä kunnolla. Se oli vaiettu. [...] Yhtäkkiä äiti vain oli poissa eikä nuori mies tiennyt, pääseekö hän jatkamaan äidin kannustamaa lauluharrastusta, vaikka ei

vielä aavistanutkaan, että siitä tulisi hänelle ammatti. Äidin kuoleman mukana kaikki murrosikäisen haaveet kariutuivat kertaheitolla. Koko elämä romahti. Isä käski jättää koulun kesken ja osavastuu perheen elättämisestä kaatui nuorukaiselle, jonka arvomaailma oli poikkiteloin isän ja äitipuolen näkemysten kanssa.” (Hako 2005, 98–99.)

Salmisen äidin kuoltua Salmisen isä löysi uuden naisystävän, jonka läsnäolo Salmisen elämässä kasvatti entisestään Matin näyttämisenhalua. Salminen sai isänsä vastustuksesta lisää motivaatiota jatkaa lauluharrastusta:

”Kun Sylvi-mamma asettui äidin paikalle, Matille tuli selvästi näyttämisen halu. Tukea ei juurikaan tullut. Matin musiikkiharrastus oli identiteettikriisi myös isälle, todelliselle rautakouralle, jonka oli vaikea iloita tunnetasolla pojalleen tärkeistä asioista, jos ne eivät sopineet hänen karumpaan arvomaailmaansa.” (Hako 2005, 19.)

”Matti Salmisen elämänkaari on ollut huikea. Matka [...] maailmaa kiertäväksi juhlituksi bassotähdeksi ei ole ollut helppo. Jo isän epäilyt laulamisesta ”herrojen kotkotuksena” saivat vastaan nuoren miehen lujan tahdon.” (Hako 2005, 12.)

Salmisen äidin kuoltua tämän lauluharrastuksen jatkoa tukemaan ilmestyi lastenkuoron johtaja, joka suostutteli Salmisen isän siihen, että tämä antaisi Salmisen jatkaa laulamista. Se on myös käännekohta Salmisen uralla, sillä ilman tätä kannustusta hänen lauluharrastuksensa olisi saattanut päättyä äidin kuolemaan. Lauluharrastus jatkui pitkälle aikuisikään. Lopulta Salminen lopetti päivätyönsä jopa tehtaalla, jonne hän oli mennyt töihin isänsä toiveesta. Harrastus johti työllistymiseen kansallisoopperassa sekä opintoihin Sibelius-Akatemiassa, mikä avasi Salmiselle entistä enemmän mahdollisuuksia laulaa. Urallinen käännekohta tapahtui, kun Salmista pyydettiin alkuperäisen laulajan sairastumisen vuoksi esittämään Verdin Don Carloksen Filipin rooli kansallisoopperassa. Hän otti riskin, sillä rooli ja aikataulu olivat haastavat, ja lupautui rooliin. Tulikasteeksi kuvattu rooli oli menestys ja käännekohta Salmisen uralla:

”Onnistuisiko nuorelta Italian-kävijältä neljän päivän kuluttua italialaisen oopperakirjallisuuden tunnetuimpiin bassotehtäviin lukeutuva Verdin Don Carloksen Filipin rooli? [...] Totta kai se käy, Salminen vastasi itsevarmasti. Riskit olivat suuret.” (Hako 2005, 40.)

Esiintymisen jälkeen Salmiselle avautui entistä laajempi valikoima mahdollisuuksia laulajana:

”Loistavan ensimmäisen julkisen solistiesiintymisensä jälkeen Salminen kutsuttiin Kansallisoopperan solistikuntaan, ja hän pääsi laulamaan käytännössä kaikkia ohjelmistoon otettujen oopperoiden keskeisiä bassorooleja [...].” (Hako 2005, 41.)

Tässä narratiivissa kannustava ja vaativa äitihahmo on mahdollistanut sellaisten koulutus- ja uravalintojen tekemisen, jotka eivät olleet eliitin jäsenille välttämättä tiedostettuja valintamahdollisuuksia. Vaativa tai kannustava äitihahmo on kasvattanut eliittien jäsenten näyttämisenhalua ja ajatuksia omista mahdollisuuksista siten, että eliitin jäsenet ovat lähteneet tavoittelemaan sellaisiakin asioita, joihin muut läheiset ovat saattaneet suhtautua lähtökohtaisen epäilevästi ja jopa kielteisesti.

4.2 Rekrytoitumisesta korkeisiin asemiin

4.2.1 Esteet on ensin ylitettävä

Matti Salmisen työväenluokkaiset lähtökohdat heikensivät Salmisen elämäkerran tarinajuonessa mahdollisuuksia rekrytoitua kulttuurieliittiin. Salminen kuvaa kokeneensa vastustusta ja esteitä urallaan etenemisessä esimerkiksi oppilaitosinstituution pääsykoevaatimusten, taloudellisten esteiden sekä kulttuurieliitin toimijoiden ennakkoluulojen kohteeksi joutumisen takia. Salmisen isä edustaa kuvatusti perinteistä työväenluokkaista kriittistä asennoitumista porvarillisena pidettyjä asioita kohtaan. Salmisen isän kuvataan kokeneen laulamisen yläluokkaisena ”herrojen” harrastuksena, eikä se siksi ollut hänen mielestään sopiva harrastus työväenluokkaisista lähtökohdista kotoisin olevalle Salmiselle. Kulttuurialalla Salminen kohtasi myös toimijoita, jotka halveksuivat Salmista hänen työväenluokkaisten lähtökohtiensa takia. Salminen, jonka kiinnostus laulamista kohtaan syntyi hänen äitinsä kannustuksesta, kohtasi lisäksi taloudellisia vaikeuksia äidin kuoleman vuoksi. Salmisen isän toiveesta hän opiskeli ammattikoulutuksen ja aloitti puuseppäalan tehtävissä huonekaluverstaalla. Laulamisharrastus jatkui harrastuksenomaisena lastenkuoron johtaja Aune Kuparisen tuen ansiosta. Salminen kuvaa teoksessa, miten hän kykeni haastavassa tilanteessa jatkamaan harrastusta Kuparisen anteliaisuuden ansiosta:

”Vanhana kommunistina hän (isä) vastusti jyrkästi klassista musiikkia ja laulunopiskelua, koska piti sitä turhanaikaisena herraskaisena harrastuksena. [...] Onneksi Aune Kuparinen pysyi lujana. [...] Myöhemmin hän meni juttelemaan isälleni, joka pitkin hampain antoi luvan aloittaa opiskelun Turun musiikkiopistossa. Ensi alkuun Kuparinen maksoi laulutuntini, koska isältä ei uskallettu pyytää rahaa.” (Hako 2005, 21.)

Oli myös lapsikuoron johtajan ansiota, että Salminen päätyi varsinaisen laulunopettajan oppilaaksi. Perheen heikko taloudellinen tilanne tarkoitti sitä, ettei Salmisella ollut varaa maksaa yksityistunneista. Salmisen ensimmäinen lauluopettaja tarjosi Salmiselle laulutunteja ilmaiseksi:

”Kuparinen vei minut varsinaiselle laulunopettajalle Heikki Teittiselle. ”Opiskeluaika Teittisen johdolla oli innostavaa, sillä hän osasi kertoa laulajan työstä, musiikista ja oopperasta. Yhteistyö oli katketa äitini kuolemaan 1960. Minulla ei yksinkertaisesti ollut rahaa maksaa tunteja, kun isä ei pitänyt laulutunteja minkään arvoisina. Teittinen kuitenkin otti minut siipiensä suojiin.” (Hako 2005, 22–23.)

Myös Salmisen toinen laulunopettaja Lea Piltti antoi Salmiselle taloudellisia myönnytyksiä, jotta hän pystyi käymään laulutunneilla:

”Kävin edelleen Lea Piltin laulutunneilla [...]. Yksityistunnit eivät olleet halpaa lystiä, ja kun puhuin asiasta Piltille, hän antoi opetusta halvemmalla. Ilman Piltin joustavuutta talousasioissa olisin joutunut jättämään koko laulunopiskelun.” (Hako 2005, 27.)

Salmisen lähtökohdat kuvataan elämäkerrassa niin ikään muutenkin vaatimattomiksi:

”Asuimme Turussa. [...] Kotimme oli tyypillinen vaatimaton työläiskoti, siisti 24 neliömetrin hellahuone puutalossa. Siinä asui viisi henkeä: isä, äiti, äidin äiti, sisko ja minä. [...] Elämä oli silti taistelua leivästä.” (Hako 2005, 16.)

Salmisen elämäkerran juonessa lauluharrastuksen ja musiikinopiskelun mahdollistivat erilaiset joustavat järjestelyt. Salminen hyväksyttiin opiskelijaksi Sibelius-Akatemiaan Salmisen lahjakkuuden vuoksi rehtorin erillisluvalla, sillä häneltä puuttui pääsykokeessa vaadittu instrumentin soittotaito. Salminen ei läpäissyt pääsykoetta. Salminen opiskeli lopulta

erityisjärjestelyllä siten, että hän kävi tunneilla, mutta ei saanut koskaan tutkintotodistusta:

”Pienet solistitehtäväni herättivät kiinnostusta Sibelius-Akatemian rehtorissa Taneli Kuusistossa. Hän oli [...] varmaankin kuullut epäonnistuneesta pääsykokeestani. Yllättäen hän ilmestyi mieskuorolaisten pukuhuoneeseen, pyysi syrjemmälle ja toivotti tervetulleeksi Sibelius-Akatemiaan. Hän antoi minulle mahdollisuuden saada laulutunteja ja osallistua oopperaluokan toimintaan ilman velvollisuutta suorittaa tutkintoja. Tämä oli minulle suuri helpotus ja taloudellisesti merkittävä asia, sillä lukukausimaksu oli murto-osa yksityistuntien maksuista. Tänä päivänä Sibelius-Akatemiassa vastaavat erikoisjärjestelyt tuskin ovat mahdollisia.” (Hako 2005, 28–29.)

Salminen kuvaa opiskelua ja työskentelyä oopperan ja laulamisen saralla haastaviksi taustansa vuoksi myös muista kuin taloudellisista syistä. Hän kertoo kohtaamistaan epäluuloista, vastustuksesta ja jopa halveksunnasta, jota häntä kohtaan on kohdistettu työväenluokkaisten lähtökohtien vuoksi. Se kuitenkin vain lisäsi Salmisen näyttämisenhalua:

”Teittisen jälkeen hakeuduin Turun musiikkiopistoon, jossa piti opiskella musiikinteoriaa. Muotoanalyysin opettajana oli Paavo Heininen, joka tuntui inhoavan työläiskansaa. Oppineemmat opiskelijat olivat kyllä hänen ystäviään, mutta minut hän nolasi julkisesti olemattomalla soittotaidollani istuttamalla minut oppitunnilla pianon ääreen. [...] Silloin minulla alkoi ajatuksissa pistää vihaksi: ”Kyllä minä vielä teille näytän.”” (Hako 2005, 23.)

Musiikinteorian tunneilla Salminen pakotettiin soittamaan instrumenttia, jonka opetteluun hänellä ei ollut oikeastaan mahdollisuuksia. Lapsuudenkodissa ei ollut mahdollisuutta harjoitella, ja toisaalta soittotaitoa vaadittiin:

”Kotonamme ei ollut minkäänlaista soitinta, joten en pystynyt tietenkään tekemään tarvittavia harjoituksia.” (Hako 2005, 24.)

Isä puolestaan osoitti tyytymättömyytensä poikansa harrastusta kohtaan:

”Isä oli töissä Aurajoen toisella puolella ja minä toisella. Kohtasimme lähes päivittäin joko Martinsillalla tai joen yli menevällä Förillä, kun isä tuli töistä kotiin ja minä olin menossa Linnankadulle musiikkiopistoon. Isä ei ikinä tervehtinyt minua. Hänestä ”poika oli väärällä

tiellä”. ” (Hako 2005, 24.)

”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinatyyppissä korostetaan ahkeruuden ja lahjakkuuden merkitystä korkeisiin asemiin rekrytoitumisessa. Salmisen elämäkerrassa korostetaan lahjakkuutta ja sen avulla perustellaan Salmisen menestystä:

”Hän eteni urallaan kursailemattomasti perustaen kaiken omaan musiikilliseen osaamiseensa.”
(Hako 2005, 58.)

”Kenelläkään ei ole oikeutta kyseenalaistaa lähtökohtiani. Olen itse valinnut tieni ja työni. Se on ollut minun tahtoni. Tunnen itseni yhtä aikaa nöyräksi ja ylpeäksi.” (Hako 2005, 214.)

Matin elämää kuvaillaan elämäkerrassa ”melkoiseksi kamppailuksi” ja tarinassa korostetaan, ettei hän syntynyt ”kultalusikka suussa”:

”Matin elämä on ollut melkoista kamppailua. Laulajana se on ollut kunnianhimoista näyttämisen halua ainakin isälle – tai oikeastaan kaikille. Matti ei syntynyt kultalusikka suussa.”
(Hako 2005, 100.)

Salminen kuvaa lisäksi, miten hän vaati osaamista korostavaa toimintatapaa myös muilta kohtaamiltaan ihmisiltä samalla alalla. Salminen tulee samalla kuvanneeksi, minkälaisia vaikutuksia korkealla yhteiskunnallisella asemalla hänen alallaan saattoi olla erilaisiin korkeisiin asemiin rekrytoitumisessa:

” Jos minun kanssani ei puhuta suoraan, menen ja kysyn onko tässä jotain hämminkiä – olipa kysymyksessä kuka herra tai rouva tahansa. Minulle arvot ovat ihan selkeät: mahdollisimman korkea taiteellinen taso. Jos vaihtoehtona on huonompi ratkaisu vain sen takia, että taustalla on sopivampi henkilökytkös, valitsen laadullisesti paremman.” (Hako 2005, 123.)

Tässä tarinatyyppissä eliitin jäsenet kuvaavat kallista, pröystäilevää ja korkeakulttuurista makua ilmentäviä harrastuksia ja kulutustottumuksia. Salmisen elämäkerrassa kerrotaan esimerkiksi golfinpeluharrastuksesta, jota kuvataan itsessään päämäärättömäksi ”luovaksi laiskotteluksi”. Salmista ei kiinnosta golfinpeluussa itse pelaamisessa onnistuminen. Hänelle tärkeämpää golfissa ovat ulkona vietetty aika, pelaamiseen liitetty sosiaalisen kanssakäymisen merkitys sekä

liikkumisen itseisarvo:

”Golfin pitää olla hauskaa ja mukavaa. Pois turha niuhottaminen. Ajatushan on viihtyä raittiissa ilmassa hyvien ystävien ja terveellisen liikunnan parissa.” (Hako 2005, 205.)

Golf on Matille elämäkerran kuvauksessa nauttimista varten:

”Matti on golfskentällä nauttimassa. Golf on hänelle voimien keräämistä, vastapainoa työlle, rentoutumista, akkujen lataamista, leikkimistä.” (Hako 2005, 206.)

Hän myös kuvailee yhden luvun verran tekemäänsä vahinko-ostosta viineihin liittyen Sveitsissä asuessaan. Hän osti kauppiaalta vahingossa 1800 pullollista viiniä. Hän myös kuvailee tarkasti viinikauppansa tuotteiden laatua. Hänen kuvailuistaan käy ilmi, että hän tuntee erilaisia viinejä ja niiden laatuja:

”Onneksi olin juuri ehtinyt siivota kellarin, ja kaikki laatikot ahdettiin sinne. Arjan kanssa sitten maistelimme ostoksiani ja totesimme laadun erinomaiseksi, vaikka viinit eivät mitään huippuviinejä olleetkaan. Ne olivat keskitason ranskalaisia viinejä, mutta samppanjat olivat huipputavaraa.” (Hako 2005, 106–107.)

Legitimoitua, korkeakulttuurista makua elämäkerrassaan esittelee myös Matti Ahde, jonka lähes 500-sivuisessa elämäkerrassa käsitellään moneen otteeseen hänen klassisen musiikin ja oopperan harrastusta sekä aihepiirin tuntemusta. Vaikka Ahde mainitsee, etteivät häntä kiinnosta harrastusten merkitykset korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin rekrytoitumisessa, tulee hän samalla kuitenkin kuvanneeksi ja tiedostaneeksi niiden legitimoidun maun ja merkityksen korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin rekrytoituessa. Ahde kuvaa tiedostavansa, että golfin harrastaminen tapahtuu ”tietyissä piireissä” ja voi myös mahdollistaa tiettyihin piireihin pääsyn. Hän perustelee kiinnostusta yläluokkaisina pidettyjen harrastusten aloittamista kohtaan kuitenkin niiden vetovoimalla:

”Aivan kuten oopperaa myös tennistä ja golfia on kansan keskuudessa pidetty herrojen harrastuksena – aivan syystä. Kaikkiin näihin olen hurahtanut, mutta en päästäkseni piireihin vaan niiden vetovoiman ansiosta.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 278.)

Ahde kertoo hurahtaneensa heti golfiin, jonka alkeiskurssille hän osallistui:

”Päätin mennä golfin alkeiskurssille, joka oli sattumoisin juuri alkamassa. Suoritin green gardin polvi jäykkänä, ja siitä harrastukseni alkoi. Täytyy myöntää, että hurahdin heti lajiin, jota saattaa huonopolvisenakin harrastaa.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 279.)

Klassisen musiikin myötä Ahde kuvaa oppineensa kykyä kuunteluun:

”Olen löytänyt klassisesta musiikista kyvyn kuunnella, hiljentyä. [...] Koen koko ajan oppivani kuuntelemaan musiikkia paremmin ja pääseväni sen avulla yhä pidemmälle matkalle.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 180.)

Matti Ahde syntyi esikoisena työväenluokkaiseen perheeseen Oulussa. Lapsuudenperheeseen kuvataan kuuluvan isän ja äidin lisäksi seitsemän lasta. Ahteen lapsuudenperheen taloudellinen tilanne kuvataan elämäkerrassa hyvin köyhäksi. Ahde itse kantoi ison osan kodinhoidollisista ja sisarustenhoidollisista vastuista. Kotikylässä monella perheellä kuvataan olleen taloudellisia haasteita:

”Köyhyys leimasi lapsuusvuosiani, enkä niistä oikein muuta muistakaan. Rahat olivat aina lopussa.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 20.)

Ahde kuvaa myös, miten hänen lapsuus- ja nuoruusvuosiinsa eivät kuuluneet ikäkausiin tyyppillisiä vaihteita, kuten kapinointia:

”Minulla ei ollut lapsuutta eikä murrosikää. [...] Elämäni oli yhtä pötköä, sinänsä tapahtumarikasta ja omasta mielestäni mielenkiintoistakin, mutta ei siinä ollut normaaliin ihmiselämään yleensä kuuluvia vaihteita, huoletonta lapsuutta ja murrosiän kapinointia vanhempia vastaan.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 83.)

Perheen vaikea taloudellinen tilanne tarkoitti sitä, että Ahteelle tärkeämpää oli löytää nopeasti työ ja elättää itsensä, kuin hankkia esimerkiksi korkeakoulututkinto:

”Kun kansalaiskoulu keväällä 1960 päättyi, olin tärkeän valinnan edessä: mitä alan isona tehdä? [...] Oli tarpeellista päästä mahdollisimman nopeasti töihin, mutta vielä tärkeämpää oli hankkia

jokin ammattipätevyys.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 38.)

Elämäkerrassa Ahteen sosioekonomista nousua köyhistä lähtökohdista ammattikoulutaustalla poliittiseen eliittiin kuvataankin satumaiseksi:

”Matti Ahteen nopea nousu turvemökistä suomalaisen yhteiskunnan korkeimmalle huipulle oli lähes satumainen.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 11.)

Ahde oli suorittanut sähköasentajan tutkinnon ja työskennellyt sähköasentajana ennen siirtymistään Työväen Akatemian opiskelijaksi kollegan kannuksesta. Ahteen päätyminen kansanedustajaksi SDP:n riveihin oli niin ikään yllättävää – hän ei yhteiskunnallisiin aiheisiin liittyviä kursseja Työväen Akatemiassa suorittaessaan haaveillut urasta politiikan parissa tai korkeaan yhteiskunnalliseen asemaan rekrytoitumisesta. Ahteen toiveena oli päästä opiskelemaan Akatemiasta Tampereen yliopistoon ja valmistua esimerkiksi sosionomiksi. Kollega huomasi Ahteen kiinnostuksen yhteiskunnallisia asioita kohtaan ja kannusti Ahdetta opiskelemaan niistä lisää. Työväen Akatemia oli Ahteen aiemmillä opintosuorituksilla myös ainoa vaihtoehto, mikäli hän halusi jatkaa opintoja yliopistossa:

”Ensimmäisellä vuosikurssilla pääaineeni oli kunnallisoppi. Ajattelin tuolloin, että voisin myöhemmin valmistua sosionomiksi Tampereen yliopistosta ja ryhtyä vaikkapa kunnan sosiaalisihiteeriksi tai vastaavaksi. [...] Minulla oli ajatuksena jatkaa Tampereen yliopiston opetusjaostoon, jossa ei vaadittu ylioppilastutkintoa. Se oli silloin ainoa korkeakoulu, johon Akatemiasta saattoi edetä.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 50.)

Satumaista nousua poliittisen eliitin huipulle auttoi mahdollisesti suurten ikäluokkien äänestysiän saavuttaminen sekä suurten ikäluokkien äänestysinnostus: suuret ikäluokat saivat äänestysosoikeuden äänestysikärajan laskun myötä ja yhtäkkiä nuoria äänestäjiä oli paljon. Ahde asettui ehdolle Suomen Sosiaalidemokraattisesta Puolueesta eduskuntavaaleissa ajankohtana, jolloin puolue halusi nostaa esiin erityisesti nuoria ehdokkaita ehdokaslistoilla ja jäsenäänestyksessä. Ahde tuli valituksi niin kutsutuissa nuorisovaaleissa Oulusta, jonne hän oli muuttanut perhetilanteensa vuoksi. Ahteen äiti oli eronnut hänen isästään, ja äiti oli nyt monen lapsen yksinhuoltaja. Ahde muutti Ouluun voidakseen tukea äitiään haastavassa yksinhuoltajan tilanteessa. Työ kansanedustajana mahdollisti Ahteelle kuitenkin uudenlaisen urapolun. Ahteen elämäkerrassa ”Esteet on ensin ylitettävä” -tarina sisältää jatkuvan osaamisen todistelun tarpeen hänen

vaatimattomien lähtökohtien ja verrattain alhaisen koulutustason vuoksi. Ahdetta kuvataan elämäkerrassa taistelijaksi:

”Taistelijan luonteen omaava Matti Ahde ei jäänyt kuitenkaan tuleen makaamaan, vaan jaksoi ottaa vastaan uusia haasteita [...]” (Ahde & Hakkarainen 2013, 12.)

Ahteen elämäkerran juoni koostuukin häneen kohdistettuihin syytöksiin vastaamisesta ja syyttömyyttään todistelevasta argumentaatioiden sarjasta. Ahde kumoo hänestä tehtyjä negatiivissävytteisiä tulkintoja ja väitteitä elämäkerrassa. Vaikka poliitikon uralla saattaa joutua negatiiviseksi mielletyn mediajulkisuuden kohteeksi, niin Ahde kuvaa kokevansa, että hän on mediassa jopa erityistarkkailussa. Sen tiedostettuaan hän kertoo tehneensä paljon työtä sen eteen, että missään hänen sanomisissaan ja tekemisissään ei olisi moitittavaa:

”Olen vuosikymmenet tuntenut olevani eräänlaisessa median erityistarkkailussa. [...] Siirryttyäni Veikkaukseen ”herrojen hommiin” alkoivat toistuvat hyökkäykset, joille media antoi herkästi näkyvyyttä, vaikka useimmat hyökkäyksistä perustuivat nimettämiin ilmiantoihin, perättömiin tietoihin ja ilmiselvään vahingoittamistarkoitukseen.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 360.)

Ahde kuvaa, miten asiat, jotka eivät olisi saaneet yhtä suurta huomiota muiden tekeminä, synnyttivät hänen kohdallaan otsikoita ja paheksuntaa:

”Kaiken aikaa on tekemisiäni epäilty ja kaiveltu. Monia asioita, jotka muiden tekeminä eivät ole saaneet mediahuomiota tai aiheuttaneet kantelukirjeitä, ovat minun kohdallani synnyttäneet isoja otsikoita ja moraalista paheksuntaa. Tämän asenteen tiedostettua olenkin pyrkinyt hoitamaan asiani mahdollisimman tarkasti oikein ja pykälien mukaan.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 360.)

Ahde kuvaa elämäkerrassa myös tullessa erityisten henkilökohtaisten hyökkäysten kohteeksi taustansa vuoksi. Ne ovat lisänneet Ahteelle moitteettoman käytöksen ja tulosten merkitystä:

”Urani varrella olen aina silloin tällöin törmännyt vähättelevään asennoitumiseen, että mitähän tuokin sähköasentaja yrittää kukkoilla, kun ei ole edes ylioppilas eikä sillä ole akateemisia arvoja eikä se puhu vieraita kieliä. [...] Olen aina yrittänyt varmistaa, että en jää kiinni osaamattomuudesta tai laiskuudesta niissä asioissa, jotka on hoidettavakseni uskottu.” (Ahde &

Hakkarainen 2013, 444.)

Esimerkkinä negatiivisesta mediajulkisuudesta esitetään elämäkerrassa ote Helsingin Sanomien Kansallisoopperan johtajan haastattelusta, kun Ahde oli alkanut osoittaa ammatillista kiinnostusta ja pääsikin vaikuttamaan oopperaa koskevia asioita kohtaan:

”Ahde on ooppera-amatööri, josta ooppera on kivaa. Hän haluaa päästä määräämään oopperan asioita. On uskomatonta, miten yhteiskunta sallii sen, sanoo Grönroos.” (Ahde & Hakkarainen 2013, 199.)

Ahdetta on julkisuudessa kuitenkin myös puolustettu häneen kohdistettua kritiikkiä vastaan elämäkerran kuvauksessa. Myös puolustuksesta käy kuitenkin ilmi, että se, että duunari on kiinnostunut kulttuurista, on ylipäättään jotain sellaista, jota täytyy puolustaa. Kritiikki on liittynyt Ahteen taustaan ja siten osaamisen kyseenalaistamiseen:

”Helsingin Sanomien musiikkikriitikko [...] tuli apuun [...] yleisönsosastossa kirjoituksella ”Grönroos ei ole enkeli”. [...] ”[...] Ahde on hyvin sympaattinen ihminen, joka ajattelee nopeasti, joka on aidosti kiinnostunut kulttuurista [...]. [...] eikö ole parempi, että tässä suuressa puolueessa on korkeisiin asemiin edennyt entinen duunari, joka rakastaa kulttuuria?” (Ahde & Hakkarainen 2013, 200.)

Jorma Ollilan elämäkerran monessa kohdassa toistuu maininta tenniksen harrastamisesta. Ollilan isän mainitaan alun perin kiinnostuneen tenniksestä ja valinneen sen harrastukseksi osittain sen sisältämien yläluokkaista makua ilmentävien merkitysten vuoksi. Ollila kertoo tiedostavansa harrastusmuodon legitimoitua makua sisältävät merkitykset:

”Jatkuvan muuttamisen takia olin kehittänyt omat puuhani ja kiinnostuksen kohteeni, joista yksi tärkeimmistä oli tennis. Se oli tuulahdus paremmasta maailmasta. [...] Se oli peräisin anglosaksisesta maailmasta, jossa paremmat ihmiset pelasivat puhtaasti valkoisissa peliasuissa.” (Saukkomaa 2013, 34.)

Jorma Ollila kuvailee elämäntarinassaan saavutettua asemaansa elinkeinoelämän eliitissä perustelulla, että kenestä tahansa voi tulla ihan mitä tahansa, kun on tarpeeksi ahkera. Perustelu sisältää ajatuksen siitä, että ahkerasti töitä tehden kuka vain voi vaurastua ja menestyä. Ollila kuvaa

suhtautuneensa vakavasti koulutukseen ja koulusuorituksiin lapsuudesta saakka:

”Minä olin koulussa oppimassa, en pitämässä hauskaa. [...] Näytin hieman aikuisemmalta kuin toverini. Noihin aikoihin pyöräilin usein iltaisin pelaamaan tennistä. [...] Tennishallissa pelasin monta tuntia ystäväni kanssa. Jos hävisin, palasin kotiin hiljaisena ja apeana. Tenniksestä oli tullut vakavaa kilvoittelua, kuten niin monesta muustakin asiasta. Ennen kaikkea kilpailin itseni kanssa.”
(Saukkomaa 2013, 38–39.)

Ollilalle koulutehtävät muodostuivatkin tärkeiksi ja ne tuli hoitaa ennen muita viihdytyksiä ja huvituksia. Poikana hän laati säännöt tv:n katselusta koko perheelle vanhempia myöten:

”Järjestyksen piti kuitenkin säilyä perheessämme televisiosta huolimatta. Sen vuoksi keräsin kaikki lapset ja vanhempamme pöydän ääreen ja laadin kirjalliset säännöt television katsomista varten. Sääntöjen mukaan sitä sai katsoa vain määrääjän. Aika alkoi vasta, kun läksyt oli tehty.”
(Saukkomaa 2013, 41.)

Taustana suorituskeskeisyyden arvostukselle tarjotaan yleinen ilmapiiri Etelä-Pohjanmaalla, jossa töitä riitti ja jossa niitä tuli tehdä hyvin ahkerasti:

”Ilmaiseksi ei saanut mitään, joten jokaisen piti tehdä oma osuutensa ja mieluummin vielä enemmän.” (Saukkomaa 2013, 21.)

Ollilan kokemat taloudelliset esteet eivät ole niin merkittävässä osassa elämäkerrassa, kuin Ahteen ja Salmisen elämäkertojen kuvauksissa. Hänen tarinassaan lähtökohdat ovat keskituloiset:

”Synnyin perheeseen, joka ei ollut köyhä mutta ei rikaskaan.” (Saukkomaa 2013, 22.)

Ollilan elämäntarinan käännekohta on Atlantic Collegen opiskelijaksi siirtyminen. Atlantic Collegen pääsy ei ollut kuitenkaan helppoa, sillä sinne valittiin vain parhaiten opinnoistaan suoriutuneita oppilaita. Ollila kuvaa teoksessa, miten myös toisenlainen reitti kouluun oli mahdollinen. Samalla hän tulee kuvanneeksi, miten rahalla eikä pelkästään hyvien suoritusten avulla saattoi päästä opiskelemaan Atlantic Collegen:

”Atlantic Collegen [...] valittiin lahjakkaita oppilaita todistusten ja soveltuvuushaastattelujen kautta. [...] Kulttuurirahaston maksama stipendi kattaisi opiskelumaksumme. Kouluun pääsi myös toista reittiä: varakkaat vanhemmat saattoivat maksaa koulumaksut, mutta myös näiden oppilaiden piti läpäistä tarvittavat testit. Atlantic College oli siis yhdistelmä vaativaa koulutusta ja kansainvälistä yhteisöä, jossa yritettiin kasvattaa ensimmäistä globaalia 1960-luvun sukupolvea.” (Saukkomaa 2013, 43.)

Atlantic Collegen merkitys käännekohtana ja talouselämän eliittiin rekrytoitumisen avaintekijänä hahmottuu Ollilan elämäkerran kohdissa, joissa hän kertoo Nokiaan rekrytoitumisestaan. Nokia toimi Ollilan uralla ponnahduslautana talouselämän kansainväliseen eliittiin. Ollila kertoo seuraavasti Nokiaan rekrytoitumisen kokemuksestaan sekä Atlantic Collegen verkostojen mahdollisesta merkityksestä Nokialle rekrytoitumiseen. Ollila tutustui Pentti Kouriin Atlantic Collegessa:

”Sattumaa oli se, että juuri Nokia otti minuun yhteyttä. [...] Se oli kuitenkin Nokia, jossa minut tunnettiin, koska olin hoitanut Citibankissa Nokian asiakkuutta. Yhteydenottoon saattoi vaikuttaa sekin, että ystäväni Pentti Kouri istui Citibank Oy:n hallintoneuvostossa ja Nokian hallituksessa.” (Saukkomaa 2013, 115.)

Rekrytointiprosessista Ollila kertoo elämäkerrassaan, että valinnat tehtiin suljettujen ovien takana eikä muita haastateltu tehtävää varten:

”Kun minut valittiin Nokian toimitusjohtajaksi, yhtiön silloiset omistajat, suomalaiset pankit ja vakuutusyhtiöt, kutsuivat minut hämäärään neuvotteluhuoneeseen ja pyysivät ottamaan tehtävän vastaan. Niin suomalaista suuryhtiötä johdettiin vielä 1990-luvun alussa. Muita ehdokkaita ei haastateltu, vaihtoehtoja ei etsitty, eikä kukaan miettinyt, pitikö johtajan tulla ulko- vai sisäpuolelta.” (Saukkomaa 2013, 426.)

Suoritusten ja ahkeruuden merkitystä painotetaan Ollilan elämäkerran tarinassa merkittävään liike-elämän eliitin asemaan rekrytoitumisessa. Kun Ollila kuvaa työskentelyään Nokiassa, hän käyttää termiä ”elämäntehtävä” ja Nokiaan suhtautumistaan Ollila kuvaa muun muassa ”täydelliseksi sitoutumiseksi” ja ”henkiinjäämisteluksi”. Hän kuvailee, miten hän antoi kaikkensa, ”ruumiin ja sielun”, Nokian puolesta. Ollilan elämäkerran tarina onkin tarina elottoman organisaation ”hengissä pitämisestä”, jossa Ollila ahkeruutensa ansiosta onnistui pelastamaan yhtiön. Ollilan tarinan

juonessa Nokiasta rakentuu kuva yrityksestä, jota vastaan kaikki odotukset olivat ainakin niin kauan, kun Ollila astui yhtiöön. Ollilalla on elämäkerrassa alusta lähtien selvä visio Nokian pelastamiseksi. Nokian kohtalo muotoutuu elämäkerrassa yhdeksi Ollilan oman kohtalon kanssa, ja molempia yhdistääkin altavastajan rooli, jossa organisaatio tai ihminen, jolta sitä vähiten odottaisi, saavuttaa huipun, ja jolle menestyksen portit aukeavat:

”Nokian toimitusjohtajan tehtävä vaati täydellistä sitoutumista. Minulla on aina ollut Nokian uusin puhelinmalli. Se on myös aina päällä, yölläkin.” (Saukkomaa 2013, 213.)

”Panin koko ruumiini ja sieluni peliin, jotta Nokia säilyisi hengissä. En viettänyt unettomia öitä, mutta kun kesä 1992 vihdoinkin saapui, olin loputtoman väsynyt. Yhtiön hallitus oli tilanteestani huolissaan, ja seuraavana vuonna he pakottivat minut pitämään kunnon lomat.” (Saukkomaa 2013, 214.)

”Teimme työtä aamusta iltaan ja yöhön, jotta yhtiö saatiin pelastettua. Se oli todellinen henkiinjäämistaiselu.” (Saukkomaa 2013, 216.)

”Nokia tarvitsi nyt uuden vaiheen, ja meidän oli pakko tehdä jotakin. En ollut tässä tilanteessa ensimmäistä kertaa: olin kääntänyt yhtiön ympäri pari kertaa aikaisemmin, olin tehnyt yllättäviä organisaatiouudistuksia ja olin omasta mielestäni pystynyt tekemään tarvittavat ratkaisut silloin, kun niitä tarvittiin.” (Saukkomaa 2013, 391.)

Kun sekä Nokia että Ollila olivat nousseet elinkeinoelämän huipulle, Ollila tukeutui elämäkerrassaan perusteluun ahkeruuden ja työnteon merkityksestä korkeaan yhteiskunnalliseen asemaan rekrytoituessa:

”Loppujen lopuksi se kertoi siitä, että menestys maailmalla tuo vaurautta niille, jotka ovat tehneet hartiavoimin töitä sen eteen.” (Saukkomaa 2013, 347.)

Ollilan tarinassa kiteytyykin sanoma siitä, miten jokainen on vastuussa kohtalostaan:

”Uskonkin siihen, että ihminen pystyy muovaamaan omaa kohtaloaan.” (Saukkomaa 2013, 112.)

Tässä, kuten ”Äiti, joka kannustaa ja vaatii” -tarinatyyppissä näyttämisenhalu motivoi eliitin jäseniä korkeisiin aseisiin rekrytoitumisessa. Tarinatyyppissä korostuvat myös erilaiset esteet eliittiin rekrytoitumisen tiellä, olivatpa esteet sitten taloudellisia tai johtuivat ne sitten kulttuurieliitin ja poliittisen eliitin kentällä toimivien valtaapitävien toimijoiden epäluuloisesta ja jopa kielteisestä suhtautumisesta eliitin jäsenen alempaan sosioekonomiseen taustaan, tai olivat esteet sitten institutionaalisia sekä taloudellisia, kuten instrumentin soittotaidon puute. Eliittiin alemmasta sosioekonomisesta kerrostumasta rekrytoitunut saa aineistossa nähdä monin verroin vaivaa eliittiin rekrytoituakseen, ja silloinkin hyötyä on sattumasta, kuten yhteiskunnallisesta tilanteesta (esimerkiksi niin kutsutut nuorisovaalit, jolloin Matti Ahde rekrytoitui eduskuntaan monien nuorten ensikertalaisten joukossa). Narratiivissa korostetaan erityisesti eliitin jäsenen henkilökohtaisia ominaisuuksia, vaikka tarinatyyppistä käy myös ilmi, miten suuri vaikutus eliittiin rekrytoitumisessa on ollut esimerkiksi sattumalla ja eliitin jäsentä suurempaa valtaa omaavien toimijoiden tahdolla ja valinnoilla auttaa eliitin jäsentä etenemään esimerkiksi musiikin saralla. Tuolloin hyödyksi on erityinen lahjakkuus, joka esimerkiksi Matti Salmiselta löytyy. Tarinatyyppissä korostetaan lisäksi legitiimiä makua ilmentäviä harrastuksia ja elämäntyyliä.

4.2.2 Olen syntynyt kultalusikka suussa

Asmo Kalpalan elämäkerta alkaa kuvauksella siitä, miten kotoa saadut eväät valmistivat hänet kaupalliselle alalle. Kalpalan isän kerrotaan olevan menestynyt yrittäjä. Elämäkerrassaan Kalpala kertoo syntyneensä ja kasvaneensa ”kultalusikka suussa”. Kalpalan isä suunnitteli ja järjesti hänelle mahdollisuuksia matkusteluun ja opiskeluun ulkomailla. Kalpala ei kuitenkaan hyödyntänyt kaikkia tarjottuja vaihtoehtoja. Kun Kalpalalle järjestettiin mahdollisuus vaihto-oppilasvuoteen Yhdysvalloissa, hän ei lähtenyt, vaan matkusti Portugaliin viettämään aikaa tyttöystävän kanssa. Kalpala lähti kuitenkin Saksaan eri ajankohtina työskentelemään ja opiskelemaan saksan kieltä isän kehotuksesta. 1960-luvulla 14-vuotiaana matkustaminen yksin ei ollut tavallista, mutta Kalpalan isä oli kirjoittanut ohjeet pojalleen erilaisia tilanteita varten. Täten Kalpala sai jo nuorena hyvin paljon tukea ja erilaisia mahdollisuuksia kielten opiskeluun ja kansainvälistymiseen:

”Isä passitti pitkän saksan lukijan kahtena kesänä kuukaudeksi Saksaan.” (Hirvikorpi 2012, 31.)

”1960-luvulla oli neljätoistavuotiaalle iso asia mennä yksin lentokoneella Saksaan ja vaihtaa vielä konetta Frankfurtissa. Isä oli kirjoittanut käsin monta sivua ohjeita, miten menetellä, mikäli eksyi.

Jos jotain tapahtui, piti etsiä käsiinsä univormupukuisia ihmisiä.” (Hirvikorpi 2012, 32.)

Kalpalalle tarjottiin lisää mahdollisuuksia kansainvälistymiseen myöhemmin. Hän opiskeli stipendiaattina vakuutusala Englannissa, mikä antoi hänelle lisää kansainvälistä kokemusta vakuutusosalta:

”Vuonna 1980 Kalpala oli perheineen kolme kuukautta Englannissa, missä hän opetteli stipendiaattina Lontoon Cityssä vakuutusala.” (Hirvikorpi 2012, 44.)

Kalpalan elämäntarinassa korostetaan valintojen mahdollisuuksia esimerkiksi työn ja kouluttautumisvaihtoehtojen suhteen. Opinnoista kerrottaessa Kalpala kertoo päätyneensä lukion jälkeen valitsemaan kauppakorkeakoulun, vaikka kannustusta kotoa olisi ollut myös esimerkiksi lääkäriksi tai muille arvostetuille akateemisille aloille. Kalpala kuvaa olleensa kiinnostunut myös oikeustieteestä. Kalpala valitsee elämäkerran kuvauksessa kuitenkin kauppakorkeakoulun, koska sen avulla voisi työllistyä välittömästi opintojen jälkeen. Kalpala korostaa, miten tärkeää on keskittyä itselle tärkeisiin asioihin. Hän tulee samalla kuvanneeksi, miten erilaiset hänen lähtökohtansa ovat verrattuna ”Esteet on ensin ylitettävä” -narratiivissa kuvattuihin olosuhteisiin, jossa vaihtoehtoja ei välttämättä ole tai mahdollisten valintojen määrä on pieni:

”En luovu kevyesti asioista, jotka ovat tärkeitä. [...] Sillä on suuri merkitys itselle, että käyttää energiaa asioihin, jotka kokee tärkeiksi. Silloin energiaa alkaa myös syntyä.” (Hirvikorpi 2012, 34–35.)

Asmo Kalpalalle taloudellinen tilanne ei ole myöskään este koulutusta tai uraa koskevien valintojen tekemiselle. Hän kuvailee elämänsä olleen kaukana muiden arjesta. Matkustaessaan ystäviensä kanssa moottoripyörillä eri puolilla maailmaa hän on kokemustensa myötä ymmärtänyt, että ihmisillä on erilaisia lähtökohtia, eivätkä kaikki ole syntyneet yhtä taloudellisesti turvattuun asemaan, kuin hän:

”Asmo Kalpala tunnustaa menneensä kaiken elämän läpi vähän kuin kultalusikka suussa. Uudessa elämänvaiheessa hän oppi arvostamaan asioita eri tavalla, minkä hän kokee suurena rikkautena. [...] ”Olen ollut kaukana tavallisten ihmisten arjesta.” (Hirvikorpi 2012, 208.)

Toni Edelman kuvaa elämäkerrassaan olevansa välinpitämätön ja halveksuvansa porvarillisiksi

luonnehtimiaan asioita ja arvostuksia. Edelmannin lähtökohdat säveltäjän uralle ovat teoksen kuvauksen perusteella olleet kuitenkin suotuisat ja porvarilliset: myös hänen isänsä oli urkuri, kanttori ja säveltäjä. Äidin kerrotaan tehneen viransijaisuuksia opettajana. Edelmann asui lisäksi perheineen historiallisesti merkittävässä talossa, joka on elämäkerran mukaan sittemmin ollut museokäytössä:

”Talo on nykyisin museo, koska Venäjän keisarinna Katariina II ja hänen serkkunsa Ruotsin kuningas Kustaa III neuvottelivat siellä kolme päivää vuonna 1783.” (Edelmann 2010, 13.)

Edelmannin elämäntarina on eheytymistarina. Tarinan vaiheissa esiintyy runsaasti kapinointia porvarillisuutta ja vanhempien odotuksia kohtaan. Edelmannin kapina ilmenee muun muassa siten, että häntä eivät kiinnosta ylioppilaskokeet, joista hän kertoo saaneensa huonot arvosanat. Lukion jälkeen Edelmann lähti töihin Saabin autotehtaalle, sillä hän ihanoi työväenluokkaista kulttuuria. Edelmannin kapinallinen pakomatka tarinana hyväosaisuudesta alempaan sosioekonomiseen asemaan ei kuitenkaan hänen kohdallaan tarkoittanut, että hän olisi lopettanut arvostamiensa harrastusten harrastamisen. Edelmann esittää, että valinta ryhtyä säveltäjäksi oli sattumanvarainen, jopa yllättävä, mutta toisaalta musiikkiharrastus säilyi mukana läpi elämäntarinan:

”Kuinka kaukaa tulee tämä rakkaus musiikkiin? Mamma opetti isälle pianonsoittoa, isäni opetti minua ja minä lapsiani. Haluaisin tietää, kuka opetti Mammaa. Kuinka kaukaa ketju alkaa? Miksi joku sävel pysäyttää minut? Kuulenko siinä viestin vuosisatojen takaa?” (Edelmann 2010, 177.)

”Katsoimme Taunon kanssa televisiosta ohjelmaa, jossa lauloivat Tapani Kansa ja Taneli Mäkelä sinun säästykselläsi [...] tekemiäsi lauluja. Pidimme niistä kovasti ja Casi (isäni Casimir) muistui mieleen, koska olet aivan isäsi näköinen ja jopa soitto tyylisi on samanlainen.” (Edelmann 2010, 11–12.)

Edelmann kuvaa elämäkerrassa koulutus- ja työvaihtoehtojen runsautta, johon esimerkiksi kulttuurieliitin toisella tarkasteltavalla eliitin jäsenellä Matti Salmisella ei ollut taloudellisesti varaa pohtia. Edelmann valitsi lukion jälkeen kuitenkin suorittavan työn. Se ei ollut hänen ainoa vaihtoehtonsa. Sen lisäksi, että Edelmann löysi motivaation säveltäjän työtä kohtaan työskennellessään Ruotsissa, sai hän tukea opintoihin hakeutumisessa myös siskoltaan, joka opiskeli Sibelius-Akatemiassa:

”Vapaa-aikoina kuljeskelin usein kaupungilla, vetelehdin siellä täällä. Kerran eksyin tavarataloon. Istuin siellä kahvilassa ja mietin, mitä tekisin isona. Yhtäkkiä se selvisi: Minusta tulee säveltäjä. Mitenköhän ihmisestä tulee säveltäjä? Millaista hommaa se on? En jäänyt sitä sen kummemmin pohtimaan. Ajattelin, että kai se jotenkin selviää. [...] Olin viihtynyt Ruotsissa hyvin. Oloni oli huoletonta. Ei tarvinnut murehtia turhista, ja rahaa tuli sen verran kuin tarvitsin. Minulla oli hyvä opettaja, joka kannusti minua soittamisessa ja perehdytti minua ruotsalaiseen musiikkiin. Viihdyin kaikin puolin, minulla oli kavereita ja Trollhättan oli kaunis kaupunki. Olin myös oppinut ruotsin kielen ja kävin paljon konserteissa, teatterissa ja elokuvissa. Haikein mielin päätin kuitenkin muuttaa takaisin Suomeen ja pyrkiä Sibelius-Akatemiaan. [...] Toukokuussa 1966 muutin Helsinkiin. Siskoni Tuula, joka opiskeli Sibelius-Akatemiassa, suositteli, että pyrkisin kirkkomusiikkiosastolle. Siellä oli hänen mielestään parhaat opettajat.” (Edelmann 2010, 73–75.)

Edelmannin suhtautumistapa opetukseen Sibelius-Akatemiassa on opettajien opetusta kohtaan kriittinen. Hän ei toisaalta murehtinut, mitä seurauksia kyseenalaistamisella voi olla:

”Kapinoin edelleen kaikkea vastaan. Kyseenalaistin opetusta ja sain aikaan pieniä skandaaleja. Jos opettaja oli mielestäni huono, kieltäydyin menemästä tunneille. Varmasti ansaitsin häirikön maineeni.” (Edelmann 2010, 85.)

Edelmannin suhtautumistapa erilaisiin työmahdollisuuksiin on epäröivä. Edelmann kuvaa elämäkerrassa esimerkiksi tilanteen, jossa hän sai työtarjouksen, eikä hän ole varma, ottaisiko sen vastaan:

”Kysyin Makelta, mitä minun pitäisi tehdä, kun kadulla vastaan tullut Svenska Teaternin dramaturgi luuli minua suomenruotsalaiseksi ja pyysi säveltämään kabareen.” (Edelmann 2010, 89.)

Edelmann kuvaa myös, miten taloudellinen pärjääminen ei huolestuttanut häntä. Vaikka hän kertoo elämäkerrassaan jättäneensä päivätyön viettääkseen enemmän aikaa perheen kanssa, niin ei hän kuitenkaan jättänyt säveltämistyötä täysin, vaan sovitti aikataulut siten, että voisi yhdistää perheen yhteisen ajan siten, että voisi samalla työskennellä. Siten hän kykeni jatkamaan säveltäjän työtä omilla ehdoillaan:

”Jätimme Kitin kanssa päivätyöt. Olimme usein täysin pennittömiä [...]. Mutta olimme onnellisia ja varmoja siitä, että kaikki menee hyvin.” (Edelmann 2010, 159–160.)

”Lasten mielikuvitukselliset leikit kiehtoivat meitä niin paljon, että teimme kadun lasten leikeistä kaksi lyhytelokuvaa. Ilari ja Veera olivat muutenkin mukana töissämme, muun muassa pikku hobitteina Taru Sormusten herrasta -musiikinäytelmässä Suomenlinnassa. Se oli lapsillemme seikkailu ja minulle monivuotinen rakas työ.” (Edelmann 2010, 173.)

Edelmannin elämäkerran lainauksista välittyy Kalpalan tavoin työn ja koulutuksellisten valintojen mahdollisuuksien laajuus. Edelmann tekee matkan hyvistä lähtökohdistaan työväenluokkaiseen kulttuuriin ja työhön säilyttäen samalla porvarillisena pidetyt harrastukset, mutta kokemuksista tarpeeksi saatuaan palaa tekemään työtään musiikin parissa, kuten hänen isänsä ja sisarensa. Edelmann ei koe taloudellisia tai institutionaalisia esteitä tarinassa lähtökohtiensa takia. Edelmannin tarinasta puuttuvat suoritushenkisyttä ja kovaa työtä korostavat merkitykset yhteiskunnallisesti merkittävään asemaan rekrytoitumisessa. Tarinassa korostuvat tavallista paremmat lähtökohdat kulttuurieliittiin rekrytoitumisessa.

Ilkka Kanervan elämäkerran elämäntarina edustaa myös ”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -tarinatyyppiä. Kanervan elämäkerrassa kerrotaan, että hänen lapsuudenperheensä on poliittisesti aktiivinen. Kanervan isä työskenteli Lokalahden Kokoomuksen puheenjohtajana. Kanervan isä kannusti poikaa hakemaan poliittista tuntumaa kodin piirien ulkopuolelta. Kanerva kuvaa saaneensa suvultaan mallia ja kannustusta yhteiskunnallisesti merkittävän uran luomiseen:

”Isä kuitenkin kannusti hakemaan yhteiskunnallista tuntumaa kodin piirin ulkopuolelta. Ilkka lähti monasti Pälkäneelle Kokoomuksen Nuorten Liiton koulutuspäiville.” (Talvitie & Kanerva 2006, 13.)

Kanervan perhe kuvataan muillakin tavoin yhteiskunnallisesti ja poliittisesti merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan. Suvussa on lisäksi muitakin, jotka inspiroivat Kanervaa kohti yhteiskunnallisesti merkittävän uran luomista:

”Erityisen kirkkaasti Kanervan mieleen on painunut hetki enon hautajaisista. Hän muistaa, miten Muurlan kirkon alttarilla arkun vierellä hyvästejä jättäessään päätti, että haluaisi joskus olla samanlainen ihminen kuin Kosti – yhteiskunnallisesti yhtä merkittävä.” (Talvitie & Kanerva 2006,

18.)

Kanerva saa perheeltä myös konkreettista tukea poliittiselle uralle. Sisar Riitta on mukana Kanervan poliittisen uran tueksi luodussa organisaatiossa, niin kutsutussa Ike-tiimissä, ja hän on ollut mukana tiimissä Kanervan poliittisen uran alkuvaiheista lähtien:

“Kanervan taustalta löytyy harvinaisen aktiivinen organisaatio. Vuoden 1975 vaaleja varten perustettu Ike-tiimi on pystyssä edelleen. Alusta pitäen mukana ovat uskollisesti olleet [...] Tiimin keulassa on jaksanut puurtaa jo vuosikymmeniä Kanervan sisar Riitta.” (Talvitie & Kanerva 2006, 200–201.)

Kanervan elämäkerrasta puuttuvat myös esimerkiksi poliittisen eliitin toisen tässä tutkielmassa tarkasteltavan jäsenen, Matti Ahteen tavoin ”Esteet on ensin ylitettävä” -narratiivissa ilmenevät haasteet eliittiin rekrytoituessa ja aseman säilyttämisessä. Kuitenkin myös Kanervan toimintaa on julkisesti kritisoitu julkisen median toimesta hänen poliittisen uransa aikana, ja myös Kanervan elämäkerrassa on Matti Ahteen elämäkerran tavoin vastattu julkisuudessa esitettyihin imagokolhuihin. Toisin kuin Ahteen elämäkerrassa, kolhujen vaikutukset eivät ulotu ainakaan elämäkerran tarinajuonessa Kanervan poliittisen osaamisen kyseenalaistamiseen. Elämäkerrassa kerrotaan sen sijaan, että Kanervan ura on kestänyt hyvin kolhut julkisuuskuvassa. Elämäkerrassa kerrotaan myös Kanervan osaamisen puutteiden vaikuttaneen hyvin vähän hänen menestykseensä poliitikkona:

”Kanervalla oli hyvä supliikki, mutta asioita hän ei tuntenut ollenkaan – hän ei ollut Teiniliiton toiminnassa mukana kuten minä. [...] Mutta hyvin hän ui niistä ulos.” (Talvitie & Kanerva 2006, 31.)

“Kanervaa syytettiin siitä, että hän ei tuntenut asiasisältöjä. [...] Kanervan osaaminen kattoi ulkopoliitiikan, mutta hän sai turpiinsa, koska ei tuntenut, ei osannut eikä oikein välittänyt ottaa selvää sisäpolitiikasta.” (Talvitie & Kanerva 2006, 143.)

“Poliitikkokollega ihmettelee Lasipalatsin ravintolassa, että Kanervan uskottavuus poliitikkona on hämmästyttävän hyvä.” (Talvitie & Kanerva 2006, 166.)

“Hänen mielestään Kanerva tosin on onnistunut säilyttämään ihmisten luottamuksen, vaikka ei voi olla perillä asioiden hallinnollisista yksityiskohdista.” (Talvitie & Kanerva 2006, 195.)

Elämäkerrassa nostetaan esiin myös Kanervan tavanomaisia ja kansanomaisia harrastuksia sekä kansanomainen habitus ylipäättään yläluokkaisten ja legitiimistä mausta kertovien kiinnostuksenkohteiden sijaan. Tämä tuodaan esille elämäkerrassa esimerkiksi siten, että kerrotaan, miten tyttären ystävä vieraillessaan Kanervan perheen kotona huojentui huomattavasti, miten tavallisen oloinen Ilkka Kanerva oli:

”Kanervan tytär Laura kertoi, että hänen ystävänsä pelotti tulla käymään tämän ministeri-isän luona, vaikka Laura vakuutteli isänsä olevan ”ihan rento tyyppi”. Vierailu kuitenkin toteutui, ja Kanerva tuli avaamaan oven rönttöisissä college-housuissaan piimäpukki kädessään. Hän toivotti tytöt tervetulleeksi ja kulautti samalla reilun kulauksen purkin suusta.” (Talvitie & Kanerva 2006, 9.)

Tässä tarinallisessa tyypissä eliitin jäsenet korostavat otollisten lähtökohtien merkitystä korkeisiin asemiin rekrytoitumiselle. Elämäkertoissa ei esimerkiksi kuvata yläluokkaisina pidettyjä harrastuksia korostamalla erikseen niiden yläluokkaista makua, kuten ”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinatyyppissä. Eliitin jäsenet eivät myöskään korosta ahkeruuden ja suorituskeskeisyyden merkitystä korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin rekrytoitumisessa tämän narratiivin kuvauksissa. Sen sijaan narratiivissa korostuvat korkeisiin asemiin rekrytoitumisen ja muun elämän helppous ja mutkattomuus, esteitä korkeaan asemaan rekrytoitumiselle ei juurikaan ole. Narratiivissa pohditaan sen sijaan, mikä on yksilöllisesti tärkeää ja miksi. Narratiivissa myös kieltäydytään tietyistä mahdollisuuksista, jotka olisivat hyödyllisiä korkeisiin asemiin rekrytoitumiselle. Tässä narratiivissa korostetaan valintojen mahdollisuuksia niin kouluttautumisen, uran kuin työllistymisen suhteen ja narratiivista puuttuvat kaikenlaiset pinnisteleminen ja selviytymistaistelun kuvausten käyttäminen yhteiskunnallisesti korkeisiin asemiin rekrytoitumisen kuvauksessa. Edes skandaaleista ja kritiikistä huolimatta eliitin jäsenten asemaa eliitissä ei kyseenalaisteta tavoilla, joilla kuvattaisiin olevan vaikutuksia tai vaikeuksia eliitin jäsenen elämään.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenvetoa tuloksista

Tämän tutkielman aineistona tarkasteltavat eliitin elämäkertojen juonet käsittelevät elämän eri osa-alueista suurimmassa osassa teoksia eniten työelämää ja uralla saavutetun aseman kannalta tärkeitä käännekohtia ja kehityskulkua kohti korkeinta saavutettua asemaa työelämässä. Kaikissa teoksissa kerrotaan myös perhe-elämästä, tosin suurella osalla teoksista vähemmän, kuin työurasta. Vaimo ja samalla eliitin jäsenten lasten äiti kuvataan suurimmassa osassa teoksia ottaneen pääasiallisen vastuun kodin- ja lastenhoidosta. Eliitin jäsenet ovat edenneet seurustelusuhteissaan perinteisesti. Kaikilla tässä tutkielmassa tarkasteltavina olevilla eliitin edustajilla on lapsia, ja he ovat olleet lastensa äidin kanssa naimisissa, vaikka olisivatkin eronneet myöhemmässä tarinan vaiheessa.

Tutkielmassa kysyttiin, miten eliitin jäsenet kuvaavat käännekohtille annettuja merkityksiä elämäkerroissaan ja miten eliitin elämäkerroissa kuvataan merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan rekrytoitumista? Löysin aineistosta kaksi tarinallista tyyppiä, työkeskeisen tarinallisen tyyppin sekä äitihahmon merkitystä käännekohtille korostavan tarinatyyppin vastauksena ensimmäiseen kysymykseen.

Työkeskeinen narratiivi on aineistossa vallitsevin ja se löytyy kaikista aineiston teoksista. Sen vallitsevaa asemaa ilmentää muun muassa se, etteivät muut sitä kyseenalaistavat diskurssit tai käännekohdat horjuta sen asemaa suurella osalla teoksia. Työ- ja suorituskeskeiselle elämäntavalle esitetään aineiston tarinatyypeissä vaihtoehtoina oravanpyörästä hyppääminen, luova joutilaisuus ja luova nautiskelu. Kahdessa elämäkerrassa esitetään, etteivät ahkeruus, suoritus- ja työkeskeinen elämäntyyli liity esimerkiksi taloudellisten tarpeiden täyttämiseen, vaan että työkeskeisyys on tavoiteltava elämäntapa itsessään. Toni Edelmännin elämäkerran tarinassa työkeskeisyys korvautuu perhekeskeisyyden korostamisella. Myös Matti Ahde perustelee poliittisen uran jättämistä sillä, ettei halunnut ottaa niin suurta vastuuta, että se olisi vienyt enemmän aikaa elämän osa-alueilta, kuten harrastuksilta ja perheeltä. Työkeskeisessä narratiivissa käännekohdat liittyvät työuran ja korkeisiin asemiin rekrytoitumisen kannalta merkittäviin käännekohtiin.

Käännekohtien merkitys eliitin jäsenille ilmenee elämäkertojen kuvauksissa asenteiden ja toiminnan muutoksina. Erilaisten käännekohtien jälkeen yleisin suuntautumistapa eliitin kuvatussa elämässä on työn suuren merkityksen kyseenalaistamisesta huolimatta työn lisääminen. Työkeskeinen tarina

on elämäkertojen vallitseva diskurssi. Välillä se näyttäytyy elämäkertojen kuvauksissa kuin pakkopaitana, josta ei ole ulospääsyä, vaikka sille esitetään myös vaihtoehtoja.

Elämäkerroissa kuvattuihin käännekohtiin liittyy toisessa tarinallisessa tyypissä, ”Äiti, joka kannustaa ja vaatii” -narratiivissa, merkityksellinen ihmissuhde. Monesti käännekohtiin liitettyihin merkityksiin palataan tarinoissa erityisesti tarinan lopussa. Elämäkerran lopussa kerrotun tarinan tapahtumia ja käännekohtia reflektoidaan ja tarinan tärkeille tapahtumille, jotka liittyvät myös työkeskeisen narratiivin käännekohtiin, annetaan uudenlaisia merkityksiä. Tärkeä ihmissuhde äitihahmoon ja kyseiseen ihmissuhteeseen liittyvät käännekohdat ovat tässä narratiivissa keskeisiä.

Aineiston kolmessa elämäkerrassa merkittävät uralliset käännekohdat ovatkin tapahtuneet eliitin jäsenen äitihahmosuhteen myötävaikutuksesta. Matti Salmisen elämäkerrassa Salmisen äiti on vanhemmista ainoa, joka tukee poikansa kiinnostusta musiikkiin ja johdattaa hänet kuoroharrastuksen pariin, mikä on Salmisen elämäkerran käännekohta. Jorma Ollilan elämäkerrassa kuvataan, miten niin kutsuttu kunniavelka äidille on ollut merkittävä motivaattori tavoitteelliselle ja menestyksekkäälle koulutyöskentelylle. Koulumenestys mahdollisti Atlantic Collegeen pääsyn. Atlantic College on Ollilalle käännekohta, sillä se antoi hänelle arvostetun koulutuksen sekä hyödylliset kansainväliset ja kotimaiset verkostot, joita hän kuvaa tärkeiksi uransa ja Nokiassa työskentelyn kannalta. Toni Edelmannin elämäkerrassa käännekohta on opiskelujen aloittaminen Sibelius-Akatemiassa. Ilman soittotaitoa Edelmann ei olisi voinut hakeutua opiskelemaan oppilaitokseen. Sibelius-Akatemiaan hakeutumisen mahdollisti Edelmannin musiikkiharrastus, johon hänen isoäitinsä häntä kannusti, ja johon hänellä on hyvät lähtökohdat perhetaustansa vuoksi. Äitihahmosuhteista ilmenee tarinallisessa tyypissä toisaalta tuki ja kannustus, mutta myös vaatimus täyttää äidin toiveet ja äidin kohdalla toteuttamattomaksi jääneet unelmat. Kaikissa niissä elämäkerroissa, joissa narratiivi esiintyy, äidillisen hahmon merkitys avautuu tarinoiden juonessa eliitin jäsenille vasta elämän myöhemmässä vaiheessa.

Löysin aineistosta kaksi tarinallista tyyppiä vastauksena kysymykseen: ”Miten eliitin elämäkerroissa kuvataan merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan rekrytoitumista?”. Nämä tarinalliset tyypit jakautuivat pitkälti eliitin taustan mukaan: ”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinatyypin esiintyi työväenluokkaisista asemista lähtöisin oleville Matti Ahteelle ja Matti Salmiselle sekä keskiluokkaisesta lähtökohdasta eliittiin rekrytoituneelle Jorma Ollilalle. ”Esteet on ensin ylitettävä” -narratiivissa korostuvat eliittiin rekrytoitumisessa eliitin jäsenten ahkeruus, päämäärätietoisuus tai erityinen lahjakkuus. Matti Salmiselle ja Matti Ahteelle esteet ovat taloudellisia mutta ne ovat myös heihin henkilöitynyttä vastustusta työväenluokkaisen ja

koulutustasollisen taustan vuoksi. Salmiselle eräänlaiset joustavat järjestelyt esimerkiksi soitonopettajien kanssa ovat ehto sille, että hän voi jatkaa lauluharrastusta.

”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinassa painotetaan lisäksi muiden toimijoiden anteliaita ja avuliaita tekoja. Tarinallisessa tyypissä korostuvat myös erilaiset rakenteelliset ja taloudelliset esteet, jotka ovat eliittiin rekrytoitumisen tiellä kuvastusti moninkertaiset ”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -tarinaan verrattuna. ”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinassa korostuvat korkeakulttuurista makua ja elämäntyyliä kuvaavat ilmaisut toisin kuin ”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -tarinatyypissä.

”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -narratiivia edustavat Asmo Kalpalan, Ilkka Kanervan ja Toni Edelmännin elämäkerrat. Niistä puuttuvat ”Esteet on ensin ylitettävä” -narratiiville ominaiset ponnisteluiden kuvaukset, henkiinjäämisteluretoriikan käyttö ja omaa elitististä, korkeakulttuurista makua kuvaavat ilmaisut. ”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -tarinassa korostuvat sen sijaan esimerkiksi ura- ja opiskelukuvaukset, joiden kuvauksissa korostuvat valintojen tekemisen mahdollisuuksien kirjo ja erilaisista eliittiin rekrytoitumista helpottavista valinnoista kieltäytyminen niiden silti ulossulkematta eliittiin rekrytoitumisen mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi ulkomailta saatavasta kokemuksesta kieltäytyminen ja opintojen suorittaminen alhaisilla arvosanoilla.

”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinatyypisiin lukeutuvan Jorma Ollilan elämäkerrassa korostetaan suoritusten ja ahkeruuden merkitystä eliittiin rekrytoitumisessa. Hän kuvaa, miten hän pitää akateemista tohtorikoulutustaan eräänlaisena varavaihtoehtona, mikäli hän ei nauttisi liike-elämän kentällä työskentelystä. Myös Matti Ahde korostaa itseensä kohdistuvaa virheettömyyden vaatimusta ja suorituskeskeisyyden merkitystä: hän kuvaa elämäkerrassaan, miten hänen osaamistaan kyseenalaistetaan jatkuvasti, mikä luo vaatimuksen toimia virheettömästi kaikissa ammatillisissa luottamustehtävissä, jotta häntä ei voitaisi kritisoida ja rangaista virheistä. Kaikki tässä tarinatyypissä mainitut eliitin jäsenet korostavat elämäkerroissaan myös korkeakulttuurista makua: Jorma Ollila tenniksen, Matti Ahde oopperan, klassisen musiikin kulutuksen ja golfharrastuksen avulla sekä Matti Salminen golfinpeluun ja kalliin viiniharrastuksen muodossa.

”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -tarinatyypin eroa ”Esteet on ensin ylitettävä” -tarinatyypistä siten, että tarinoissa ei korosteta osaamisen, ahkeruuden tai erilaisten esteiden ylittämisen merkitystä merkittävään asemaan rekrytoitumisessa. Taustallisesti tähän tarinatyypisiin lukeutuvat elämäkertojen eliitin jäsenillä on keskiluokkaiset tai yläluokkaiset lähtökohdat. Eliitin jäsenet eivät myöskään korosta yläluokkaista makua. Esimerkiksi Kanerva korostaa sen sijaan

kansanomaisuuttaan ja tavanomaisuuttaan. Kalpala kieltäytyy elämäkerrassaan isänsä avusta saada lisää kansainvälistä kokemusta ja Edelman kapinoiden porvarillisina pitämiään arvoja ja elämäntyyliä vastaan. Kapinoinnista huolimatta Edelmanille avautuu mahdollisuus pyrkiä ja tulla hyväksytyksi opiskelijaksi esimerkiksi Sibelius-Akatemiaan, vaikka hän kerrontansa perusteella aiheuttikin skandaaleja ja ongelmia opettajia ja opetusmetodeja vastaan kapinoimalla. Kanervan elämäkerrassa kuvataan, miten hän on pärjännyt hyvin urallaan skandaaleista ja siitä huolimatta, että kuten Ahteen kohdalla, myös hänen osaamistaan tai valintojaan kyseenalaistetaan muiden poliitikkojen toimesta sekä julkisessa mediassa.

5.2 Pohdinta

Tässä tutkielmassa on oltu kiinnostuneita siitä, minkälaisia merkityksiä ja tarinallisia tyyppejä eliittien elämäkertoista on löydettävissä tutkimuskysymyksiin liittyen. Olen tarkastellut, minkälaisia tarinoita eliittien edustajat kertovat korkeisiin sosioekonomisiin tai yhteiskunnallisesti merkittäviin asemiin rekrytoitumisestaan. Olen lisäksi tarkastellut, minkälaisia käännekohtia sekä niihin liitettyjä merkityksiä elämäkertoista on löydettävissä. Olen löytänyt aineistosta vastauksena tutkimuskysymyksiin neljä tarinallista tyyppiä.

Aineiston analyysistä käy ilmi erityisesti työn suuri merkitys työkeskeistä elämäntapaa korostavassa narratiivissa. Tutkielmassa esitetty hypoteesi suurten ikäluokkien eliitin edustajien työurapainoitteisesta narratiivista osoittautui siten paikkansapitäväksi. Työn sisältöjen merkitykset korostuvat erityisesti suurilla ikäluokilla, joita sodanjälkeisen jälleenrakentajasukupolven jaetut moraaliset käsitykset yhdistävät. Suurten ikäluokkien moraaliseen maailmankuvaan kuuluu perheestä huolehtiminen, vastuunkanto, pärjäämisen eetos sekä työnteon merkitys näiden asioiden edistämiseksi. (Hoikkala & Roos & Purhonen 2008, 100.) Toisaalta suurten ikäluokkien miehillä perheen merkitys on yleisesti kasvanut aiempaan sukupolveen verrattuna, ja työn merkitys on saanut ajankäytöllisesti kilpailijaksi muitakin elämän osa-alueita (Purhonen ym. 2008, 35). Aineistossa perheen merkitys jää silti suurimmassa osassa teoksia pienempään rooliin ajankäytön kuvauksissa. Kotitaloudesta ja lastenhoidosta vastaa suurella osalla teoksia vaimo ja lasten äiti.

Aineistossa työ- ja suorituskeskeisyyteen painottuvaa elämäntyyliä kyseenalaistavat kulttuurieliitin edustajien jäsenten lisäksi toinen taloudellisen eliitin edustajista. Luterilainen kulttuuri on perinteisesti ylistänyt ahkeria työhimiä (Kantola & Kuusela 2019, 102), ja myös tässä tutkielmassa ahkeruus, työ ja työssä toteutetut suoritukset vaikuttavat olevan eliitille itseisarvo sinänsä. Yhden selityksen työkeskeisyydelle on antanut jo sosiologisiin klassikoihin lukeutuva Max

Weber teoriallaan protestanttisesta etiikasta, jossa työnteon kautta ilmenevän ahkeruuden ja sitä seuraavan taloudellisen menestyksen nähdään kertovan Jumalan suopeasta suhtautumisesta (Kantola & Kuusela 2019, 102). Ihmisen hyveellisyys on siten sidottu tämän sosioekonomiseen asemaan (Kantola & Kuusela 2019, 102). Kantola ja Kuusela toteavat (2019, 99), että myös huipputuloiset johtajat, joista monet kuuluvat myös taloudelliseen eliittiin, näkevät itsensä erityisesti hyvinä ja kunnollisina työihmisinä.

J. P. Roosin mukaan (1987, 64) elämäkerta syntyy prosessissa, jossa ulkoiset tapahtumat tulevat suodatetuksi yksilön omien merkitystenantojen kautta. Roosin teoksessa kuvataan erilaisia elämää ohjaavia toiveita, joista yksi koskee elämänhallintaa. Hän on muodostanut elämänhallintaa koskevat vaihtoehdot tutkimistaan suomalaisista elämäkertoista erilaisiksi subjektiviteetin ulottuvuuksiksi. Elämänhallinnan ääripäitä Roos kuvaa joko täydellisellä tapahtumien kontrollilla, jossa mitään yllättävää ei voi tapahtua, ja ulottuvuuden toisella ääripäällä hän kuvaa kerrontatapaa, jossa kaikki tapahtumat ovat elämäntarinan päähenkilön hallinnan ulottumattomissa. Hän kutsuu hallinnan muotoja sisäiseksi ja ulkoiseksi hallinnaksi. (Em. 64–65.) Ulkoisen hallinnan hän käsittää olevan ”yksinkertaisimmillaan sitä, että mitään odottamatonta ja elämän kulkuun suuresti vaikuttavaa ei ole tapahtunut ja monimutkaisimmallaan sitä, että ihmisen itsensä asettama tavoitteiden ja elämän tarkoitusperien ketju on lähes katkeamatta päässyt toteutumaan” (em. 65).

Sisäinen hallinta merkitsee Roosille sen sijaan sopeutumiskykyä vallitseviin olosuhteisiin. Sisäisen hallinnan muoto voi elämäkerrassa ilmetä esimerkiksi dramaattisina käänteinä, jotka päähenkilö saa käännettyä parhain päin. (Roos 1987, 66.) Tämän tutkielman narratiivit korkeisiin asemiin rekrytoitumisesta asettuvat myös ulottuvuuksien eri päihin, kuten Roosin elämän sisäisen ja ulkoisen hallinnan typologiassa. ”Esteet on ensin ylitettävä” -narratiivissa kuvataan monenlaisten ulkoisten tekijöiden suoria vaikutuksia sekä korkeaan asemaan rekrytoitumisessa mahdollistavina taustatekijöinä mutta niitä kuvattiin myös korkeaan asemaan rekrytoitumisessa vaikeuttavina tekijöinä. Roos viittaa sisäisellä hallinnan muodolla talonpoikaismaiseen elämäntyyliin (em. 66). Ulkoisen hallinnan muoto kuvaa taas hyvin ”Olen syntynyt kultalusikka suussa” tarinallista tyyppiä, jonka tarinan rakennusaineista ovat puuttuneet itsestä riippumattomat esteet tai vaikeudet korkeaan asemaan rekrytoitumiselle. Tutkielman aineiston elämäkertoista analysoimani narratiivit sopivat siis hyvin Roosin hahmottelemien ääripäiden painotuksiin tietyiltä osin ja vahvistavat tulkintaani siitä, että vaikka alemmista yhteiskunnallisista ja sosioekonomisista asemista eliittiin rekrytoituneilla on tarinoiden kuvauksissa ollut vähemmän ulkoista hallintaa olosuhteisiin, joista eliittiin on

lähtökohtaisesti rekrytoitunut, on eliitin jäsenillä kuitenkin sopeutumiskykyä vallitseviin olosuhteisiin nähden, siis sisäistä hallintaa.

Tutkielman tulokset ovat samansuuntaisia myös Bourdieun distinktioita koskevan teorian kanssa. Tutkielmassa tarkasteltavat eliitin jäsenet, joiden lähtökohdat eivät ole yläluokkaisia, korostavat legitiimiä makua. ”Esteet on ensin ylitettävä” -diskurssissa harrastuksia on omaksuttu niiden yläluokkainen maku ja niiden ”piireihin pääsemisen” vaikutukset tiedostaen. Eliitin jäsenet kuitenkin perustelevat harrastusten kiinnostavan heitä harrastusten vetovoimasta johtuen, eikä harrastusten legitiimiä makua ilmentävien merkitysten vuoksi. Samalla eliitin jäsenet kuitenkin tulevat kertoneeksi, että he tiedostavat maku- ja kulutushierarkioiden merkitykset ja erojen vivahteet. Alemmista sosioekonomisista ja yhteiskunnallisista luokista eliittiin rekrytoituneet ilmentävät legitiimiä makuaan harrastusvalinnoilla. Voi siis pohtia, että ovatko alemmista asemista eliittiin rekrytoituneet hankkineet lisäksi kulttuurista ja sosiaalista pääomaa tekemällä sellaisia kuluttamisen valintoja, jotka lisäävät heidän yhteenkuuluvuuttaan yhteiskunnan korkeimmissa asemissa oleviin nähden. Näin tehdessään he tulevat myös kertoneeksi, minkälaisia kuluttamisen muotoja arvostetaan yhteiskunnan korkeimmissa asemissa olevien keskuudessa eliitin jäsenten omien kokemusten perusteella.

Vaikka harrastukset, kuten golf, eivät suoraan korreloi eliittiin rekrytoitumisen kanssa, niin ne vahvistavat silti eliitin yhtenäiskulttuuriin kuulumisen tunnetta ja vahvistavat siten sosiaalisia sidoksia (Kantola & Kuusela 2019, 212). ”Olen syntynyt kultalusikka suussa” -narratiivin kuvauksissa eliittiin rekrytoituneet eliitin jäsenet ovat perineet kertomansa mukaan hyvät ja eliittiin rekrytoitumista tukevat lähtökohdat, joten voi pohtia, onko heidän tarpeellista esittää siten erityisiä perusteluja hyvästä mausta elämäkerroissa. Ilkka Ruostetsaaren (2014, 137) mukaan vanhempien ja sukulaisten korkeat sosiaaliset asemat helpottavat huomattavasti vastaaviin korkeisiin sosiaalisiin asemiin pääymistä, sillä verkostojen lisäksi vanhemmat ja suku tarjoavat mahdollisuuden kehittää esimerkiksi omaa tyyliä, elämäntapaa ja ajattelua. Kilpailuilla työmarkkinoilla koulutuksen ohella tärkeäksi kriteeriksi nouseekin yksilön sosialisatioprosessin myötä muovautuva habitus ja sosiokulttuuriset taidot (em. 137).

”Esteet on ensin ylitettävä” -narratiivi pitää sisällään amerikkalaishenkisen ”ryyryistä rikkauksiin” -juonitarinan ja se tulee myös kuvanneeksi arvostuksia ja merkityksiä, joita elämäkerroissa korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin rekrytoitumisesta liitetään. Korkeisiin asemiin rekrytoituminen on elämäkertojen kuvauksissa eliitin jäsenille saavutus ja todiste siitä, että kova työ ja uhraukset ovat olleet saavutusten arvoisia. Saavutukset ovat todiste myös siitä, että eliitin jäsen

on vihdoin lunastanut odotukset, joiden saavuttamisesta häntä joko epäiltiin tai joita häneltä vaadittiin. Eliittiin rekrytoituminen on eliitin jäsenten narratiiveissa todiste eliitin jäsenille siitä, että heistä oli saavuttamaan menestystä valitsemallaan alalla, ja että he saavuttivat sen omilla ansioillaan. Tarinat sisältävät siten myös opetuksen, jolla on mahdollisesti diskursiivisia vaikutuksia: kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa, jos vain tekee tarpeeksi työtä sen eteen ja on ahkera. Yksilön ahkeruus, periksiantamattomuus ja erilaiset ajankäytölliset uhraukset perustelevat nousua sosioekonomisesti tai yhteiskunnallisesti korkeaan asemaan ja näin ollen ne ylläpitävät myyttiä niin sanotusta ”self-made manista” eli poikkeuksellisesta yksilöstä, joka saavuttaa menestystä siitä huolimatta, etteivät olosuhteet suosi heitä (vrt. Kantola & Kuusela 2019, 131).

Tarinat sisältävät kuitenkin myös muita merkityksiä. Eliittiin rekrytoituminen alemmista yhteiskunnallisista ja sosioekonomisista asemista aineiston narratiivien kuvauksissa kertoo myös toisenlaisen tarinan. Tarinoiden kuvauksissa alemmista yhteiskunnallisista ja sosioekonomisista asemista eliittiin rekrytoitumisessa on kyse myös siitä, että eliitin jäsenet ovat myös hyötynneet muiden avusta esimerkiksi taloudellisen tuen muodossa. Myös sattumalla on osansa. Työn sisältöjen ja suoritusten mielekkyys ja merkityksenannot muotoutuvat aineiston ”Äiti, joka kannustaa ja vaatii” -narratiivin kuvauksissa lisäksi monimuotoisessa sosialisatioprosessissa.

Eliittiin rekrytoitumista kuvaavat eliitin jäsenten elämäkertoista konstruoidut tarinalliset tyypit vahvistavat ajankuvallisesti tyypillistä yksilön vastuuta painottavaa ja toisaalta glorifioivaa ”kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa” -mallitarinaa mahdollisuuksien tasa-arvon ajatukseen perustuen, kun tarinoissa painotetaan eliittiin rekrytoitumisen taustalla eliitin jäsenten henkilökohtaisia ominaisuuksia, lahjakkuutta ja ahkeruutta. Kantola ja Kuusela ovat huipputulaisia koskevassa tutkimuksessaan pohtineet taloustieteilijä Thomas Pikettyn ajatuksia sivuten, että voiko tällainen ajattelutapa toimia jopa perusteena suurille taloudellisille eroille (Kantola & Kuusela 2019, 166).

Esitin hypoteesin, että eliittien elämäkertoissa esiintyvät diskurssit sivuaisivat paljolti työurakeskeisiä saavutuksia, tapahtumia ja merkityksiä, mikä piti paikkansa. Suurempi elämäkerrallinen aineisto mahdollistaisi eliittisektoreiden välisen vertailun. Tässä tutkielmassa käytetty aineiston määrä ei ole mahdollistanut eliittisektoreiden välistä vertailua. Vertailua voisi tehdä myös esimerkiksi eliitin edustajien sukupolvia sekä eri sukupuolia toisiinsa vertaamalla. Minkälaisia eroja ilmenisi eri sukupolvien tai sukupuolien käännekohtien ja eliittiasemaan rekrytoitumisen kuvauksissa ja merkityksenannoissa?

Elämäkerrat ovat mielekäs tapa tutkia eliittejä, etenkin jos ollaan kiinnostuneita esimerkiksi eliittien elämäntarinoista, kertomuksista ja identiteeteistä, mutta julkisia elämäkertoja aineistona käyttäessä on pidettävä mielessä, että ne lukeutuvat osaksi eliitin jäsenten itsestään luomaa julkisuuskuvaa, eikä niitä voi siten lukea ja tutkia kuin kertomuksina eliittien itsestään kertomina kuvauksina elämästään. Elämäkerrat antavat kuitenkin mahdollisuuden tulkita ja tarkastella kollektiiviseen tarinavarantoon siirtyneitä tarinallisia tyyppisiä, joihin eliitti elämistään ja menestyksestään kertoessaan tukeutuu. Vaikka eliittien tavoittamisessa on omat tutkimukselliset haasteensa, niin elämäkerrallinen lähestymistapa on osoittautunut hyödylliseksi eliittejä laadullisesti tutkittaessa. Tämä tutkimus vahvistaa erityisesti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa jaettua käsitystä suomalaisten työurakeskeisestä elämäntyylistä ja asennoitumisesta, sillä suurta ikäluokkaa ja miessukupuolta edustavat suomalaiset eliitin jäsenet ovat tässä tutkielmassa tarkasteltujen elämäntarinoitensa kuvauksissa sidottuja erityisesti työhönsä.

6. LÄHTEET

Aineisto

Ahde, Matti & Hakkarainen, Timo (2013) *Matti Ahde: sähkömies*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Edelmann, Toni (2010) *Lumottu maa mennyt minussa*. Helsinki: Kirjapaja.

Hako, Pekka (2005) *Pinnalla Matti Salminen*. Helsinki: Gummerus.

Hirvikorpi, Helinä (2012) *Jos on valta, on myös vastuu: Asmo Kalpalan elämä*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Ollila, Jorma & Saukkomaa, Harri (2013) *Mahdoton menestys: kasvun paikkana Nokia*. Helsinki: Otava.

Talvitie, Eveliina (2006) *Moniottelija Ilkka Kanerva*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kirjallisuus

Bertaux, Daniel (1981a) Preface. Teoksessa Ulf Himmelstrand & Jacques Dofny & Céline Saint-Pierre et al. (toim.) *Biography and society: the life history approach in the social sciences*. Beverly Hills: Sage, 1–4.

Bertaux, Daniel (1981b) Introduction. Teoksessa Ulf Himmelstrand & Jacques Dofny & Céline Saint-Pierre et al. (toim.) *Biography and society: the life history approach in the social sciences*. Beverly Hills: Sage, 5–15.

Bertaux, Daniel (1981c) From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practise. Teoksessa Ulf Himmelstrand & Jacques Dofny & Céline Saint-Pierre et al. (toim.) *Biography and society: the life history approach in the social sciences*. Beverly Hills: Sage, 29–45.

Bourdieu, Pierre (1998) *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia*. Suomentanut Mika Siimes. Tampere: Vastapaino.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity press.

Haaparanta, Minttu (2017) Nuori suomalainen ja brittiläinen eliitti, 1970–2010. Sosiaalinen tausta, nykyasema ja harrastukset. *Pro gradu -tutkielma*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hoikkala, Tommi & J. P. Roos & Purhonen, Semi (2008) Epäpoliittisen eliitin tyyppitarina. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut?* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 89–107.

- Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (1998) Johdanto. Teoksessa: Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 7–25.
- Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa: Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 311–336.
- Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Akateeminen väitöskirja*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.
- Kahma, Nina & Kosunen, Sonja (2016) Eliitti ja elitismi suomalaisissa sanomalehdissä 2000–2014. *Yhteiskuntapolitiikka* 81: 5, 495–505.
- Kantola, Anu (2014) *Matala valta*. Tampere: Vastapaino.
- Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019) *Huipputulokset. Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Khan, Shamus (2012) The Sociology of Elites. *Annual review of Sociology* 38, 361–377.
- Piketty, Thomas (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Purhonen, Semi (2008a) Suuret ikäluokat sukupolvena? Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut?* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 9–30.
- Purhonen, Semi (2008b) Sukupolvikokemukset ja sukupolvitietoisuus suurten ikäluokkien elämäntarinoissa. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut?* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 156–184.
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & J. P. Roos (2008) Suuret ikäluokat ja elämän käännekohtat. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut?* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 33–50.
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi (2008) 60-lukulaisen eliitin tyyppitarina. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut?* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 134–155.
- Purhonen, Semi & työryhmä: Gronow, Jukka & Heikkilä, Riie & Kahma, Nina & Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (2014) *Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Purra, Pia (1994) Yksi avioliitto – kaksi tarinaa. Sukupuoli ja kieli erään avioparin omaelämäkertoissa. Teoksessa: J. P Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 174–186.

Rantala, Risto & Pajala, Lasse & Suramo, Ari & Strengell-Silainen, Ulla (toim.) (2000) *Kuka kukin on 2001: henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.

Reeves et al. (2017) The Decline and Persistence of the Old Boy: Private Schools and Elite Recruitment 1897 to 2016. *American Sociological Review* 82:6, 1139–1166.

Reeves & Friedman (2020) From Aristocratic to Ordinary: Shifting Modes of Elite Distinction. *American Sociological Review* 85:2, 323–350.

Roos, J. P. (1987) *Suomalainen elämä: Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Roos, J.P. (1988) *Elämäntavasta elämäkertaan*. Helsinki: Tukijaliitto.

Roos, J. P. (1994) Kuinka hullusti elämä on meitä heitellyt – suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua. Teoksessa J. P Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 12–28.

Ruostetsaari, Ilkka & Borg, Sami (2004) Sukupolvien valta-asemien muutos eliiteissä ja eduskunnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2; 147–158.

Ruostetsaari, Ilkka (2014) *Vallan sisäpiirissä*. Tampere: Vastapaino.

Tarkka, Leena et al. (toim.) (1990) *Kuka kukin on 1990: henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.

Internet- ja sanomalehtilähteet

CUDIGE (2018) Cultural Distinctions, Generations and Change: A Comparative Study of Five European Countries, 1969 – 2010. Tutkimusprojekti. <http://blogs.helsinki.fi/cudige-project/>. Haettu 15.2.2018.

Eduskunta 2021a, Mikä on ollut kansanedustajien ikäjakauma eri aikoina. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/mika-on-ollut-kansanedustajien-ikajakauma-eri-aikoina.aspx>. Haettu 8.9.2021.

Eduskunta 2021b, kansanedustajien ikärakenne. https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/tilastot/Sivut/hex8230_Kansanedustajien%20ik%C3%A4rakenne.aspx. Haettu 8.9.2021.

Raeste, Juha-Pekka (28.3.2018) Vauraiden sukujen superlobbari Anders Blom: Taloudellinen eliitti on ottanut Suomessa vallan. HS <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005620917.html>. Haettu 6.4.2018.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_4.html. Haettu 9.12.2019.

Vilkman, Anu (6.9.2019) Rikkaita tutkinut Anu Kantola kohusta: “On hyvä että keskustellaan, onko tässä tutkimuksessa mitään järkeä”. <https://yle.fi/uutiset/3-10960065>. Haettu 11.12.2019.

Virkkula, Simopekka (1.9.2019) Suomen rikkaimmat ihmiset kokevat olevansa väärinymmärrettyjä vastuunkantajia – He eivät tunne empatiaa köyhimpiä kohtaan.
<https://www.aamulehti.fi/a/e3ae1254-2c40-4906-adf5-790c10553777>. Haettu 11.12.2019.